नं. ५१०६

शतपथ ब्राह्मणम्

[illegible] काण्डं सप्तमं

× × ×

पत्र. ९८ — सं.

संहिता ब्राह्मण भागः

शतपथब्राह्मणम्
उत्तरकाण्डम्

५१०६

5106
68

समाप्त०

श्रीम

जानीविघ्न कमाध्येदंपुस्तकं १

तृतीयम्

३ अध्वर पाशिकश्रीभजूजीसुत विद्याधरनी पोथी॥

संवत् १९ मिती माघ ... सोमे याज्ञिक देवकृष्णसुत

कृष्णा ... ने याज्ञिक महादेवे अध्वरकांडनी पोथी

... आपी ३

तृतीयकांड ३

अध्वरकांड ३

॥श्री गणेशाय नमः॥ ॐ॥ देवयजनं जोषयन्ते॥ स यदेव वर्षिष्ठं स्यात्तज्जोषयेरन्यदन्या
द्भूमेर्नाभिशयीत ततो वै देवा दिवमुपोदक्रामन्देवान्वा एष उपोत्क्रामति यो दीक्षते
स सदेवे देवयजने यजते स यद्धान्यद्भूमेरभिशयीताधरतर इव हैव स्यात्तस्माद्यदे
व वर्षिष्ठं स्यात्तज्जोषयेरन्॥१॥ तद्वर्षिष्ठं सत्समं स्यात्॥ समं सदभ्रंशि स्यादभ्रं
शि सत्प्राक्प्रवणं स्यात्प्राची हि देवानां दिगथो उदक्प्रवणमुदीची हि मनुष्याणां
दिग्दक्षिणतः प्रत्युच्छ्रितमिव स्यादेषा वै पितॄणां दिक्स यद्दक्षिणाप्रवणं स्यात्क्षिप्रे ह
यजमानोऽमुं लोकमियात्तथाह यजमानो ज्योग्जीवति तस्माद्दक्षिणतः प्रत्युच्छ्रितमिव स्याद्॥२॥ र:
पुरस्ताद्देवयजनमात्रमतिरिच्येत॥ द्विषन्तं हास्य तद्भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते काममु ह
दक्षिणतः स्यादेवमुत्तरत एतद्ध त्वेव समृद्धं देवयजनं यस्य देवयजनमात्रं पश्चात्परिशि
ष्येत क्षिप्रे हैवैनमुत्तरा देवयज्योपनमतीति नु देवयजनस्य॥३॥ तदु होवाच याज्ञ
वल्क्यः॥ वार्ष्णाय देवयजनं जोषयितुमैम तत्सात्ययज्ञोऽब्रवीत्सर्वा वा इयं पृथिवी देवी दे
वयजनं यत्र वा अस्यै क्व च यजुषैव परिगृह्य याजयेदिति॥४॥ ऋत्विजो हैव देवयजनं
ये ब्राह्मणाः शुश्रुवांसोऽनूचाना विद्वांसो याजयन्ति सैवाह्वलैतन्नेदिष्ठमा
मन्यामह इति॥५॥ तच्छालां वा विमितं वा प्राचीनवंशं मिन्वन्ति॥ प्राची हि दिग्देवानामथो
पुरस्ताद्धि देवाः प्रत्यञ्चो मनुष्यानुपावृत्तास्तस्मात्ततोऽभिमुखा जुह्वति॥६॥ तमन्त
न प्रतीचीनशिराः शयीत॥ नेद्देवानभिप्रसार्य शयानीति या दक्षिणा दिक्सा पित
तीची सा सर्पाणां ... ता दे... ...ची दिक्सा मनु...

नु जुह्वदीक्षीनवं ग्राममव क्षत्राणां वां विमितं वा मिन्दिक्षु क्षीचोदिमनुष्याणां दिग्दीक्षितस्
॥७॥ नव ८ स्मानां दीक्षितस्य तौ वा एतां परिश्रयन्ति ॥ नदमितु वर्षा दिति न्वेव च वदो देवान्वा एत
रुपाव तंते दी क्षितस देवतानामेको भवतीति र ऽ इ व चाददेवाम मनुष्येन्य स्ति र ऽ इ
क्षितस्य परिश्रितं तस्मात्परिश्रयन्ति ॥ ८ ॥ तन्न सर्वेऽइवाभिप्रपद्येत ॥ ब्राह्मणो वैवे
राजन्यो वा विट्यो वा तद्धि यज्ञियः ॥ १ ॥ स वै न सार्द्धं ग्लेव संवादेत ॥ देवान्वा एष
पावर्त्तते यो दीक्षते स देवतानामेको भवति न वै देवाः सर्वेणेव संवदन्त ब्राह्म
णेनैव वराजन्येन वा विश्येन वा ते हि यज्ञियास्तस्माद्यद्येन ८ शूद्रेण संवादो वि
द दितत्तमपि विकं शूयादिममितिचिवं चक्षुममितिचिवं च्चेत्यः स ऽ उ तत्र दीक्षितस्य
व्रतं ॥ ९ ॥ १० ॥ अथातु लीपाल्ले तत्व । न्यालाम ध्ययवस्यति खसमर्द्धोद्यं स्थूला रा
जमन्निपाद्येत घृजुराहृदमग्नमदेवयजनं पृथिव्या यत्राद वासोऽभ्युज्वेत हि
॥ ऽ इ तित दस्य विश्वे दविज्ञु एनं भवति खा च मे ब्राह्मणाः शुश्रुवां ऽ सान्
वा नाय द हास्वाति दिन्न्या मी क्षांत ब्राह्मणाः शुश्रुवां ऽ [illegible] हा स्यातेज
स्त्र नवति ॥ ११ ॥ यद्याह ॥ यत्रादव्यासाऽभ्यु ज्वेत विश्व ऽ इ तित दस्य हिवि श्वेदव
ऽ ऽ हवत्स्य क्षामान्या ८ सन्तं रन्ता यज्ञो पूर्व तस्मादेव ग ॥ नीति यत स्याद्देवग
छा ना ॥ ह्य वैत दाहरा यश्पा बल स्ना मिब्रा मादुमा तिन्न मा च रा यस्याद्दे
श्री हि न्न सा चोस मे वतदा या तैस्स मिशा मदै मे ती ति वे तमाकु [illegible] द
[illegible] न्यांवे यदे सि ३

दधाति

२

मनुष्ये [illegible]ः परमतां गच्छति तस्मादाह [illegible]मिषाम देमेति ॥१२॥ ब्राह्मणम् ॥१॥ अपराह्णे दीक्षेत ॥
पुरा [illegible] शम श्रोत्रं पिनाद्यत्को मरपतत तदस्मै याद्य [illegible]प द्येत द्युतं [illegible] ब्रास्यातासान्नय
तिष्ठ [illegible]ना [illegible] षदपिकाम न्नाम्नीयात ॥ [illegible] ॥ अथातो रणायालांपरिश्रयंति ॥ तद्यद्यकुन्
[illegible]पमि तन्नापितः उपतिष्ठते ताकेशश्मश्रु च वपात [illegible] नखानि च निकृंतत तस्ति विद्युरू
न्नामध्यं यत्रास्याणिनापतिष्ठते केशश्मश्रो च वा अस्य नखे [illegible]चापो नो पतिष्ठंततद्य
[illegible] शश्मश्रु वपते नखा नि च निकृंतत तमेध्यान्तखादीक्षाऽइति ॥ रातक्रोक ॥ सर्व्वऽएव वप
[illegible]ऽएव मेध्यान्तखादीक्षिष्यामहऽइति तद्यु तथा न कुर्याद्यद्धि केशश्मश्रु च वपत न खानि
[illegible]तति तादवामेध्यो भवति तस्माद्युकेशश्मश्रु वि वपत नखानि च निकृंतत ॥ [illegible]स
[illegible] वाय्ये निकृंतत ॥ दक्षिणं [illegible]वा [illegible]स्य वा अग्रे मानु [illegible] वंदवत्रा ॥
[illegible] कनिष्ठि [illegible] अग्रेमानु [illegible]वंदवत्रा ॥४॥ सदक्षिणमेवाग्रे गोदा
न [illegible]यति ॥ सव्यं वा अग्रे मानु [illegible]वंदवत्रा ॥५॥ सदक्षिणमेवाग्रे गोदानम
[illegible] आपः [illegible]मुमसन्तुदवीपिति स य [illegible] आपः [illegible]मुमसन्तु दवीपितिहि
[illegible] आपो वज्रो हि वा आपस्तस्माद्येनेतायंति निम्नं कुर्वंति यत्रोपतिष्ठंत निर्दहति
[illegible] तमेवैतद्वज्रेण शमयति तथा [illegible] न मेष वज्रः [illegible] तान हिन स्ति तस्मादाहे [illegible]
[illegible]मुमसन्तु दवीपिति ॥६॥ अथ दूर्वतरुणकमं तर्दधाति ॥ [illegible] बध्य [illegible] स्वेति [illegible]
[illegible] रसाधो [illegible] हिनस्त्यथ [illegible] निदधाति [illegible]
[illegible] निवज्रो [illegible] तथो [illegible] वज्रः [illegible] हिन स्ति ॥७॥ [illegible]
[illegible] नेरुणकमं तर्दधाति [illegible]
[illegible] प्रयच्छति ॥ स [illegible]

श्रा॰३

सयद्वाके शरम्यस्नुद्यपति ॥१०॥ अथस्नाति । अमेध्योवैपुरुषोयदनृतंवदति तेनपूतिरन्तरतो
मेध्यावाऽआपो मेध्योभूत्वादीक्षाऽइति पवित्रंवाऽआपः पवित्रपूतोदीक्षाऽइ...
स्नाति ॥११॥ सस्नाति ॥ अथऽअस्मान्मातरः शुन्धयन्त्वित्यद्भ्यःशुंधयन्त्विति ...
न्नाघृतेनघृतंपुनन्त्विति ताद्वैसुघृतंघृतेननंस्तस्मादाहघृतेननोघृतप्वःपुनन्त्विति
श्वाऽहिरिप्रंप्रवहन्तीति दवीरितियद्विविश्वंसर्वंतद्युद्गाममेध्यंरिप्रंतत्सर्वंह्येवस्मा
न्मेध्यंप्रवहन्तितस्मादाहविश्वंहिरिप्रंप्रवहन्तिदवीरिति ॥११॥ अथप्राङुदेवोदङ्ङु
न्नेति ॥ उदिदाभ्यःशुचिरापूतऽएमीत्युदाभ्यःशुचिःपूतऽएति ॥१२॥ अथवासःपरिधत्ते
सर्वत्वायैवस्यापिवास्मिन्नेतच्चंदधातियाहेवाऽइयंगोष्वक्स्यरूपाविहितायःऽआसया३
न्तदिवक्स्वेवशुवनर ॥ गोर्वाऽइदंसर्वंबिभर्तिहितायवयंपुरुषेत्वग्गव्यतांदधामतायिबा
द्वर्वेतेतयाहिमन्तयाघृणितितिद्विषन्तऽइति ॥१४॥ तवच्छायपुरूषे ॥ गव्यतांत्वचमदधुस्त
स्माद्वर्वेतेतयाहिमतयाघृणितितिस्नात ॥१५॥ एवहितादिविपुरुषः ॥ तस्मादस्याप
... वक्रवऽउघोवायुद्धाचिर्द्धतितितऽएवलाहितस्मिन्ततितस्मिन्तांत्वचमदधुर्यस्य
ऽएवतस्मान्नान्यःपुरुषाद्धासोबिभर्तितास्मिन्त्वचमदधुस्तस्माद्सुवासाऽएवबु
भूषेद्यत्वचासमृद्धाऽइतितस्मादप्यश्लीलंसुवासंसंदिदृक्षन्तेस्वयाहित्वचासमृद्धो
भवति ॥१६॥ नोहतेनगोर्नग्नःस्यात् ॥ वेदहगोरहमस्यत्वचंबिभर्मीतिसाबिभ्यतीनग्न
तिदद्धतुमाद्यादास्यतऽइतितस्मादुगावःसुवाससंपुरुषमेवलिहन्त्युपयन्ति ॥१७॥ तस्यवाऽएतस्य
वाससः ॥ अग्नेःपर्यासोभवतिवायोरनुछादोनीविःपितॄणांसर्पाणांप्रघातोविश्वे

सांदेवा तां तनवऽ आरोकानन्तत्राता मेवद॰ दि वाऽ ...
तव ...नवति॥ ५॥ तद्याऽ अ एत त्स्यात् ॥ ... सर्वे द वाऽ अन्नापत्तो स्त ... दीति ३
दवा स्यात्रात्मध्या हलति वा व्यति वा तदस्य मेध्यम सदिति य ... विद्व याद्दा
द्धि रन्युच्चे नेमध्यमस्व दि यथो यदि द ७ स्नातवस्यन्नि दित मपल्न ह लनकृतं नवति
ते ना तु पि दीप्त्वि ता ॥ ॥ तत्परिधत्ते ॥ दी क्षात पासा स्तन्न रसी त्यदी ...
...त ...वत्य ...नदी क्षातपासा स्तस्मादाह दी क्षातपसा स्तन्न रसी ति तां त्वा शिवा ८ ...
... इति तां त्वा शिवा ८ सा दी परि द धऽ त्पवे तदा ... वेति पा पुवा
रसां ग्रहणं प्रभवति य मन्म दीप्ति तां धा ... स्मादा ... ति पा पुवा
... धेन ८ ... प्रपादयति ॥ स धान्व वानडु ह श्च नाम्नी याज्ञे च नडु ...
॥३॥ तस्ते दद्याऽ ... धेन्वनडु हो वाऽ इदं सर्वं बिन्नताहं तयदन्ये षांवृ पसां वी र्य ... बिन्न
डुह त्यादि धामति सयद न्यषां वृ पसां वीर्यमासीन तन्न च नडु हा प्यार दधु स्तस्मा ... न्व न ॥३॥
... स्तस्य वी र्य मिव त्या धेन्वनडु ह यो रश्नी यात् तं गति रिव तद्धाऽ
मति जनि ता ... पिग ... निर व धी दिति पा प मक दिति पा पी कीर्ति स्तस्मा ... न्वनडु ह
नो रश्नीयात् नडु हा वा व यो ... श्नीयादत्र हि ... सतं चिद्भवतीति ॥ २१ ॥ ब्राह्मण ॥
प्र पः प्रणीय ॥ आग्ना वैष्णव मे का दश कपालं ... निर्वपत्यग्नि र्वै सर्वा देवता
... अग्नौ हि सर्वा भ्यो देवता भ्यो जुह्वति ... यज्ञस्या वराध्यो विष्णुः परार्ध्य
तद्देवताः परि गृह्य सर्वं यज्ञं परिगृह्य दीक्षा इति तस्मादाग्ना वैष्णव मेकादश कपालं
पुरोडाशं भवति ॥ ... तदाहुः ... दित्य ... निर्वपति तदस्ति ... तां ...

पुत्रासो अदितेर्ये जातास्तन्वस्परि । देवाँ उप प्रैत्सप्तभिः परा मार्त्तण्डमास्यदि[illegible]
अष्टौ ह वै पुत्रा अदितेः । यांस्त्वेतद्देवा आदित्या इत्याचक्षते सप्त हैव ते [illegible]
हाष्टमं जनयांचकार मार्त्तण्डं संदेग्धो हैवास यावानेवोर्ध्वस्तावांस्तिर्यक् पुरुषसं
मित इत्यु हैक आहुः ॥३॥ ते उ हैत ऊचुः ॥ देवा आदित्या यदस्मानन्वजनि मा
तदमुयेव भूद्धन्तेमं विकरवामेति तं विचक्रुर्यथायं पुरुषो विकृतस्तस्य यानि मांसा
नि संकृत्य संन्यासुस्ततो हस्ती समभवत्तस्मादाहुर्न हस्तिनं प्रतिगृह्णीयात्पुरु
षाजानो हि हस्तीति यमु ह तद्विचक्रुः स विवस्वानादित्यस्तस्येमाः प्रजाः ॥४॥ [illegible]
राध्नुवान्नेः सुप्रजायां य एतमादित्यं चरुं निर्वपादिति राध्नोति हैव [illegible] एतमादित्यं
चरुं निर्वपत्यंश्चर्वा [illegible] विश्ववेदाः प्रजाताः ॥५॥ तस्य सप्तदश सामिधेन्यो भवन्ति ॥ उ
पांशु देवता यजति पञ्च प्रयाजा भवन्ति त्रयोऽनुयाजाः संयाजयन्ति पत्नीः सर्वत्वाय
पाङ्क्तो यज्ञ [illegible] यजुरेव न जुहोति [illegible] दीक्षित वसनं परिधाय पुरा [illegible] स्या
[illegible] यजुर् [illegible] नीतं [illegible] यज्ञस्य समिष्टयजुः ॥६॥ अथाग्नेः [illegible] तिष्ठन्न [illegible] ॥
[illegible] नवनीतं [illegible] रूपं [illegible] विविदुः रूपस्य [illegible]
[illegible] पुरु [illegible] तो नरूपं [illegible] भवति [illegible] विविद्व रूपस्य [illegible]
तन्नवनीतेन [illegible] वाससमर्पयति तस्मात् [illegible] ॥७॥ तद्धुतं नवनी
तं नवनीतं भवति ॥ घृतं वै देवानां फाण्टं मनुष्याणामाथ्यते [illegible] घृतं [illegible] फाण्टं [illegible]
[illegible] यातयाम [illegible] मनुष्याणाम् [illegible] यातयाम [illegible] दीक्षि
[illegible] ॥ शीर्षतो [illegible] मनु [illegible] महीनां पयासीति [illegible] इति हवा

एतन्मे श्रो मे कुलाम यक्ष्वां ताभ्यां वाजस्तत्सुयोन ह्रतितस्माद्रा हिमहीनां प्रासीति छन्दो
दास्येः सेद्युक्षो मादहीति नात्र तिरा हित मिव तिरोधा ... स्या भ्यानक्ति ॥ अस्य
क्षस्यान्दिमशा न्मामति ह स्माह याज्ञवल्क्यादु रच्छन्द इव हास ह्रायतो ...
त्तऽएवैतदनरूषकरोति यदक्ष्यावानक्ति ॥ १० ॥ वृत्र विदवाः ॥ असुरस्य सा निजं
स्तद्युता दानवः प्रसंक्ष्यतित्वा मनुष्याणां मक्षी णि प्रविविवेशास ऽएष कनीनकं कुमा
रकऽइव परिभा सात तस्माऽ एवैतद्यदुमुपप्रयंत्सर्वताश्मण्डरां परिदधात्युदमोद्यां
ज्ञानो ॥ १० ॥ त्रैककुदं जनवति ॥ यत्र वाऽइंद्रो वृत्रमहं स्तस्य यदक्ष्यासीत्तं गिरिं त्रिककु
घत्रैककुदंजनवति चक्षुष्य वितज्जु दु हृयातितस्मात्त्रैककुदंजनवतियदि
द मैककुदं न विंदेद्यप्यत्रैककुदामबस्यात्समानी ह्येवांजनस्य बंधुता ॥ १२ ॥ शरषी
त्रैककुदं न विंदेद्यप्यात्रै ककुदा मवस्यात्समानी ह्येवांजनस्य बंधुता ॥ १२ ॥ शरषी
कयानक्ति ॥ वज्रो वै शरो व्विरक्षस्ताय सत्तूलानवत्यमतूलं वाऽइदमुत्पतः परिछि
न ८ ॥ तारिह्म मनुचरति यथायं पुरुषो मेलऽउत्पतः परिछिन्नो न तरिन्म मक्ष
रति तन्तसत्तूलानवति विरक्षस्ताय ॥ १४ ॥ स दक्षिणाम्रमवाग्रऽ आनक्ति ॥ सव्यं
न्वाग्र मानुषं ह्येवं दवत्रा ॥ १४ ॥ सव्यमानक्ति ॥ वृत्रस्यासि कनीनकऽइति वृत्रस्य
षकनीनकं ... ऽआसि चक्षुर्मी दहीति नात्र तिरोहितमिवास्ति ॥ १५ ॥ स ...
स कृद्यजुषानक्ति ... शीम ध्यातरां सकृद्यजुषानक्ति द्विस्तूष्णीं तद्
तदुत्तरावकरोति ॥ ... त्व वऽ आनक्ति ॥ संवत्सर संमितो वै यज्ञः पंचवाऽ
रुतवः संवत्सरस्य ... स्मात्पंच कृत्वऽ आनक्ति ॥ १७ ॥

वित्रेण पावयन्ति ॥ अमेध्या वै पुरुषा यदनृतं वदति तेन पूतिरन्तरतस्तान्मेध्यादेवैनमेत
ध्यो नृत्वा दीक्षा इति पवित्रं वै दर्भाः पवित्रपूतो दीक्षा इति तस्माद नन्दर्भपवित्रेण पा
वयति ॥ ९ ॥ तद्वाएकं स्यात् ॥ एको ह्येवायं पवते तदेतस्यैव रूपं तत्तस्मादेकं स्यात्
॥ १९ ॥ अथ द्वे पवित्रे स्युः ॥ एको ह्येवायं पवते सोऽयं पुरुषेऽन्तः प्रविष्टस्त्रेधा विहितः
प्राणोदानव्यानाः इति तदेतस्यैवानुमात्रां तस्मात्त्रीणि स्युः ॥ २० ॥ अथो अपि सप्तदश स्युः ॥
सप्त वा अयं शीर्षन्प्राणास्तस्मात्सप्त स्युस्त्रिः सप्तान्येव स्युरेकविंशतिरिति ऋषिवसंपत् ॥
त एकविंशतिः सप्तभिः पावयति ॥ चित्पतिर्मा पुनात्विति प्रजापतिर्वै चित्पतिः प्रजापतिर्मा
पुनात्वित्येवैतदाह वाक्पतिर्मा पुनात्विति प्रजापतिर्वै वाक्पतिः प्रजापतिर्मा पुनात्वि
त्येवैतदाह देवो मा सविता पुनात्विति तद्धि सुपूतं यद्देवः सविता पुनाति तस्मादाह देवो मा
सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेणेति यो वा अयं पवत एषोऽच्छिद्रं पवित्रमेतेनैतदा
ह सूर्यस्य रश्मिभिरित्येते वै पवितारो यत्सूर्यस्य रश्मयस्तस्मादाह सूर्यस्य रश्मिभिरिति
॥ २२ ॥ तस्य ते पवित्रपते इति ॥ पवित्रपतिर्हि भवति पवित्रपूतस्य यत्कामः पुने तच्छकेयमिति यज्ञस्यो
दृचं गच्छानीत्येवैतदाह ॥ २३ ॥ अथा
पो वाम् ... आ वा देवास इमहे वामं प्रयत्यध्वरे ॥ आ वा देवास
आशिषो यज्ञियासो हवामह इति तदस्मै स्वाः सतीरेवं विजानातीत्येवैतदाह ॥ आसते
॥ २४ ॥ अथाङ्गुलीन्यचति ॥ स्वाहा यज्ञं मनसः इति द्वे स्वाहा ... ारन्तरिक्षादिति द्वे स्वा
हा द्यावापृथिवीभ्यामिति द्वे स्वाहोर्वन्तरिक्षादिति मुष्टीकरोति ना वै यज्ञः प्रत्य

धर१

चमिवास्ते यथायं दंडोवाद्वा सावा परोक्षं वोदवा: परोक्षं यज्ञ:॥२५॥सयदाह॥स्वाहा
य इं न सऽइति तन्मनसऽआरभते स्वाहा॥र तरिक्षादिति तद तरिक्षादारभते स्वा
हा द्यावापृथिवीभ्यामिति तद्ये द्यावापृथिवीभ्यामारभते यथारिद्ं सर्वमाभिः
स्वाहा वाताद्रारभऽइति वातोवै यज्ञस्तद्यज्ञं प्रत्यक्षमारभते॥२६॥ अथ यत्स्वाहा
स्वाहेति करोति॥ यज्ञोवै स्वाहाकारो यज्ञमेवैतदात्मन्धत्त एवमेवाथ यच्छति
ह्राग्वेयाज्ञा यज्ञमेवैतदात्मन्धत्ते॥२७॥ अथैनं शालां प्रपादयति॥ सजघानेनाहव
नीयमत्येणगार्हपत्यं सोऽस्य संवत्सरेतु वत्स्यासु त्यापेत द्य दास्यं ष सवृतान्व
॥५॥ तासु स्या यऽअग्निर्दिव्या नियन्तस्य गर्भो दीक्षितो चारण विद्या निगर्भः संचर ॥५॥
ति स यत्र जतिच त्यरिचदा वर्तते तस्मादिमगर्भोऽएजेति चत्यरिवदावर्तते
तस्मादसा ष संवत्सरेतु वत्स्यासु त्याय॥२८॥ ब्राह्मणम्॥३॥ सवैलिहावदीक्षायाय
ऽज्ञ्वा ऽहु न लानि॥ उद्गृह्णीत वाऽएषास्माल्लोकाद्देवलोकमभिरोहति तेतऽए ते
रवैतिघजु निरुद्गृह्णीत तस्माद्ध: सवैलिदीक्षायां यजूंषि वा ऽग्नेलानीति
तऽएतान्यन्तराया वचते ऽग्राह्नणानी या ऽकृत या हवा ऽआकूतिर्हि यज्ञ: प
वा वि यज्ञं ज प त्याथ षप्रत्यक्षं प्र जाय दाऽकृति स्तादातन या ज्ञानाऽद्गृह्णीत स्माल्लो
कादेव दलो कमस्मि॥ तायानिर्दी ति घ्रुव एज्जुहोति॥ तान्याधीते यज्ञं धीया
ववृत संपदऽएव कामं परत्वपीऽहुपतिय पत्वे वेमऽ स्रुवाज्जुहोति तद्देवप्रत्य
क्षामाऽत्रनल मनुष्या हित ज्ञ्जुहोति ऽग्धानुष्टुब्वाग्घि यज्ञ:॥२॥ यज्ञनावैदेवा:॥

5

इमां जितिं जिग्युर्येषामियं जितिस्तासु कथन्न्वऽइदं मनुष्येरन्न्स्यारोहऽस्या
दिति तऽएतस्य रसेनाभ्याय यथा मधु मधुकृतो निर्धयेयुरिड ख्येऽरूपेनाप्यायित्वा
तिराजवन्नथ यादनमायापयंस्तस्मा घ्रुणनाम॥३॥ तद्वऽऋषीलोमनुस्मृतमाला।
तऽएतं समनरन्यथा यपद्गः संनतऽएवं वाऽएषयत्तं संजरति। यादमानिजुहोति॥४॥
तानि वै पंचजुहोति॥ संवत्सरसम्मितो वै यज्ञः पंचवाऽऋतवः संवत्सरस्य तं पंचवानिराज्ञा
तित स्मात्पंचजुहोति॥५॥ अथातो होमास्यैव॥ आकूत्यै प्रयुजेऽग्नये स्वाहेत्यावाऽअ
ग्रेऽ▮▮कुवात यजेयेति तद्याद वात्र यज्ञस्य तदावै तत्संभृत्यात्मन्कुरुते॥६॥ मेधा
ये मनसेऽग्नये स्वाहेति॥ मेधया वै मनसाभिगच्छति यजेयेति तद्याद वात्र यज्ञस्य
ताद्वावैतत्संभृत्यात्मन्कुरुते॥७॥ दीक्षायै तपसेऽग्नये स्वाहेति॥ अन्वावैतद्युयोतान
जुहूयत॥८॥ सरस्वत्यै पूष्णेऽग्नये स्वाहेति॥ वाग्वै सरस्वती वाग्यज्ञः पशवो वा विह
आपुष्टिर्विपूषा पुष्टिः पशवः पशवो वा हि यज्ञस्तद्याद वात्र यज्ञस्य तदावैतत्संभृत्या
॥९॥ तद्यद्धः॥ अनेद्धा वैतऽआद्धनायोद्यतं प्रतिष्ठितऽआदवकामस्य
मन्तुकुरुते॥१०॥ आकूत्यै प्रयुजेऽग्नये स्वाहेति॥ नातऽएके चनाग्निर्वै
नं ज्ञान सोमोनाग्निरिति॥ अग्निः प्रतिष्ठितः सयदग्नौ जुहोति तनिवैतऽआद्धव तन प्रतिष्ठितस्यापि
च्च ऊर्ध्वाग्निः प्रतिष्ठितः सयदग्नौ जुहोति तनिवेतऽआद्धव ततन प्रतिष्ठितमाज्ञा
त्वऽवाग्नये स्वाहेति जुहोति तनऽएतान्याधीतयज्ञरे ऽबीत्याय वदत॥११॥
तु सर्वास्व वाग्नये स्वाहेति॥ आत्मनावाऽअग्नऽआकेवातयजेयेति तमात्म
आकूत्यै प्रयुजेऽग्नये स्वाहेति॥ तनुततऽअस्यातऽआत्मंदवातऽआधीतनवतऽआकूतिम्
नऽएव प्रयुङ्क्ते

अर्ध प्रपाठक ॥

प्र ५॥२

प्रयुङ्क्ता ॥ मेधायै मनसेऽग्नये स्वाहेति ॥ मेधया वै मनसाभिगच्छति यजेयेति तत्
आत्मंस्ता आत्मन्देवता आधीता भवति मेधायै मनसे ॥ सरस्वत्यै पूष्णेऽग्नये स्वा
हेति ॥ वाग्वै सरस्वती वाग्यज्ञः स्तस्यै तामात्मन्देवता धीता भवति वाक्पुरो वातेन
पूषा पुष्टिर्वै सपशवः पुष्टिः पशवः पशवो वा इयं तस्य तामात्मन्पशव आधीता भवति
तद्य देवता आत्मं देवता आधीतास्तवै तस्मादाधीत यजुंषि नाम ॥ १४ ॥ अ
थ तुर्यं जुहोति ॥ आपो देवीर्बृहती विश्वशंभुवो द्यावापृथिवी उरो अन्तरिक्ष ॥
बृहस्पतये हविषा विधेम स्वाहेत्यथ बाहुनेदीया यज्ञस्यापूर्त्ति कीर्त्तयस्यापो
हि यज्ञो द्यावापृथिवी उरो अन्तरिक्षेति लोकानां कीर्त्तयति बृहस्पतये ह
विषा विधेम स्वाहेति ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्रह्म यज्ञ एतेनाहवाने दीयो यज्ञस्य ॥१५॥
॥६॥ अथ चतुर्थं स्रुचा जुहोति ॥ सा हैव प्रत्यक्षं यज्ञो नु हि तां जुहोति चा ग्य
॥६॥ जुहुयाग्ये यजुः ॥ १६ ॥ अथ यद् ध्रुवायामाज्यं परिशिष्टं भवति ॥ तज्जुकामान यति
त्रिः स्रुव आज्यं बिलापेन्य आधिज्यं गृह्णाति यद्गृह्णाति तत्स्रुवमभिनिद
धयति ॥ १७ ॥ स जुहोति ॥ विश्वो देवस्य नेतुर्मर्त्तो वृणीत सख्यं ॥ विश्वो राय इ
षुध्यति द्युम्नं वृणीत पुष्यसे स्वाहेति ॥ १८ ॥ सैषा देवता निःपङ्क्तिर्भवति ॥ विश्वो देव
स्पतिर्विश्वेदेवान्नत्वा पति सावित्रे मन्त्रं वृणीत तति मन्त्रे द्युम्नं वृणीत ततिबाहै सार्थ
द्युम्नं हि बृहस्पतिः पुष्यसे ... ॥ १९ ॥ सैषा देवता निःपङ्क्तिर्भवति ॥ पाङ्क्त

यज्ञः पांक्तः पशुः पंचर्त्तवः संवत्सरस्त्येतामावेतयाप्नोति यद्देवताभिः पङ्क्तिमेवति ॥२०॥ तां
वाऽअनुष्टुभा जुहोति वाग्वाऽअनुष्टुब्वाग्यज्ञस्तद्यज्ञं प्रत्यक्षमाप्नोति ॥२१॥ तद्वाऽकुरे तामेवै
कानुष्टुप्यायेमे कामा पेत्राद्वि यंत एते यावंत कामा नोती तितां वै यद्वै कानुष्टुप्यास्
लोनुष्टुप् यात्सर्वं वै पूर्णं सर्वमेवैनमेतदाप्नोत्यथ पशुवमभिप्रपद्यति स्तुवंतदभिपुरा
लिं मंस संजुहोत्यन्वेवैतदुच्यते सर्वास्त्विवद्व पंते ॥२२॥ तां वाऽअनुष्टुभा जुहोति सैषा
नुष्टुप्सत्येकविंशदक्षरा भवति दश पाण्याऽअङ्गुल्यो दश पाद्या दश प्राणाऽआ
त्मैकविंशो यस्मिन्नेते प्राणाः प्रतिष्ठिताऽएतावान्वै पुरुषः पुरुषो यज्ञः पुरुषसंमि
तो यज्ञः स यावानेव यज्ञो यावत्यस्य मात्रा तावंतमेवैनमेतदाप्नोति यदनुष्टुभैकवि
ंशदक्षरया जुहोति ॥२३॥ ब्राह्मणम् ॥४॥ अध्यायः४ दक्षिणेनाहवनीयं प्राचीन
ग्रीवे कृष्णाजिनेऽधुपस्तृणाति तत्पोरेनमधिदीक्षयति यद्दिवे भवतस्तदनयोर्लोक
योरूपं तदेनमनयोर्लोकयोरधिदीक्षयति ॥१॥ संबद्धांते भवतः संबद्धांता विव

र्म वाऽएत छन्दस्यत दस्यत भान्तु षट् शुभ देवत्ता त स्मादाहु ...

हीमोऽन्लोकोत ध्वंसि मुते पश्चाद्भवतस्तदिमाववल्लोको मिथुनी कुत्यतायारेनमधिदी
क्षयति ॥२॥ यद्युऽ एकं भवति ॥ तादृशां लोकानां रूपं तादृग्न अमुं लोकमधिदीक्षयति यि
निष्कलानि तानि दिवा रूपं यानि कृष्णानि तान्यस्यै यद्वेतरथा यान्येव कृष्णानि तानि
दिवा रूपं यानि शुक्लानि तान्यस्यै यान्यन्यवबभ्रूणीव हरीणीति तान्यंतरिक्षस्य रूपं तादृगनम
मुं लोकमधिदीक्षयति ॥३॥ अंतकृत्मुत्तरहि पश्चात्स्त्र्यायस्यत ॥ तदिमानेव लोकान्मिथुनी
कृत्य तावधनमधिदीक्षयति ॥४॥ अथ जघनेन कृष्णाजिने पश्चात् ॥ प्रांजुरुत्वा ... प्रस्य
शक्ति सय त्रस्तुत्यानां च कृष्णानां च संधिर्नेवति तादृव मलिमत्रपजपत्येकृत्वा मयाः शिल्प
... इति यदेव प्रतिस्तौति तच्छिल्पमर्चावसा मावप्रतिरूपस्यड्डुयोवतदाह ॥५॥ तवा ॥७॥
॥७॥ माऽऽनेऽ इति ॥ गर्जे वा ऽएष भवति यो दीक्षते स छंदांसि प्रविशति तस्मान्यक्नोंगुलिरिव
भवति न्यक्नोंगुल यऽइव हि गर्भः ॥६॥ स यदाह ॥ तवा मा शर्मन्ऽ इति तवां प्रविशामीत्ये
तदाह तन्मा पाहीत्येवैतदाह इति तन्मा पाहि यत्र मा स्थयत्स्य स... स्वायाऽ
त्यावैतदाह ॥७॥ अथ दक्षिणेनाजानु नाह हति ॥ शर्मासि शर्म मे यच्छ नमस्ते अस्तु
मा मा हिंसीरिति ... सैवा ऽएषा ... उपाधि ... याय यज्ञं यज्ञो हि कृष्णाजिनं तस्मा
एवैनदेतन्निह्नुते तथाहैनमेष यज्ञो न हिनस्ति तस्मादाह नमस्तेऽअस्तु मा मा
हिंसीरिति ॥८॥ स वै जघनार्धऽ इवैवाग्रऽ आसीत ॥ अथ पदम् ... एवमधस्तादुपविशे
त घऽ एनं तत्रानुव्याहरेत् ... प्रजा पतिष्यतीति तथा हैवस्या तस्मात् ... जघनार्धऽ इवैवाग्रऽ
आसीत ॥९॥ अथ ... सोऽहावेदीक्षितो नलन्प ...

त

वृतादरान मवाकल्पयंस्त ऽ एतां मरुकर्ऊ मृ प स्यैतं समाप्तिं तां मध्यत ऽ आत्मन ऽ ऊर्जं ... स
माप्तिं स्तयासमाप्नुवं स्तथो ऽ एवैष ऽ एतां मध्यत ऽ आत्मन ऽ ऊर्जं धत्ते स माप्तिं तया समा
प्नोति ॥१०॥ सा सर्वाणीन ... म घसदितिन्वेव शालीयत्रो वै प्रजापतिरजायत गर्भो ... चे
तस्माद्यशानसंध्यान्त दिक्षमुन्नु मासी त्तशाला स्तस्मात्तमुतयावीति यद्वस्य जराधुासी
तहदिति तवस्यन मंतरं वा ऽ उल्बं जरा युलो नवति तस्माद षांत राद्वा ससोनवति म
यो वा तः प्रजापतिरजायत गर्भो ... खि तस्माद्यशादव मि वै षो ता जायात गर्भो लिखे
तस्माद्यताते ॥११॥ सा वत्रिवृद्भवति ॥ त्रिवृद्ध्यन्नं पशवा वाद्यन्नं पिता माता यज्जायते तत्तृ
तीयं तस्मात्त्रिवृद्भवति ॥१२॥ मुञ्ज वल्ब नांन्वस्ता नवति ॥ अङ्गा वै हा राधिर नस्ता यस्तु का
सर्गि स्त्रा नवति सा यत्र सल वि सृष्टा स्या द्यथ्यूहमन्या रज्जा वा मानुषी स्या द्यद्वेपस
वा वि स्रष्टा स्या त्रिवृदद व्यास्या न्तस्मात्कुका सर्गि स्त्रा नवति ॥१३॥ तां परिहरते ॥
ऊर्गस्यांगिरसी त्यंगिरसा द्युता म ऊर्ज म प स्यन्दो ... म्र द ऽ ऊर्जं मयि धेहीति नात्र ति
रो हितमिवास्ति ॥१४॥ पृथनी विमु ... हात ॥ सोमस्य नीविरसीत्यदीक्षितस्य वा ...
स्य याय्र नी वि नेवसु थात्र दीक्षि तस्य सोमस्य तस्माद ह सोमस्य नीविरसीति ॥१५॥
अथ प्रोर्णुत ॥ गर्भो वा ऽ एष नवति यो दीक्षते प्रावृता वै गर्भा ऽ उल्बे नेव जरायुणा व
तस्माद्वै प्रोर्णुता ॥१६॥ स प्रोर्णुते ॥ घोला: शर्मासि ... यजमानस्य स्तुनय ...
षात्रेन्नवति यो दीक्षा ते हि स्तुम्य यजमानस्य यदहदीक्षते हि स्तुर्नवति य द्यजातन्तः

ते

घर ✗ शमिवो वादत स्मादु स्त्री पुंसे सोपमंत्रिता निपला

जमानस्तस्मादाहहविह्लोः शर्मासि शर्म यजमानस्य ... ॥१७॥ अथ कृष्णविषाणां ... निविब
मीते ॥ देवाश्च वा असुराश्चोभये प्राजापत्याः प्रजापतेः पितुर्दायमुपेयुर्म
न एव देवा उपायन्वाचमसुरा यज्ञमेव ते देवा उपायन्वाचमसुरा अमूमेव दे
वा उपायन्निमामसुराः ॥१८॥ ते देवा यज्ञमब्रुवन् ॥ योषा वा इयं वागुपमन्त्र
स्व ह्वयिष्यते वि त्वेति स्वयं वा हैवैक्षत योषा वा इयं यद्वा उपमन्त्रये ह्वयिष्यते वि मेति
तामुपमन्त्रयत सा हास्मा आरकादिवैवाग्र आस्तय तस्मादु स्त्री पुंसा उपमं
त्रिता आरकादिवैवाग्रे स्तयति सा ह वा वा आरकादिव वमन्त्र आस्तयीदिति ॥१९॥ ते हो
चुः ॥ उपैव वयं गा वा मन्त्रयस्व ह्वयिष्यते वै त्वेति तामुपामन्त्रयत सो हास्मै निपला
॥८॥ शमिवेव ह्वदति सा हाव वा व निपलाशमिव वा आस्मवादीदिति ॥२०॥ ते होचुः ॥ उपैव वयं ॥८॥
वा मन्त्रयस्व ह्वयिष्यते वै त्वेति तामुपामन्त्रयत सो हास्मै जुहुवे तस्मादु स्त्री पुमांसं
... यत एव वान्त्रमां स ह वा वा ह्वत वि मेति ॥२१॥ तादेवा ईक्षां चक्रिरे ॥ योषा
वा इयं वाग्यदेनं न युविता ह्विव माति ष्ठंत मास्य ह्वीति ब्रूहितां तु न आगतां प्रति
प्रब्रूतादिति सा ह नेतदेव तिष्ठंतमस्पया यतस्मादु स्त्री पुमांसं संस्कृते तिष्ठंतम
भ्येति ता हैभ्य आगतां प्रतिप्रावाचे यं वा आगतादिति ॥२२॥ तां देवाः ॥ असुरा
न्यात रायं स्तावं स्त्री ... त्याग्नावेव परिगृह्य सर्वहुतमजुहवुराहुतिर्हि देवानां
स यामेवाम् मनुष्टुभा जुहवुस्तादावेनां तां देवाः स्वाकुर्वत ते सुरा आत्तवचसो
हेलवो हेलव इति वदंतः पराबभूवुः ॥२३॥ तत्रैतामपि वाचमूदुरुपजिज्ञा

स्या॰ संम्लेछस्तस्मान्न ब्राह्मणो म्लेछेदसुपरिष्टिवाचागेवामावेष द्विषता॰ सपत्नानामादत्ते
वाचं तस्यात्तवाचसः पराभवंति य॰ एवमेतद्वेद ॥२४॥ सा यं यज्ञो वाचमभिदध्यौ ॥
मिथुन्येनया स्यामिति तां॰ संबभूव ॥२५॥ इंद्रो ह वा ईक्षांचक्रे ॥ महद्वा इतोऽभ्वं ज
निष्यते यज्ञस्य मिथुनाद्वाचश्च यन्मा तन्नाभिभवदिति स॰ इंद्र एव गर्भो भूत्वैतन्मि
थुनं प्रविवेश ॥२६॥ स ह संवत्सरे जायमान ईक्षांचक्रे ॥ महावीर्या वा इयं योनि
र्यो मामदीधरत यद्वै मेतो महदेवाभ्वं नानुप्रजायेत यन्मा तन्नाभिभवदिति ॥२७॥
तां प्रतिपरामृश्याविष्ट्याछिनत् ॥ तां यज्ञस्य शीर्षन्प्रत्यदधाद्यज्ञो हि कृष्णः स य॰
स यज्ञस्तत्कृष्णाजिनं यो सा योनिः सा कृष्णविषाणाथ यदेनामिंद्र आवेष्ट्याछि
नत्तस्मादावेष्टितेव स यथैवातऽइंद्रो जायत गर्भो भूत्वैतस्मान्मिथुनादेवमेवैषो
ताज्जायते गर्भो भूत्वैतस्मान्मिथुनात् ॥२८॥ तां वा उत्तानामिव बध्नाति ॥ उत्तानेव वै
यानि ॥ गर्भे बिभर्ति सर्वथ दक्षिणां भ्रुवमुपर्युपरि ललाटमुपस्पृश्यतीन्द्रस्य योनिरसी
तीं इन्द्रस्य त्वेषा योनिरतां वा स्वनां प्रविशन्त्र विशत्यतो वा जायमानो जायते तस्मा
दाहं इंद्रस्य योनिरसीति ॥२९॥ शतं ॥१५००॥ अथाह्लिखति ॥ सुसस्याः कृषीस्कृधीति
यज्ञमेवैतह्ननयति यदा वै सुषमं भवत्यथालं यज्ञाय भवति यदा दुःषमं भवति ५४
न तृप्तिमान्भवनाले भवति तद्यज्ञमेवैतह्ननयति ॥३०॥ अथैनं दीक्षितं ॥ काष्ठेन वा
न रव नवा कंडूयेत गर्भो वा ऽ एष भवति यो दीक्षते यो वै गर्भस्य काष्ठेन वा नख
नवा कंडूयेद्दशास्य क्षिप्रं स्यात्तता दीक्षितः पाप्मनान विता दीक्षिते वा ऽ श्रनुरत्नां अस्मि

॥छ॥२१

तालात्स्नाऽउसिपामनानिजनितोस्मावेयोनीयंतान्नहिनस्त्येषावाऽएतस्य स्वायोनिर्न
वति यस्य स्वविषाणा तस्मात्तेन नाम्यान्नहिनस्ति तस्माद्दीक्षितः कृष्णविषाणयैव
कंडूयेत नान्येन कृष्णविषाणया ॥३१॥ अथास्मै दंडं प्रयच्छति ॥ वज्रो वै दंडो वि
रक्षसोपये ॥३२॥ औदुंबरो भवति ॥ अन्नं वाऽऊर्गुदुंबर ऊर्जोन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै
तस्मादौदुंबरो भवति ॥३३॥ मुखसंमितो भवति ॥ एतावद्धि वीर्यं सपावद्वीर्यं
तावांस्तर्ह भवति यन्मुखसंमितः ॥३४॥ तमुच्छ्रयति ॥ उच्छ्रयस्व वनस्पतऽऊर्ध्वो मापाह्य
ऽहसऽ आस्य यज्ञस्योदृच ऽइत्यूर्ध्वो मा गोपायास्य यज्ञस्य संस्थाया ऽइत्येवै
तदाह ॥३५॥ अत्रो ह क ॥ अंगुलीर्न्यचति वाचं च यच्छत्यतो हि न किं च न जपि
[illegible] वतीति वदं तस्तदु तथा न कुर्याद्यथा परो बंधावंतमनुलिप्सेत तन्नानुलभेत
॥ए॥ [illegible] यज्ञं नानुलभते तस्मादमुत्र वा अंगुलीर्न्यचेदमुत्र वाचं यच्छेत् ॥३६॥ ॥ए॥
[illegible] दीक्षितः ॥ ऋचं वा यजुर्वा साम वाभिव्याहरत्युत्स्थिरमस्थिरमेवेत
[illegible] तत तस्मादमुत्र वांगुलीर्न्यचेदमुत्र वाचं यच्छेत् ॥३७॥ अथ यद्वाचंयच्छति
[illegible] यज्ञमेवतदात्मं धत्ते य यद्वाचंयमो व्याहरति तस्माद्ध [illegible] विस्रसते [illegible]
[illegible] तत्र [illegible] ऋचं वा यजुर्वा जपेद्यज्ञो वै विष्णुस्तद्यज्ञं पुनरारभते [illegible]
स्याद्धो प्राय[illegible]त्तिः ॥[illegible]॥ अथ [illegible] वदति ॥ दीक्षितोयं ब्राह्मणो दीक्षितोयं ब्राह्मण
इति निवेदितमेवैनमेतत्संतं देवेभ्यो निवेदयत्ययं महावीर्यो यो यज्ञं प्रापदिति
य युष्माकं [illegible] त्रिष्कृत्व आह त्रिवृद्धि यज्ञः ॥३९॥ अथो
यद्ब्रासन्त ऽइत्याहो ॥ [illegible] नवतीदं [illegible]

जित मनुसवं तत तदुत रुत्वत्र ऽंसस्पर स्तं आदधतीत्यथ यत्रायाज्यजायते यो अग्न्याध्या
य इत्याहायातत स्मादपि राजन्य स्व । विशय वा ब्राह्मणस्य इत्यत्र ब्रूयाद् ब्राह्मणस्य हि यायते
[illegible] याद्भ्यायातत स्माद्ब्राह्मणे सवन कृतं हन्यादेन स्वीकृत्य सवन कृतेति ॥४॥ ब्रा०५॥
[illegible] मं [illegible] क: स नोऽत्तः कंडिका सीस्त्या ॥२४॥ व्रतं यच्छति ॥ स व्रतं यम ऽ आस्ते [illegible]
[illegible] यात तद्व्रतं यच्छति ॥१॥ यज्ञो वै नाव देवा: ॥ इमां जितिं जिग्युर्यैषामियं जितिस्तं
[illegible] अथ [illegible] इदं मनुष्या र न त्यारोह स्यादिति ततो यज्ञस्य रसं धीत्वा यथा मधु मधु
[illegible] निर्धयेयुः विदुह्य यज्ञं यूपेन योपयित्वा तिरोऽभवन्नथ यदेनेनायोपयं
तस्माद्यूपो नाम ॥२॥ तद्वा ऋषीणां मनुश्रुतमास ॥ तं यज्ञं समभरन्यथायं यज्ञ:
[illegible] एवं वा एष यज्ञं संभरति यो दीक्षते ॥ वाग्वै यज्ञ: ॥३॥ तां मस्तमितं वाचं
विसृजेत ॥ संवत्सरो वै प्रजापति: प्रजापतिर्यज्ञोऽहोरात्रे वै संवत्सर एते ह्ये
[illegible] परिप्लवमाने कुरुत: सोऽहन्न दीक्षित रात्रिं प्राप [illegible] यावानेव यज्ञो यावत्यस्य
मात्रा तावत [illegible] तदा वाचं विसृजेत ॥४॥ तद्धैके ॥ नक्षत्रं दृष्ट्वा वाचं विसृजे
[illegible] नक्षत्राण्यनुध्यास्तमितां वतीति वदन्तस्तदु तथा न कुर्याद्धैतस्य [illegible] स्यात्त
स्माद्याच्चैवानुध्यास्तमिता तं मन्येत तदेव वाचं विसृजेत ॥५॥ आननाहक
वाचं विसृजेयेति ॥ [illegible] स्वरिति यज्ञमाप्याययामो यज्ञं संदधम इति वद
तस्तदु तथा न कुर्यान्निह स यज्ञमाप्याययति न संदधाति य एतेन वाचं विसृज
यति ॥६॥ आननेनैव वाचं विसृजेत ॥ व्रतं कृणुत व्रतं कृणुताग्निर्ब्रह्माग्निर्य

ज्ञातु न स्पृतिर्यद्वियः सूर्यस्य चैव स्यान्न ततो न स्यात् तद्विर्यथा पुराग्निहोत्रं तु याज्ञ
निवेत यज्ञः संनत्य यज्ञे यज्ञं प्रतिष्ठापयति यान्न यज्ञे स्तेनाति संततं
स्वित ततं नवस्या सुत्साय त्रिष्टुभ आ हरिर्द्वियज्ञः ॥७॥ अथाग्निमन्याह
सा वा चं विसृजते ॥ न ह स यज्ञमाप्याययति न सं दधाति यो तान्यनचावीवृ
१२ जात सप्रथमं ब्राह्मं संस्थां वावालि व्याहरति ॥८॥ अग्निर्ब्राह्मणेति ॥ अग्निर्वै
अग्निर्यज्ञादु स्यानि स्थि वृयज्ञो न स्पृतिर्यद्वियः इति वु न स्पृत प्याप्यवि
प्रानहि मनुष्या यजेरं न्य दुन स्पृत प्यान स्पृ मत्तस्मा द्राह ह न स्पृतिर्यद्वियः इति
॥१०॥ तथा प्रियव्रतः अप पयाति ॥ द्विवान्व एवड उपावर्तते ति यो दीक्षित सो दवतना
ममा न वति म्रतं वि दवानां हविर्नाश्टितं तस्मादु पयेति तदेष एव व्रतयति ना ॥१०॥
नाजु प्रात्ति तद्यदेष एव व्रतयति नाश्नाजु प्रात्ति ॥१०॥ यान्न नवीदवाः ॥
निजिति जिग्यायै बामियं जिति स्त होवुः कथन्न इदं मनुष्यैरनत्यारात्य
ल्याहिति तपद्भिस्य र संधीक्ष्य यथा मधु मधु क्रातानिद्धीय पुद्धिं द्वयज्ञे
पनप्याय चित्वा तिरोऽनव न्नथ यादान नाप्या पयं स्तस्माद्यूपोनाम ॥११॥
त धाऽन्न वीतान्नन्नश्रु तमास ॥ तपज्ञं समन्तरं न्यथायेयज्ञः सं न तऽ एव वा
अन्नवा ज्ञानवति यो दीक्षितः एष वाचं तनुतः एष एनेजनेयपतितं तद्य द्वान्न
यज्ञस्य निर्दितं यद्धिं दुग्धं तदेव तस्मिन राप्यायपति यदेषः एव व्रतयतिनान्न
जु प्रात्ति नहाप्याययम्य दाद प्रोऽस्तु न्या द्भुकदुस्वि मन्यतनाजुद्भूतां प्रा

इमा वै प्राणाः मनोजाता मनोयुजो दक्ष[illegible] वाग्वा अग्निः प्राणोदानौ मित्रावरुणौ
चक्षुरादित्यः श्रोत्रं विश्वे देवाः एतासु हैवास्य तद्देवतासु हुतं भवति॥१॥ तत्प्रवे॥
प्रथमे व्रत उत्तानो ब्रीहियवावावपन्त्सुतानां रसानां यद्देवा अत्र यज्ञस्य निर्भतेष
निरुत्तं तत्सुमत्यामस्मै इति वदन्तो यद्यु व्रत उपानडु हीत यस्य व्रातः काम य
त तस्य व्रतं कुर्यादित्युप्यमानास्य ताउत्तानो ब्रीहियवावुप्त्वा खादौ न व तद्ध इति तत्त
था न कुर्यान्न हस यज्ञमाप्याययति न स दध्याति यदुत्तानो ब्रीहियवावावपति त
स्माद न्यत स्मे वाऽपद्य विवृत्य आस्य ताउत्तानो ब्रीहियवाव न वक्षेत स यद
वा अस्य ततो हविर्न वतस्त्वादक्ता स्युतावन्नाव ब्रीहियवाता यद्यु व्रत उपानडु हीत यस्य
व्रातः काममयत तस्य व्रतं कुर्यात्॥१॥ तद्विकं॥ प्रथमे व्रात सर्वौषधं स्य
[illegible] स्यावपति यदि दीक्षितमार्तिर्विन्देदाय ने व्रातः काममयेत तत्र न लिषाज्य य
[illegible] व्रात न लिषाज्य पदिति तदुत तथा न कुर्यान्मानुषं हतिय यज्ञे कुर्वन्ति व्यृद्ध वित
यस्य येन्मानुषं न ह्य ऋद्धं यज्ञ कमं वा लीति यदि दीक्षितमार्तिर्विन्देदाय ने व्रातः
काममयेत तत्र न लिषाज्य स्वमाहितौ विद्युत्या॥१०॥ अथास्मै व्रतं प्रयच्छति॥ अ
तिनीयमानुषं कालं सायं दुग्धमपरं रात्रे प्रातर्दुग्धमपरेऽह्न्या कुत्याऽए
वादेवं खावतं मानुषे स्वाकरोति॥११॥ अथास्मै व्रतं प्रदास्ये न पद उपसर्ज
यति॥ देवीं धियं मनामहे सुमृडीकामभिष्टये वर्चोधां यज्ञवाहसं सुतीर्था
नो प्राप्त [illegible] इति मानुषायवाऽए प्रयुक्ताना पावमानि ततथा वादेवीं धियं
तस्मादाह देवीं धियं मनामहे [illegible] वर्चोधां यज्ञवाहसमि

सुतीर्थानाऽऽस्त्रसदस्राऽइति सयावत्क्रियपद्मव्रतं व्रतयिष्यन्न प्रत्युपस्पृशो दाताने वोपस्पृ
शात ॥७१॥ अथ व्रतं व्रतयति ॥ ये देवा स्यो मनोजाता मनोयुजो दक्ष क्रतव स्तेनो वंतु ते
न स्तु तेभ्यः स्वाहेति तद्यथाव षट्कृतं हुतामवमस्येतद्भवति ॥७८॥ अथ व्रतं व्रत
यित्वा नाभिमुपस्पृशाता स्वात्रां पीता नवतय यमापेऽअस्माकं मतरुद्र स्सुशेवाः ॥
ताऽअस्मस्य्यमयक्ष्माऽअनमीवाऽअनागसः स्वदंतु देवी रमृताऽऋतावृधऽइति देवा
नोऽस्य उपावर्त्तीत यादी च्यात सादवतानां [illegible] कान्नवस्युनुस्सि कें वा देवानाऽह
विराथे तद्व्रत प्रदो मिथ्याकरोति व्रतमुपा स्त्रिविव्रतं प्रमीणाति तस्यास्थे हे षाप्रा
यश्चित्तिरथो हास्येतन्न मिथ्यास्तं भवति न व्रतं प्रमीणाति तस्मादेह स्वात्रां पीतान र तस्प्र यमापो
।।२२।। मस्मास्मत रुद्रे स्सुशेवाः ॥ ताऽअस्मभ्यमयक्ष्माऽअनमीवाऽअनागसः स्वदंतु देवीरमृताऽऋतावृधऽइ
त्युपावर्त्तित यच्च व्रतं व्रतयित्वा नाभिमुपस्पृशेदेतेनैवोपस्पृशे के स्यादेदपद्व तम्रहो व्रतमुपोष्यं ।।१४।।
[illegible] गामुपपच्च मेदप भवति तद्व विषाणा यानोष्ठं वा किंहोपद्ह ती पंते यज्ञिया तनू हि ती
पंद्व पिवीदेवादे व पत्नी सादी द्वितेन नाभिमिह्यातस्याऽएतद्ध्रुवहेव यज्ञियां तनम आय
ज्ञियऽ शारीरम भिमेहत्यपिमुञ्चामिन प्रजामित्युम पंवाऽयत स्यापप्यरे तद्यमस्य तद्धप
एवमुञ्चति न प्रजां म होमुञ्चः स्वाहा न ताऽइत्यऽहसऽइ वस्येता मुंचति पट्ट [illegible]

क्षितं भवति तस्मादाह हा हा हा मुत्त इति म्लाह स्तताः पृथिवीमाविशतेत्यात यो नस्थाशांता:
पृथिवीमाविशातेत्येवैतदाह ॥२०॥ अथ पुनर्लोष्टं न्यस्यति ॥ पृथिव्यां संभवेतीयं वै पृथि
वी देवी देवयजनी सा दीक्षितेन नातिमिह्यात्तस्मा एतद्व्युह्येव यज्ञियां तन्नं मध्ये यद्दि
अस्य शरीरं मन्त्यमिच्छन्तामेवास्यामेतत्पुनर्यज्ञियां तनूं दधाति तस्मादाह पृथिव्यां सं
भवतीति ॥२१॥ अथाग्नये परिदाय स्वपिति ॥ देवान्वा एष उपावर्त्तते यो दीक्षते स देव
तानामेको भवति न वै देवाः स्वपन्त्यनवरुद्धो वा एतस्य स्वप्नो भवत्यग्निर्वै देवा
नां व्रतपतिस्तस्मा एवैतत्परिदाय स्वपित्यग्ने त्वं सुजागृहि वयं सुमन्दिषीम
हीत्यग्ने त्वं जागृहि वयं स्वप्स्याम इत्येवैतदाह रक्षा णो अप्रयुच्छन्निति गोपाय
ना प्रमत्त इत्येवैतदाह प्रबोधनः पुनस्कृधीति यथेतः सुप्त्वा स्वस्ति प्रबुध्यामहा एवं
नः कुर्वित्येवैतदाह ॥२२॥ अथ यत्र सुप्त्वा पुनर्नावद्रास्यन्भवति तद्वाचयति पुनर्म
नः पुनरायुर्म आगन्पुनः प्राणः पुनरात्मा म आगन्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म आ
गन्निति सर्वं ह वा एतस्य पात्युपक्रामति प्राण एव नातो एवैतत्पुनः स गच्छते
तस्मादाह पुनर्मनः पुनरायुर्म आगन्पुनः प्राणः पुनरात्मा म आगन्पुनश्चक्षुः
पुनः श्रोत्रं म आगन्नि ॥ वैश्वानरो अदब्धस्तनूपा अग्निर्नः पातु दुरितादवद्या
दिति तद्यदेवात्र स्वप्नेन वा येन वा मिथ्या कर्म तस्मान्नः सर्वस्मादग्निर्गोपाय पाहीत्येवै
तदाह तस्मादाह वैश्वानरो अदब्धस्तनूपा अग्निर्नः पातु दुरितादवद्यादिति ॥२३॥
अथ यद्दीक्षितः ॥ अमेध्यं वा व्याहरति क्रुध्यति वा तेन मिथ्या करोति व्रतं प्रमीणात्य

क्रोधो वै चदीक्षितस्याग्निर्वै देवानां व्रतपतिस्तमेवैतदुपधावति त्वमग्ने व्रतपऽअसि
देवऽआमर्त्येष्वा । त्वं यज्ञेष्वीड्यऽ इति तस्योद्देशा प्रायश्चित्तिस्तथो हास्यैतन्न मिथ्या कृतं
वति न व्रतं प्रमीणातीति तस्मादाह त्वमग्ने व्रतपाऽअसि देवऽआमर्त्येष्वा ॥ त्वं यज्ञेष्वीड्यऽ
इति ॥२४॥ अथ यद्दीक्षिताया लिहुरंति ॥ तस्मिन्वाचयति रास्वेयत्सोमा भूयो भरेति सो
मो ह्य वऽ अस्मण्ऽए तद्धुत यद्दीक्षितायालिहुरंति स एष यदाह रास्वेयत्सोमेति रास्वन्
इयत्सोमेत्येवैतदाह न्याय नस्त्यानाम्नायाहाप्स्वा वैतदाह देवानः सविता वसो
र्दाता वस्वदादिति तथो हास्मा एतत्सविता प्रसूतमेव दानायत्तं भवति ॥२५॥ पुरास्तम
॥१२॥ यादाह ॥ दीक्षितवाचं वै यच्छति तामस्तमितवाचं विसृजाति पुरोदया दाह दीक्षितवा ॥१२॥
चं यच्छति तामुदिते वाचं विसृजाति संतत्याऽ एवाहोरात्रयोस्तं तनोत्यप्रज्ञा रात्रिं ॥२६॥
नेनमन्यत्राभिवरन्तमभ्यस्तमियात् ॥ न स्वपेत्तमभ्युदियात्स यदनेनमन्यत्राभिवरन्त
मभ्यस्तमियाद्यात्रा एनं तदन्तरियाद्यत्स्वपेत्तमभ्युदियाद्दिवा एनं तदन्तरियान्ना
त्र प्रायश्चित्तिरस्ति प्रतिरूपमेव तस्मान्नाभिवरावन्नायाद्रण्पानन्यावयान्ननमत्सिव
चित्तेन वह्यम्भारावन्नथाद्रण्पावान्नावपाधायं न मत्सि वर्षे द्वयपरि कालं
घावं चदाति न मानुषीं प्रसृतां ॥२७॥ यज्ञेन वा देवाः ॥ इमां जितिं जिग्युर्यैषामि
यं जितिस्तिऽहे त्वसुः कथ न इदं मनुष्यैरनभ्यारोह्यं स्यादिति तत यज्ञस्य रसं
धीत्वा यथा मधु मधुकृतो निर्धयेयु विदुह्य यज्ञं यूपेन योपयित्वा तिरोऽभव
न्थ यदनेना योपयंस्तस्माद्यूपो नाम ॥२८॥ तद्वाऽ ऋषीणा मनुश्रुतमास ॥

तयत्रैतत्समन्तरं न्यथायं यज्ञः संस्थतऽ एवं वा एष यज्ञः स्रीन रतियो दीक्षते वाग्वैदी
स्तद्याद्वा ब्रयज्ञस्य निष्कीते यद्दिगृध्यं तदावेतस्मन्नरायायाय यति यत्परि कालेवा
वं वदति न मानुषीं प्रसक्तां न हाय्यायायाप्य घात्वप्रसक्तां मानुषीं घाचं वदत्तस्मात्परि
कालं वाचं वदति न मानुषीं प्रसक्तां ॥२॥ स वै धीक्षते घा वाचि धीक्षते यत्तां
वाचि धीक्षते यज्ञादि घारधी क्षिता हवि नाम तद्यद्दीक्षितऽ इति ॥३॥ ब्राह्मणम् ॥१॥
आदित्यं चरुं प्रायणीयं निर्वपति ॥ देवा ह वा अस्यां यज्ञं तन्वाना इमां यज्ञा
दन्तरीयुः साहेषामियं यज्ञं मोहयां चकार कथन्नु मामपि यज्ञं तन्वाना मां यज्ञाद
न्तरीयुरिति तं ह यज्ञं न प्रजज्ञुः ॥१॥ ते होचुः ॥ यन्न अस्यामेव यज्ञमतस्म हि कथं
नु नो मुह कथन्न प्रजानीमऽ इति ॥२॥ ते हस्मूचुः ॥ अस्यामेव यज्ञं तन्वानऽ इ
मां यज्ञादन्तरगाम सा नऽ इयमेव यज्ञममूमुहद्दिमामेवापधावामेति ॥३॥ ते होचुः ॥
ल्याप्येव यज्ञमतस्म हि कथन्नु नामुह कथन्न प्रजानीमऽ इति ॥४॥ सा हो
वाच ॥ मय्येव यज्ञं तन्वाना मां यज्ञादन्तरगात सा वाहमेव यज्ञममूमुहं भागं नु
मे कल्पयताथ यज्ञं द्रक्ष्यथाथ प्रज्ञास्यथेति ॥५॥ तथेति देवा अब्रुवन् ॥ तावे
व प्रायणीय स्तावादयनीयऽ इति तस्मादेषऽ आदित्यऽ एव प्रायणीयो भवत्या
दित्यऽ उदयनीयऽ इयं ह्येवादितिस्तातायज्ञमपश्यंस्तमतन्वत ॥६॥ स य
दादित्यं चरुं प्रायणीयं निर्वपति ॥ यज्ञस्यैव प्रज्ञात्यै यज्ञं दृष्ट्वा क्षीणानि तं तन
वाऽ इति तस्मादादित्यं चरुं प्रायणीयं निर्वपति तद्धनिरूप्तं ह हविरासीदनि

७२२

देवता ॥७॥ अथैभ्यः पथ्या स्वस्तिः प्रारोचत ॥ तामयजन्वाग्वै पथ्या स्वस्तिर्वाग्यज्ञस्त
द्यज्ञमपश्यंस्तमतन्वत ॥८॥ अथैभ्योऽग्निः प्रारोचत ॥ तमयजन्स यदग्निर्यज्ञ
स्यासीत्तदपश्यन्यद्वै शुष्कं यज्ञस्य तदाग्नेयं तदपश्यंस्तदतन्वत ॥९॥ अथैभ्यः
सोमः प्रारोचत ॥ तमयजन्स यत्सोमो यज्ञस्यासीत्तदपश्यन्यद्वा आर्द्रं यज्ञस्य
तत्सौम्यं तदपश्यंस्तदतन्वत ॥१०॥ अथैभ्यः सविता प्रारोचत ॥ तमयजन्पशवो वै स
13 विता पशवो वा यज्ञस्तद्यज्ञमपश्यंस्तमतन्वताथ यास्या देवता या एहविर्निरुप्तमासी
त्तामयजन् ॥११॥ ता वा एताः ॥ पञ्च देवता यजति यावेवस यज्ञो मुग्धऽआसीत्सो
ऽवसऽआसीत्तामेताभिः पञ्चभिर्देवताभिः प्राजानन् ॥१२॥ ते ता वा मुग्धाऽ
मन्वञ्च ॥ ताऽएताभिरेव पञ्चभिर्देवताभिः प्राजानन् ॥१३॥ दिशो मुग्धाऽआसं
।१२॥ न ॥ ताऽएताभिरेव पञ्चभिर्देवताभिः प्राजानन् ॥१४॥ उदीचीमेव दिशं ॥ पथ्यया १२
स्वस्त्या प्राजानंस्तस्मादत्रोत्तरा हि वाग्वदति कुरुपञ्चालत्रा वाग्घ्येषा निदानेनो
दीचीं ह्येतया दिशं प्राजानंस्तुदीची ह्येतस्य दिक् ॥१५॥ प्राचीमेव दिशं ॥ अग्नि
ना प्राजानंस्तस्मादग्निं पश्चात्प्राञ्चमुद्धृत्योपासते प्राचीं ह्येतेन दिशं प्राजानं
प्राची ह्येतस्य दिक् ॥१६॥ दक्षिणामेव दिशं ॥ सोमेन प्राजानंस्तस्मात्सोमं क्रीतं द
क्षिणा परिवहन्ति तस्मादाहुः पितृदेवत्यः सोमऽइति दक्षिणां ह्येतेन दिशं प्रा
जानं दक्षिणा ह्येतस्य दिक् ॥१७॥ प्रतीचीमेव दिशं ॥ सवित्रा प्राजानन्नेष वै सविता
यऽएष तपति तस्मादेष प्रत्यङ् प्रतीचीं ह्येतेन दिशं प्राजानन्प्रतीची ह्येतस्य दिक्
॥१८॥ ऊर्ध्वामेव दिशं ॥ अदित्या प्राजानन्नियं वाऽअदितिस्तस्मादस्यामूर्ध्वा

षधयो जायंत ऊर्ध्वा ओषधि वनस्पतय ऊर्ध्वा वृष्टिः सेतयादिशं प्राजानन्नूर्ध्वा ह्यस्तस्येदिक्
॥१८॥ शिरो वै यज्ञस्यातिथ्यं ॥ बाहू प्रायणीयोदयनीयावभितो ॥ वा शिरो बाहू
त्रिये ४ भवतस्तस्मादभितस्त्वातिथ्यमेते हविषी भवतः प्रायणीयश्चोदयनीयश्च ॥१९॥
तद्वाहुः ॥ यादेव प्रायणीये तदुदयनीये क्रियेत यादेव प्रायणीयस्य बर्हिर्भवति
तदुदयनीयस्य बर्हिर्भवतीति तदपोह्यत्य निदधाति ता ७ स्थालीं ६ स द्यामेक्षणं
प्रमृज्य मेक्षणं निदधाति य एव प्रायणीयस्यर्त्विजो भवंति त उ उदयनीयस्यर्त्विजो
भवंति तद्यदेतत्समानं यज्ञे क्रियते तेन बाहू सदृशौ तेन सरूपौ ॥२१॥ तदु
तथा न कुर्यात् ॥ कामं मे वेत बर्हिरनुप्रहरेदन्वं मेक्षणं निर्णिज्य स्थालीं निद
ध्याद्य एव प्रायणीयस्यर्त्विजो भवंति त उ उदयनीयस्यर्त्विजो भवंति यद्युतविप्रेतः
स्युरन्ये न्य एव स्युः स यदेव समानीर्देवता यजति समानानि हवींषि भवंति
तेनैव बाहू सदृशौ तेन सरूपौ ॥२२॥ सा वै पंच प्रायणीयायां देवता यजति ॥
पंचोदयनीये तस्मात्यं चच्छादेङुलयः पंचकृत्तच्छंयुं तं भवति न पत्नीः संया
जयंति सर्वाङ्गिवा अन्वामाना बाहू सर्वांगे मिवित यज्ञस्यानि संस्कारातितस्मा
च्छंयुं तं भवति न पत्नीः संयाजयंति ॥२३॥ ब्राह्मणम् ॥२॥ दिवि वै सोम आसीद॥
थ ह देवा इत्थं देवा अकामयंतानः सोम आगच्छेत्तेनागतेन यजेमहीति ते
एते माये असृजंत सुपर्णीं च कद्रूं च तद्धिष्ण्यानां ब्राह्मणे व्याख्यायते सापर्णी
काद्रवं यथा तदासा ॥१॥ ते ह गायत्रीं सोममच्छापेतत्तरा तस्या आहरेति ये

र्वा विश्वावसुः पर्यमुष्णात्तद्देवा अविदुः प्रच्युतो वै परस्तात्सोमोऽथ नो नागच्छति
गन्धर्वा वै परिमोषिण इति ॥२॥ ते होचुः योषित्कामा वै गन्धर्वा वाचमेवैभ्यः
प्रहिणवाम सा नः सह सोमेनागमिष्यतीति तेभ्यो वाचं प्राहिण्वन्त्सैनान्त्सह सो
मेनागच्छत् ॥३॥ ते गन्धर्वा अन्वागत्याब्रुवन् ॥ सोमो युष्माकं वागस्माक
मिति तथेति देवा अब्रुवन्निहो चेदागमन्मैनामभीषाह वानैष्ट विह्वयामहा
इति ताम् व्यह्वयन्त ॥४॥ तस्यै गन्धर्वाः ॥ वेदानेव प्रोचिर इति वै वयं विद्म इति
वयं विद्मेति ॥५॥ अथ देवा वीणामेव सृष्ट्वा वादयन्तो निषेदुरिति वै ते वयं गास्याम
इति त्वा प्रमोदयिष्यामह इति सा देवानुपाववर्त सा वै सा तन्मोघमुपाववर्त या स्तुवद्भ्यः शंसद्भ्यो
॥१४॥ नृत्यद्भ्यो गीतमुपाववर्त तस्मादप्येतर्हि मोघसंहिता एव योषा एवं हि वागुपाववर्त तामु ह्यन्या अ ॥१४॥
नु योषास्तस्माद्य एव नृत्यति यो गायति तस्मिन्नेवैता निमिश्लतमा इव ॥६॥ तद्वा एतद्वाऽ अभयं
देवा आसीत् सोमश्च वाक् च यत्सोमं क्रीणन्त्यागतेन यजा इत्यनागतेन ह वै स सोमेन यजते योऽक्री
तेन यजते ॥७॥ अथ पद्वायामोऽपपरिशिष्टं भवति तज्जुहोति पतयेऽद्यो विशद्धि ति वाहि
षा हि रूपं षड्विध्या वेद्या यज्ञात्तिके नपयसाजुहवानीति समानजन्मा विप
यश्च हि रूपावान्त एतत्सी ॥८॥ स हि रूपमेव दधाति ॥ एषा तस्य क्रीत
न र व इति चाचोविष्टे एतद्यौ पीतपाष्टे नेवैतां जंगमत्ति स यद्द्ध तया
संनवति तया सर्थ स्त्वा त्यावतदे जंगच्छति सोमा वे त्र मग त्पावतद्दा ॥९॥

तां यथैवादो देवाः ॥ आहित्वं सोममसाच्छेव मो वेनामे बुइए तत्प्रहिणोति सोममच्छ
वागिव सोमक्रयणी निदानेन तामतयाकृत्या प्रीणाति तया सोमं क्रीणानीति ॥१०॥
सजुहोति ॥ जूरसीत्यत तद्वाग् अस्या एवं नाम यज्जूरसीति धृता मनसेति
यं२ मनसा वा इयं वाग्धृता मनो वा इदं पुरस्ताद्वाच इत्थं वदामेति धाद्वीरिति अन्न
लमिव होव वाग्वदद्यमानानस्यान्ते स्मा दाह धृता मनसेति ॥११॥ अर्द्धप्रपाठकादि४॥
जुष्टा विष्णव इति ॥ जुष्टा सोमायेत्येवैतदाह यमाच्छमा इति तत्स्यास्तेसत्य
सवसः प्रसव इति सत्यप्रसवा न एधि सोमान्नाच्छे हीत्येवैतदाह तन्वायं
त्रमस्त्री यस्याहुति सह वितन्वाय त्र मस्तुति खाश्य यज्ञे स्यादेवैगच्छेति यन्न
स्यादेवैगच्छानीत्येवैतदाह ॥१२॥ अथ हिरण्यमपोद्धरति ॥ तन्मनुष्येषु हि
रण्यं करोति स यत्सहिरण्येनैवात्पराणुहोवत न्मनुष्येभ्यो हिरण्ये प्रदेया
तन्मनुष्येषु हिरण्यमनिगच्छेत ॥१३॥ सोपोद्धरति ॥ शुक्रमसि चन्द्रम
स्यमृतमसि वैश्वदेवमसीति शुक्रेन पयसा कृत्वा यदादो वतन्न दाह शुक्र
मसीति शुक्रं ह्येतच्चन्द्रमसीति चन्द्रं ह्येतदमृतमसीत्यमृतं ह्येत
द्विश्वदेवमसीति विश्वदेवं ह्येतत्समुच्यत एनं बहि ऽपिसृजति स तत्र
हिरण्यं प्रबध्नीत ॥१४॥ अथापरं चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा ॥ अन्वारब्ध
यजमाने त्याहोपावैर्वैतिच्चालाये धारदक्षिणतः सोमक्रयण्युपतिष्ठते

धरर२

तद्यद्दिता मेव नामेतद्यत्तीव्राहेषीना एवेसा सोमक्रयणी निदानेन तामेतत्प्राक्तस्याः प्रै
बीवीत यासा मे क्रीणानीति॥१५॥ अथापनिष्क्रम्याजिमेत्र यात विद्दसि मनासी
15 ति विन्नेवा ऽइदं मनो वागनुवदति धीरसि दक्षिणेति धिया धियाह्येतयामनु
ष्या ऽनुत्य युंष्यन्त क्तिनेवप्त कामा द्युमेव गाथालिरिव तस्मादाह धीरसीति
द क्षिणेति दोदक्षिणा सबाध्नत्रिया भि यत्क्षिया सीति दक्षत्रियाद्य षायत्क्षियाय बा
दितिः स्यु नयतः शीर्ष्णीति स यादनया समानः सद्विपकी संवृदति यद्देपरंत
तत्वं क्रोति यत्सर्वंतद्दपरं तेनोभयतः शीर्ष्णी तस्मादाहादितिरस्युभयतः शी
र्ष्णीति॥१६॥ सा नः सुप्राची सुप्रतीच्यधीति॥ सुप्राची नऽएधि सोमान्नो छन्दीत्यवे
।१५।। तदाह सुप्रतीचीनऽएधि सोमेन ननः सहपुनराहीत्यावृत दाहतस्मादाह सा नः सुप्रा ।।१५।।
ची सुप्रतीच्यधीति॥१७॥ मित्रस्त्वा पदि बध्नीतामिति॥ वरुण्यावाऽएषायद्रज्जुः
सा यद्रज्ज्वाभिहितास्याद्वरुण्यास्याद्यद्ध्वनभिहितास्यादपातवस्यादृतद्धा ऽश्रवरुण्यं
य त्क्रौत्रं सा यथारज्ज्वाभिहिता यातव मास्यतद्भवति यदाह मित्र[illegible]दिबध्नी
तामिति॥१८॥ पूषाध्वनस्पात्विति॥ इयं वै पृथिवी पूषा यस्य वाऽइयमध्वानमाक्रीन
वतितस्यनकाचनह्वलान्नवति तस्मादाह पूषाध्वनस्पात्विति॥१९॥ इन्द्रायाध्यक्षा
यति॥ स्वध्यक्षासदित्याव तदाह यदाहेन्द्राया ध्यक्षायेत्यनु त्वा माता मन्य
तामनु पिता नु भ्राता सगर्भ्योनु सखा सयूथ्य ऽइति सा यान्नजन्मतेनतो

नुमता।सोममाछहीत्य।विदशाऽहसाद।विदिवमच्छेहीति देवाद्ययाद्वमाछेतिय द्वा
क्सामं तस्मादाहसादविद वसुमच्छेहीति प्राय सोममिति प्राविषऽ ऽाद्वता
तस्मादाह प्रायसोममिति रुद्रस्यावर्त्तेपत्वित्यप्रणाशायेतदाह रुद्र‍ऽ दिना
तिपश्चाव:स्वस्तिसोमसखापुनरेहीति स्वस्तिनःसोमेनसहपुनरेहीत्येवै
तदाह॥२०॥तांपथ्येवादादवा॥प्राहितस्वंसोममच्छासेनांसहहसोमेनागच्छे
द्वमेविषनामषऽएतव्राहिणीतिसोममच्छासेनांऽसहसोमेनागच्छेति॥२१॥
तांपथ्येवादादवा॥व्यकृपैतगेधर्वैःसादवानुपावर्त्तेते वामावनामेत
यज्ञमानोविकयते साऽयजमानमुपावर्त्ततेतामुदीचीमत्याकुर्वन्त्युदीचीहि
मनुष्याणां दिक्साऽएवयजमानस्य तस्मादुदीचीमत्याकुर्वन्ति॥२२॥ब्रा०।३॥द्वितीयोऽध्यायः॥
सप्त पदान्यनुनिक्रामति॥छन्दांसि वै नाम तत्तस्मात्सप्तपदान्यनुनिक्रामति
यन्नविवाच:प्रजातानिछन्दांसिसप्तपदावैतेषांपरार्ध्यौरक्करीतामेवे
तत्पुरस्तादर्वाचीं युङ्क्ते तस्मात्सप्तपदान्यनुनिक्रामति॥१॥सावैवाकएव
रूपतानुनिक्रामति॥वस्व्यस्यदितिरस्यादित्यासिरुद्रासिचन्द्रासीति व
स्वीह्येषादितिर्ह्येषादित्याह्येषारुद्राह्येषाचन्द्राह्येषा बृहस्पतिष्ट्वासुम्ने र
ण्वत्विति ब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मत्वाति साधुनावर्त्तयत्वित्येवैतदाह
रुद्रोवसुभिराचिकेत्वित्यप्रणाशायैतदाह रुद्र‍ऽ दिनातिपश्चाव:॥२॥अ
थसप्तमंपदंपयुपविशन्ति॥साहिरण्यपादनिधाययजुहोतिनवाऽअनग्ना

वाकुतिर्हूयते ग्निरेतसां वै हिरण्यं तयोः शास्येषा ग्निमत्ये वाकुतिर्हुताग्नवति घृ
ताव ऽग्न्याज्ये चाज्जुशो वेतद्वाज्येन स्तृणुते ताः ऽस्य स्वा स्वी कुरुते ॥३॥ स जु
होति ॥ अदित्यास्त्वा मूर्द्धन्ना जिघर्म्मीति तीयं वै पृथिव्यदितिरस्यैहि मूर्द्धं
जुहोति देवयजनं पृथिव्या इति देवयजने हि पृथिव्यां जुहोतीडायास्प
दमसि घृतवत्स्वाहेति गौर्वा ऽ इडा गा ह्येत पदज्जुहोति घृतवत्स्वाहेति घृतव
द्ध्येतदभिजुहुतं भवति ॥४॥ अथ स्फ्यमादाय परि लिखति ॥ वज्रो वै स्फ्यो वज्र
णैवैतत्परिलिखति त्रिः ऽप्रत्त्वः परिलिखति त्रिवृतावेतद्वज्रेण समंतं परिगृ
ह्णात्यनतिक्रामाय ॥५॥ स परिलिखति ॥ प्रास्मै रमास्वेति यजमानरम
॥१६॥ स्वेत्येवैतदाहाथ समुल्लिख्य पदं ऽस्थाल्यां संवपत्यस्मे ते बंधुरिति यज ॥१६॥
माने ते बंधुरित्येवैतदाह ॥६॥ अथापउपनिनयति ॥ यत्र वा ऽ अस्यै
खनंतः क्रूरीकुर्वंत्यपघ्नंति शांतिराप स्तदद्भिः शांत्या शमयति तदद्भिः
संदधाति तस्मादपऽउपनिनयति ॥७॥ अथ यजमानाय पदं प्रयच्छति ॥
विरायऽइति पशवो वै रायस्त्वयि पशवऽ इत्येवैतदाह तद्यजमानः
प्रतिगृह्णाति मयि रायऽइति पशवो वै राया मयि पशवऽ इत्येवैतदाह
॥८॥ अथो घृतपुरायामानमुपतिष्ठते ॥ मा च यत्रं राय स्पोषेण वियौ

क्रोतितयो ह्याध्वर्युः पश्चुत्पय आत्मानमन्नांतरेति॥९॥ अथपत्न्यै पदं प्रतिपरा
हरंति॥ गृहा [illegible] पत्न्यै प्रतिष्ठा तद्गृहेष्वेवैनामेतत्प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठापयति
तस्मात्पत्न्यै पदं प्रतिपराहरंति॥१०॥ तान्नेष्टाज्यावेचयति॥ तो तो राय ऽ इत्येना
ः सोमक्रयण्या संख्यापयति वृषा वै सोमो योषा पत्नी एवाऽअत्र स मो
भवति यत्सोमक्रयणी मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते तस्मादेनाॅ सो
मक्रयण्या संख्यापयति॥११॥ स संख्यापयति॥ समख्ये देव्या धिया सं
दक्षिणयोरुचक्षसा॥ मामऽआयुः प्रमोषीर्मोऽअहं तव वीरं विदेय तव दे
वि संदृशीत्याशिषमेवैतदाशास्ते पुत्रो वै वीरः पुत्रं विदेय तव संदृशीत्येवै
तदाह॥१२॥ सा या बभ्रुः पिंगाक्षी॥ सा सोमक्रयणी यत्र वाऽइन्द्रो वृत्रमेधा
सहस्रं व्यैरयत्तां तां तदकाव्य विच्यत तो वै धा प्राजनयत्तां तस्माद्यो प्येत
र्हि धा सहस्रं व्याकुर्याद्वाके वाति रिच्यते॥१३॥ सा या बभ्रुः पिंगाक्षी॥ सा
सोमक्रयण्यथ या रोहिणी सा वार्त्रघ्नी या मिथुनी रूपानस्यां मं जिरोदाकु
तथया रोहिणी व्ययताक्षी सा पितृदेवत्या यामिदं [illegible] [illegible] ति॥१४॥ शतं सं॥
सा या बभ्रुः पिंगाक्षी॥ सा सोमक्रयणी स्याद्यदि बभ्रुं पिंगाक्षीं न विंदेदरु
णा स्याद्यद्यरुणां न विंदेद्रोहिणी वार्त्रघ्नी स्याद्रोहिणी त्येव ह त्वेव रूपताक्षा ऽ
अप्रार्शान्नेयात्॥१५॥ सा स्याद्दक्षिवदीना॥ वा वाऽएषा निदाने नयत्सोम

सु

८

अध्वर २

कयरूपया तयाम्नौ वाङ्ग्यं वाग यातया ह्यब्रवीतां तस्मादब्रवीता स्यास्य पादवंध्ने ज्ञे दाको
17 णा कस्मा त्वद्वितमस्वज्ञा फासाह्य करूपे करूपा हीयं वाक ॥२६॥ ब्राह्मणम् ॥४॥ पदं समुच
पाणी त्रि वेने निते । तद्यत्पाणी अवने निते वज्रो वा आज्यं ह्रेतः सोमो नेद्वज्रेणाज्येन रेतः
अ सोमं हिनसानीति तस्मात्पाणी वने निते ॥१॥ अथास्यै हिरण्यं बध्नीते । इयं वा इदं नरूतीयम
स्मिंस्त्वं चे वा न तं च सत्यमेवदेवा अनृतं मनुष्या अग्निरेतसं वै हिरण्यं सत्येनांशूनुपस्पृ
शानि सत्येन सोमं पराहराणीति तस्माद्वा अस्यै हिरण्यं बध्नीते ॥२॥ अथ सपेछति सो
॥२१॥ मोपनहनमाहर सोमपर्याणहनमाहरोष्णीषमाहरेति स यदेवशोभनं तत्सोमोपनहनं स्या
॥ द्वासा ह्यस्यैतद्भवति शोभनं ह्येतस्य वासः सयो हेनं शोभनेनोपचरति शोभते हाय ॥२१॥
यद्वाह यदेव किंचेति यद्वेव किं च भवति तस्माद्यदेव शोभनं तत्सोमोपनहनं स्याद्य
देव किंच सोमपर्याणहनं ॥३॥ पद्ध उष्णीषं विंदत्तदुष्णीषः स्याद्यद्युष्णीषेण विंदेत्सो
मपर्याणहनस्यैव ह्यं युत्तमायुतं यावन्तं तेऽउष्णीषभाजनमद्धमुर्वा यजमानो वा
सोमोपनहनमादद्ते येऽप्वक स्व सोमपर्याणहनम् ॥४॥ अथोयं माराजानं विचिन्वंति

तद्वद्वकुंभतापनिहितोभवतितद्वौह्वाणाउपास्तेतद्दभ्यायंतेषांवः॥५॥तद्दायसुद्वाच्यतिवे
ग्नेयसुपध्यायेत्रैएषतेगायत्रोभागइतिमेसामाप्यभूतादेषतेत्रैष्टुभोभागइतिमेसामाप्य
भूतादेषतेजागतोभागइतिमेसामाप्यभूतांछंदोनामानांसाम्नांज्यैष्ठ्यंगच्छेतिमेसामा
प्यभूतादित्येवंवाएषछं॰॥यमानाभिकोपतेछंदसामवराज्यायछंदसाठसामज्या
यंतिवाएनमेतच्छंदभिषुरावंतितमेतदाहछंदसामेववैराज्यायपरीणामिछंद
वि साठसाम्राज्यायनवध्यायेतापेत्यप्राडुःप्रविशति॥६॥सोभिमृशतिआस्माकोसीति
स्वइवह्यस्येतद्भवतिपदागतस्तस्मोद्दहास्माकोसीतिसुकृतस्यद्वइतिसुकृतंह्य
स्माद्भूयंयहास्थन्नभवतिविचितस्त्वाविचिन्वंतिसर्वोवायेते॥७॥अचैहैकेरणवाका दा
ष्ठंवाविद्वापास्यंतितदुतथानकुर्याद्दिवंसामाविडन्यात्तेषवयात्नेद्दत्रियस्यवि वि
टसयथाउरसिमनुहायाच्छिद्यपरास्येदेवंतत्तस्मादथैवमृशेद्विचितस्त्वाविचिन्व प
त्वितितथैवास्यवितारस्तएनंविचिन्वंति॥८॥अथवासोःद्विधुरांवाचतुर्युगणवाप्राय

शं वा प्रस्त्यति ति तत्प्राजानं मिमीत स यत्प्राजानं मिमीत तस्मान्मात्रा मनुष्येभ्योऽनुपा
त्रा या ध्रुवस्यैतु वा प्यन्या मात्रा ॥९॥ सावित्रां मिमीत । स विता वै देवानां प्रस
विता तथो हास्माऽ एष सवितृप्रसूत एव यज्ञः पाय न भवति ॥१०॥ अतिच्छंद
सा मिमीत । एषा वै सर्वाणि छंदांसि यदतिच्छंदास्तथो हास्यैष सर्वैरे
वैश्छंदोभिर्मितो भवति तस्मादतिच्छंदसा मिमीत ॥११॥ स मिमीत । अभि त्यं दे
वं सवितारमोण्योः कविक्रतुमर्चामि सत्यसवं रत्नधाममभि प्रियं म
तिं कविं । ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतत्सवीमनि हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृ
पा स्वरिति ॥१२॥ एतयास्य धीतिः ॥ एतयास्य तत्सर्वं लिरेतया तिस्त्रजिरतया घ्नान्त्या ॥१०॥
मित त्य व. प्येत यैव कायेतया घ्नान्त्या मि तयाति स्थलिरतयावेत स्थलि एतयास
र्वालि: सम स्याञ्जलिना प्यावपति ॥१३॥ स वाऽ उदाच न्याचं मिमीत । स यदुदंसं
न्याचं मिमीत इमाऽ एव तदंगुलीर्नानाजानाः करोति तस्मादिमा नानाजा यत्तथ
यत्स ह सघानि मिमीत स ह श्लक्ष्णाऽ इवाहाव माजायरं स्तस्माद्वाऽ उदाचं न्याचं मि
मीत ॥१४॥ स्वाहावादाचं न्याचं मिमीत । इमाऽ एवैतेना नाघीर्याः करोति तस्मादिमा
नानाघीर्यास्तस्माद्वाऽ उदाचं न्याचं मिमीत ॥१५॥ यद्ध वा दाचं न्याचं मिमीत । विरा
ज मावतद्दर्वीबीं च परा चीन मनु निक्रिपरापद्यहदवल्याय यज्ञैव हत्यघा चीमनुष्या
न वति तस्माद्वाऽ उदाचं न्याचं मिमीत ॥१६॥ अथ यद्दशाहुत्वा मिमीत । दशाक्षरा

विच्छिराद्रे राजः सोमस्तस्माद्दृशाकृष्वामिमीत ॥ ७ ॥ अथ सोमोपनहनस्य समुत्पार्श्विता नू ॥
तुष्णीं पत्ता ध्वियथ्नाति प्रजा न्वा स्वति प्रजा न्वो ह्येनं क्रीणाति स यादावदं हिरण्यं सो
ऽन्तं तरामपनितमिव तादस्वास्यतस्कारोति ॥ ८ ॥ अथ मध्ये रुल्याकान्तां करोति ॥ प्र
जास्त्वानुप्राणंविति तमपतीव वाऽएं नामतस्समापच्छन्न प्राणमिव करोति तास्यत
द तऽएवमध्यतः प्राणमुत्सृजति तं ततः प्राणंतं प्रजाऽअनुप्राणाति तस्मादाह प्रजा
स्त्वनुप्राणंविति तं सोमविक्रयिणे प्रयच्छत्यपथातः पणनास्येव ॥ ९ ॥ ब्रा ॥ ५ ॥
सोव राजानं पणात ॥ स यद्राजानं पणात तस्मादिदं सर्वं पण्यं स आह
सोमविक्रयिन् क्रय्यस्ते सोमो राजाऽ३ इति क्रय्यऽइत्याह सोमविक्रयी तो वतक्री
णानीति क्रीणीहीत्याह सोमविक्रयी कलया ते क्रीणानीति भूय वाऽअतः सोमो
राजार्हतीत्याह सोमविक्रयी भूय एवातः सोमो राजार्हति महांस्त्वेव गोर्महिमे
त्यध्वर्युः ॥ १० ॥ गोर्ह्वि प्रतिधुक ॥ तस्येष्टं तास्य शर स्तास्य दधितास्य मस्तु तस्याऽ
आतंचनं तास्य नवनीतं तास्य घृतं तद्धाऽआमिक्षा तास्य वाजिनं ॥ ११ ॥ शफेन ते क्री
णानीति ॥ भूय वाऽअतः सोमो राजार्हतीत्याह सोमविक्रयी भूय एवातः
सोमो राजार्हति महांस्त्वेव गोर्महिमेत्यध्वर्युरेतान्येव दशवीर्याण्युदाख्या
याह पदा तेऽर्धेन ते गवा ते क्रीणानीति क्रीतः सोमो राजेत्याह सोमविक्रयी
वयांसि प्रब्रूहीति ॥ १२ ॥ स आह ॥ वंङ्तं तद्धर्त्रीतच्छागातात्धनुस्तमिथुनात गावो तिस्र

स्तन्याऽइति स यद्दर्भविचलितं तपरः पांसयंति तस्मादिदं सं वत्सरं पर्णमर्भका
लं तपरः संपादयं त्यथ यद्दर्भ्युरवगा वर्षीयस्युदावहेन सामस्य सोमवि
क्रयीमहितो विसामो दावाहिसामाथित द्द्धर्भु गींमिहयति तस्य प्रश्यन्वी
र्षो लीकीलादितितस्मादधर्भुरवगा वीर्षो स्यु दीचवहेन सामस्य सोमवि
क्रयी॥४॥ अथयत्पंच कृत्वः पणाति॥ संवत्सर संमितो वै यज्ञः पंचवाऽऋत
वः संवत्सरस्य तं पंचलिराप्नोति तस्मात्पंच कृत्वः पणते॥५॥ अथ हिरण्ये
नावपति॥ शुक्रं त्वा शुक्रेण क्रीणामीति शुक्रं ह्येतच्छुक्रेण क्रीणाति यत्सो
मं हिरण्येन चंद्रं चंद्रेणेति चंद्रं ह्येतच्चंद्रेण क्रीणाति यत्सोमं हिरण्येनामृ
तममृतेनत्यमृतं ह्येतदमृतेन क्रीणाति यत्सोमं हिरण्येन॥६॥ अथ सो
मविक्रयिणमभिप्रकंपयति॥ स ग्मतिगारिति यजमानतगोरिव वितद्दा
हतद्यजमानमन्या हत्यन्यस्य त्वास्मत्विंद्राणीतिस्वऽह्या मन्वबद्धिधत्ते
शरीरमेवास्य सामविक्रयी हरात तत्ततः सामविक्रय्या दत्ते॥७॥ अथाजा
यां प्रतीचीन सूर्या वावपति॥ तपसस्तनूरसीति तपसो ह्येवाऽएषा प्रजापतेः
संतता यदजा तस्मादाह तपसस्तनूरसीति प्रजापतेर्वर्ण इति सा यत्त्रिः
संवत्सरस्य त्रिर्विजायते तेन प्रजापतेर्वर्णः परमेण पशुना क्रीयस इति

सावित्रः संवत्सरस्य विजायते तेन परमः पशुः सहस्रपोषं पुषेयमित्याशिषमेवैत
दाशास्ते नमो मित्रस्य ... गानीत्येवैतदाह ॥ ८ ॥ सर्वं वा अनेनेवाजो प्रय
छति ॥ अनेन राजानमादत्ते । आजाहविनामिवा यद् जितपाद्येनमं ततः आ
जतितामतस्य तोद मनिस्वोचन्ते ॥ ९ ॥ अथ राजानमादत्ते ॥ मित्रो न एहि सु
मित्रध इति शिवो वा नः शान्त एहीत्येवैतदाह तं यजमानस्य दक्षिण उरावस्य
स वासो निदधातीन्द्रस्योरुमाविश दक्षिणमित्येष वा अत्र इन्द्रो भवति य
जमानस्तस्मादाहेन्द्रस्योरुमाविश दक्षिणमित्युशन्नुशन्तं स्योनः स्योनमिति प्रियः प्रिय
मित्येवैतदाह स्वानः स्वानमिति शिवः शिवमित्येवैतदाह ॥ १० ॥ अथ सोम
क्रयणाननुदिशति ॥ स्वान भ्राजांघारे बम्भारे हस्त सुहस्त कृशानवेते वः सोम
क्रयणास्तान्रक्षध्वं मा वो दभन्निति धिष्ण्यानां वा एतेनाजनेनिता नि वै धिष्ण्यानां
नामानि तान्येवैतत्स एद्ध तदन्वादिशति ॥ ११ ॥ अथ पात्रे प्रोर्णुते । गर्भो वा एष
भवति यो दीक्षितस्तद्यावेतावुरो गर्भो उल्बेन वजरायुणा वतस्मात्राजानं तस्मादे
प्रोर्णुत एष वा अत्र गर्भो भवति तस्मात्परिवृतो भवति परिवृता इव हि गर्भा
उल्बेन वजरायुणा व ॥ १२ ॥ अथ वाचयति ॥ परिमाग्नेदुश्चरिताद्बाधस्वा
तजे३ मासुचरिते भजेत्यासीनं वा एनमम्बा अ आगच्छति स अत्यागत उत्तिष्ठति नि मिथ्या
करोति व्रतं प्रमीणाति तस्माद् हैवा प्रायश्चित्तिस्तथा हैतेनमिथ्या कृतं भवति न व
तं प्रमीणाति तस्मादाह परिमाग्ने दुश्चरिताद्बाधस्वा मा सुचरिते भजेति ॥ १३ ॥
अथ राजानमादायोत्तिष्ठति । उदायुषा स्वायुषोदस्थाममृताँ अनु इत्यमृतं

स्पे २

अथ २२

वाऽएषोन्तरिक्षति यः साम न क्रीतं तस्मादाहोदयस्वायुषोदस्थाममृता ॐ अनुसिति ॥१४॥
अथ राजानमासाद्या रोहत्ल मप्रिक्षिति ॥ प्रति पंथामपद्महि स्वस्तिगाम नेहसं ॥
खेन विश्वाः परिद्विषो वृणक्ति विंदते वसिति ॥१५॥ देवा ह वै यद्वेत च्छानोगीतेषु
र रक्षांसि अन्वाससंगा छिन्नयांचकु स्तऽएतद्यजुः स्वस्त्ययनं ददृशुस्तऽएतेन यजु
षानाष्ट्रा रक्षांसि अपहत्य तस्य यजुषोऽनायनोष्ट्रं निवात स्वस्ति समाश्नुवत
तथोऽएवैषऽएतेन यजुषानाष्ट्रा रक्षांसि अपहत्य तस्य यजुषालयेनाष्ट्रं
निवाते स्वस्ति समश्नुते तस्मादाह प्रति पंथामपद्महि स्वस्तिगामनेहसं ॥ ये
न विश्वाः परिद्विषो वृणक्ति विंदते वसिति ॥१६॥ तं वाऽइतिहरंति ॥ अनसा परि
वहति महयंत्येवैनं तत्तस्मात्क्रीतं बीजं हरंत्यनसो हि बहति ॥१७॥ अथ
१२०॥ यद्वपामत क्रीणाति ॥ रसो वाऽआपः सरसमेवैतत्क्रीणात्यथ यद्धिरण्येन ॥२०॥
वति सशुक्रमेवैतत्क्रीणात्यथ यद्वाससा तन्वति सत्वचमेवैतत्क्रीणात्यथ य
दजावति सतपसमेवैतत्क्रीणात्यथ यद्धेनुर्भवति साशिरमेवैतत्क्रीणात्य
थ यन्मिथुनौ भवतः समिथुनमेवैतत्क्रीणाति तं वै दशभिरेव क्रीणीयान्ना
दशभिर्द्वाविंशो वै विराट् विराड्राजः सोमस्तस्माद्दशभिरेव क्रीणीयान्नाल्पेनेति ॥
॥ ब्राह्मणमाद्यो द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः कंडिका संख्या ॥१८॥ नीडे कृष्णा
जिनमास्तृणाति ॥ अदित्यास्त्वगसीति सा सा वै वेवैध्यु राथेनमासादयत्य
दित्या सदऽआसीदेति पीवै ध्यै च्यादिति स्वयं प्रति छात दस्योमेव नैनमेत
स्यां प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठापयति तस्मादाह अदित्याः सदऽआसीदेति ॥ अथ एवमेति

पयेवाचयति ॥ अस्तभ्नाद्द्यामृषभो अंतरिक्षमिति देवा ह वै यज्ञं तन्वानास्ते
सुररक्षसेभ्य आसंगाद्बिभयांचक्रुस्तऽएनमेतद्रूपायास्यमेवैवयांचक्रु यदाहास्त
भ्नाद्द्यां वृषभो अंतरिक्षमिति ॥ अमिमीत वरिमाणं पृथिव्या इति ॥ तदेनेनेमां
ल्लोकानस्पृणोति तस्य हि न हंतास्ति न वधो येनेमांल्लोकानस्पृतास्तस्मादा
हामिमीत वरिमाणं पृथिव्या इति ॥३॥ आसीदद्विश्वा भुवनानि सम्राडिति ॥ तद
नेनेदं सर्वमास्पृणोति तस्य हि न हंतास्ति न वधो येनेदं सर्वमास्पृतं तस्मा
दाहासीदद्विश्वा भुवनानि सम्राडिति ॥४॥ विश्वेत्तानि वरुणस्य व्रतानीति ॥ त
दस्मा इदं सर्वमनुवर्त्मकरोति यदिदं किंच न कंचन प्रत्युद्यामिनं तस्मादाह
विश्वेत्तानि वरुणस्य व्रतानीति ॥५॥ अथ सोमपर्याणहनेन पर्याणह्यति ॥ नेदे
नं नाष्ट्रा रक्षांसि प्रमृशानिति गर्भो वा एष भवति तिरऽइवावै गर्भास्तिरऽइव वे
तद्यत्पर्याणद्धं तिरऽइव वै देवा मनुष्येभ्यस्तिरऽइव वावैतद्यत्पर्याणद्धं तस्मा
त्पर्याणह्यति ॥६॥ स पर्याणह्यति ॥ वनेषु व्यंतरिक्षं ततानेति वनेषु हीदमंत
रिक्षं विततं [illegible] वाजमर्वत्सु पयऽउस्रियास्विति वी [illegible]
सो वंतः [illegible] स्वेवैतद्वीर्यं दधाति पयऽउस्रियास्विति पयो हीदमुस्रियासु हितं [illegible]
हृत्सु क्रतुं वरुणो विक्ष्वग्निमिति हृत्सु ह्ययं क्रतुर्मनोजवाः प्रविष्टो विक्ष्वग्निमि
ति

२

विच्छुख्यं प्रजास्त्वग्निर्द्दिवि सूर्यमदधात्सोममग्नाविति दिविह्यासौ सूर्यो हितः सोमम
विति गिरिषु हि सोमस्तस्मादाह दिवि सूर्यमदधात्सोममद्राविति ॥ ७ ॥ अथ यदि
कृष्णाजिनं न लभेत ॥ तत्र यदन्यत कृष्णात्त्यान लभेत प्रतीनाह राजनं खचु एवं
कृष्णाजिनं ग्रीवा एवावकृत्य प्रत्यानह्यति प्रतीनाहराजनं ८ सूर्यस्य चक्षुरारो
हाग्नेरक्ष्णः कनीनकं ॥ यत्रेतशेभिरीयसे भ्राजमानो विपश्चिते ति मु र्मे वितनु
रुस्तात्करोति सूर्यः पुरस्तान्नाष्ट्रा रक्षांसि स्य पघ्नं नेत्यथा यत्र येनानाष्टुल्लपरि
वहति ॥ पा ॥ उद्धात प्र ॥ उग्र ये फल कि न भवतः ॥ तदं तरे लाति छं ल ... न त्या प्राज
ति श्रयान्वाऽएषान्त्यारो हाच्चवति कोत्सेतमहे त्यन्त्या रोदं तस्मादितरे लातिष्ठ
न्प्राजति ॥ १ ॥ पलाशशाखया प्राजति ॥ यत्र विगायत्री सोममच्छापतत्तदस्या ॥२१॥
आहरंत्याऽअपादस्तान्त्याय पत्त्वपर्ण प्रविच्छेद गायत्र्यै वा सोमस्य वा राज्ञो
स्तत्पतित्वा पर्णोऽभवत्तस्मात्पर्णो नाम तद्यदेवात्र सोमस्य न्यक्तं तदिहापस
दिति तस्मात्पलाशशाखया प्राजति ॥ १० ॥ अथानडुहो विमुञ्चति ॥ ता यदि कृष्णौ
स्यातां मन्यत रो वा कृष्णस्तत्र विद्याद्वर्षिष्यत्यय समः पर्जन्या वृष्टिमान्नवविष्य
तीत्यावदुविज्ञानं ॥ ११ ॥ अथ पुनर्विमुञ्चति ॥ उस्रावेतं धूर्षाहा विति धूर्षाहौ हि भवतो
धूर्षाहा विति धूर्षाहौ हि नवता ... युज्य थामनश्रू ऽइति पुज्या ... न ...
नान्तौ विति तद्वीर ... विति ... तावि ति तद् ... वा दनौ विति ब्रह्मनचो

दनाविति ब्रह्मवादिनो वदन्ति वत स्वस्मिन् यजमानस्य गृहान्नान्तमिति यावे नावृत रानाष्ट्रा रक्षो
ऽस्मिन् तद्धि स्युरवामतदाह ॥ अथ पश्चात्परिक्रम्य ॥ अपाल्नेबमानि यद्याह सा
माय क्रीतायोनु ब्रूहीति सा मा यपर्युप्य माणायेति तो तत्र यथाकामयेत ॥ १३ ॥
अथ वा वेदयति ॥ नङ्गामसि प्रच्यवस्व नुव स्पत इति नाङ्गो ह्येष एव वति तस्मा नान
न्यमाद्रियात्पयस्य राजानः सजागाः आगच्छति प्रधर्षा राज्ञो निवदति प्रजनयो हि
नाति नवतितस्मादाह नङ्गामसीति प्रच्यवस्व भुवस्पत इति भुवनानां ह्येष पतिर्वि वति
श्वान्यभि धामानीत्यङ्गानि वि विश्वानि धामा न्यङ्गान्येव तदभ्याह मा त्वा परिपरि
चिद्दं मा त्वा परिपंथिनो विदन्मा त्वावृका अघायवो विदन्निति यथैनमेतरा
नाष्ट्रा रक्षांसि न विंद्युरेवमेतदाह ॥ १४ ॥ श्येनो भूत्वा परापतेति ॥ यथैवं
विनमेतद्भूतं प्रपातयति यद्वा उ एतन्नाष्ट्रा रक्षांसि नान्ववयन्ति तस्मादेव
यसामाजिष्ठं बलिष्ठं यच्छेनमेवैतद्भूतं प्रपातयति यदाह श्येनो भूत्वा
परापतेति ॥ १५ ॥ अथ शारीरस्य वाचा वेहति ॥ यजमानस्य गृहान्गच्छ तन्नौ
संस्कृतमिति नात्र तिरोहितमिवास्ति ॥ १६ ॥ अथ प्रसुब्रह्मण्यामाहयति ॥
यथा वन्यः पत्न्यं तस्या तान्ब्रूयादित्यत ऊर्ध्वं पेक्ता स्मीत्यवामावेत द्वार्विंयायदं
निवेदयति सुब्रह्मण्यो सुब्रह्मण्यो मिति ब्राह्मणो हि देवान्प्रच्यावयति त्रिष्कृ
चश्चाह त्रिवृद्धि यज्ञः ॥ १७ ॥ इन्द्रागच्छेति ॥ इन्द्रो वै यज्ञस्य देवता तस्मादिं

खंधर २

अनुव ५

हंद्या गछेति हरिष्य आगछम यातिथ्यमेषद्युपलध्वस्यमने॥ गोराव
स्के दिन्न हल्या प्रिजा एति तथा त्युवा स्य च रत्नानि ताब त्वे नमत बधुमा
द विषमि॥१९॥ को नीक आस्न एमोतमग्र बुया एति॥ श्च्यु यतदारु
२२ तिनाधुनोप ज्ञाते य स्नोत मनु बुबा तेति सपदे काम स्य तब्रूया देत घधुका
नाय ता पिनाद्रियते त्वेह सुत्या मिति या व दाहुस्तुत्यामिति॥२१॥ देवा ब्रह्मा
लऽ आगछत ति॥ तद्देवीश्च ब्राह्मणांश्चाहेति स्वत्राप्ययं स्यौ न्निवति य
द्धते च ब्राह्मणोश्च॥२०॥ अथ प्रति प्रस्थाता॥ अग्नेणशाला मंग्नीध्रामी
२२॥ येल पशुनाप्रत्युप तिष्ठते ग्नीध्रामो वाऽएतमंतर्हो तऽआदधाते यादी
न्तत ऽआग्नावैष्णवं ह्यवादादी ताली यं हविर्भवति प्रावे विष्णुः सोमः ॥२२॥
सह विर्वाऽएष देवानां न भवति यादीचते तद नमंतर्हते नऽ आदधाति त
त्वमेनात्मानं निष्कीणीते ॥२१॥ तद्धैक ॥ आहेवनी या दुंदुल्मुकमाहरं स्य
पमग्निरयं ॥ स्नाम सामाभ्यांत सहस्रभ्यां निष्क्रीण्यामह इति घ द्तंतु स्तुतया
न कुर्याद्यत्र वाऽएतो हिच तस्माहव ॥२३॥ सा वे द्वि रूपा भवति ॥ द्विदेवत्या हि
भवति दिवतायार स्य मादहस्त्वसारंगः स्यादित्याङ्कारे तथ्यन याः क्षत
र मि वतिय दि कुप्स सारंग न विंद दृश्यो ऽपि ताला हितसारंगः स्यात् ॥२३॥

ायके

तस्मिन्वाचयति॥ नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तदृतꣳसपर्यत॥
दूरेदृशे देवजाताय केतवे दिवस्पुत्राय सूर्याय शꣳसत॥ चो पश्चाꣳ सातीति नमो
ञ्चास्माऽएतत्करोति मित्रधेयमेवैतेन तत्कुरुते॥२४॥ अथाक्षधुरौ
कालां विमुञ्चति॥ वरुणस्योत्तम्भनमसीत्युपस्तम्भनेनोपस्तभ्नाति वरुणस्य स्कम्भस
र्जनीस्थ इति शम्ये उद्वृहति स यदाह वरुणस्य स्कम्भसर्जनीस्थ इति वरुण्यो ह्ये
षऽएतर्हि भवति यत्सोमः क्रीतः॥२५॥ अथ यत्रास्य राजासन्दीमाददते॥ तिस्रो वा
आसन्दीमानुषायराज्या आददते अथैतां चत्वारो वास्य सहस्रवर्षस्य छे॥२६॥
औदुम्बरी भवति॥ अन्नं वा ऊर्गुदुम्बर ऊर्जोऽन्नाद्यस्यावरुध्यै तस्मादौदुम्बरी भवति॥२७॥
नाभिदघ्ना भवति॥ अत्र वाऽअन्नं प्रतिष्ठत्यन्नं श्रोणिमस्तस्मान्नाभिदघ्ना भवतीत्य
त्राऽएव एतस्य आशयाऽएतः श्रोणिमस्तस्मादन्नं दघ्ना भवति॥२८॥ तामभिमृशति॥ वरु
णस्य ऋतसदन्यसीत्यथ कृष्णाजिनमास्तृणाति वरुणस्य ऋतसदनमसीत्यथैन
मासादयति वरुणस्य ऋतसदनमासीदेति स यदाह वरुणस्य ऋतसदनमा
सीदेति वरुण्यो ह्येष एतर्हि भवति॥२९॥ अथैनꣳ शालां प्रपादयति॥ स प्रपादय
न्वाचयति या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञं॥ गयस्फानः
प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यानिति गृहा वै दुर्या गृहान्नः शिवः शान्तो
पापकृत्यवारात्य विवदाह॥३०॥ अथात्राहके॥ उदपात्रमुपानिनयति यथा राज्ञ आ
गतायोदकमाहरेदेवं तदिति [illegible]
मानुषेऽहस्ते यज्ञं कुर्वीत यद्

५४२३

वितद्यन्नस्य यज्ञमानुषं न ... यज्ञे कदाचिदिति तस्मान्नोपनिनयेत ॥३॥
॥ब्राह्मणम्॥१॥ चिरतावेष गृहस्यातिथ्यं बाहु प्रायश्चित्यादृश्यनीयः ॥ अजीतावेदि
त्वा बाकून्नवतस्तस्मात्कलितः ऽआतिथ्याम् तह विषीभवतः प्रायश्चित्यश्चाद्वेदयनीय
श्च ॥१॥ अथ यस्मादातिथ्यं नाम ॥ अतिथिर्वाऽएष ऽएतस्यागच्छति यस्सोमं क्री
नस्तस्माऽएतद्यथा राज्ञे वा ब्राह्मणाय वा महोक्षं वा महाजं वा पचेत्त द ह मानु
षं हविर्देवानामेवमेतस्माऽएतदातिथ्यं करोति ॥२॥ तद्वाऽकुः ॥ युञ्जी तीयुग्गृह्णी
यादिति यत्र वाऽअर्हन्तमागतं नापचाययन्ति क्रुध्यति वै स तत्र तथा हापचितो
भवति ॥३॥ तद्वाऽअन्यतरऽएव विमुक्तः स्यात् ॥ अन्यतरो विमुक्तो यद्गृह्णीया
द्यदन्यतरो विमुक्तस्तेनागतो यद्वन्यतरो विमुक्तस्तेनापचितः ॥४॥ तदु तथा
न कुर्यात् ॥ विमुच्यैव प्रपाद्य गृह्णीयाद्यथावेदं वा नां वुरतो त द्वाऽअनुमत्तु ॥२३॥
ष्यालो तस्मान्मानुषं यावन्न विमुञ्चति नैवास्मै तावदुदकं हरति नापचितिं
कुर्वन्त्यनागतो हि स तावद्भवत्यथ यदैव विमुञ्चत्यथास्माऽउदकं हरन्त्यथा
पचितिं कुर्वन्ति तर्हि हि स आगतो भवति तस्माद्विमुच्यैव प्रपाद्य गृह्णीयात् ॥५॥
तावे संचरमाणाऽइव गृह्णीयात् [illegible] तथा हापचितो भवति तत्पत्न्यान्वारभेत
[illegible] यजमानो न्वारभेत तथा पत्न्युत यतऽएवं तन्निरुपत्नेनान्वार
भेत यत्र वा [illegible] नाग [illegible] गच्छा ऽइवावेत त्राव [illegible] तथा हापचितो भवति
॥६॥ सर्वाण्यन्यानि [illegible] पुरोगृह्णीयात् ॥ [illegible] नान्यानि हवींषि [illegible]

एषगास्तागं क्रीयमाणा निःक्रीय तच्छंदसामेव राज्याय च्छंदसां साम्राज्याय तस्य च्छंदां
स्यन्निति: सा च यानि ॥ ७ ॥ न वित्तद्धमल्पते ॥ यच्छंदास्य इ इति केवली गृह्णीयात्तत्रैवा
अर्हति पर्वति तदन्निति: साद्यान्युपानक्ता नवत्यर राजानो राजकृत: सूत ग्रामण्य एतस्मा
द्यन्तैव तास्मिन् गृह्णीयाच्चादवर्छं दांसि स्यन्वाजनेत ॥ ८ ॥ सम्गृह्णाति ॥ अग्ने त्वन्नु
रस्मि चित्रितवत्वेत्यग्निर्वै गायत्रीत गायत्री मन्त्रान्तजति ॥ ९ ॥ सोमस्य तन्नूर सि
चित्रितवत्वेति ॥ सोमस्यो पारा यथाग्ने पश्यो ज्यार ऽ एवमस्य पुरु स्तेतन्छं दोत्य: ॥ १० ॥
रूपनायत्वा सोमन्नात चित्र वत्वेति ॥ तद्गायत्रीमन्त्रान्तजति सा यज्ञा यत्रीरूपनो
नत्वादिव: सोममाहर त्तनसोत्यपन: सोमन्न त्तनेव नाम तद्वीर्य ण द्वितीय
मन्त्रान्तजति ॥ १२ ॥ अग्नाय तुरायस्या षादचित्र वात्वेति ॥ पशवा वा विरायस्याय:
पशवा वाजगतीतद्ज्गती मन्त्रा नजति ॥ १३ ॥ अथ यतीच लत्वा गृह्णाति ॥ संव
त्सर संमितो वै यज्ञ: पंचवा ऋतव: संवत्सरस्य तं पंचनिराप्नोतित स्मात्पंचकृत्वा
गृह्णात्यथ यद्विश्वेत्वा चित्राक्वेति गृह्णाति चित्र वहि गृह्णाति यायज्ञा
य गृह्णाति ॥ १४ ॥ नवकपाल: पुरोडाशो भवति ॥ त्रिरावृत्स्वर्थानि त्रिष्टुभ्याः
वा छंदांसि गायत्र्य इष्टानि यान्यन्वाह प्राणावान व मः प्राणो वै यज्ञस्य गायत्री
तर्वार्द्ध ऽ एष यज्ञस्य तस्मान्नवकपाल: पुरोडाशो भवति ॥ १५ ॥ कार्ष्मर्यमया:
परिधय: ॥ देवाश्च वा ऽ एतं वनस्पतिषु राक्षोघ्नं दृदृशुर्यत्कार्ष्मर्यं सोरावे

यज्ञस्यातिथ्यं नेच्छिरो यज्ञस्य नाष्ट्रा रक्षांसि हिनसन्निति तस्मात्कार्ष्मर्यमयाः
परिधयो भवंति ।।१६।। आश्ववालः प्रस्तरः ।। यज्ञो ह देवेभ्योऽपचक्राम सोऽश्वो
भूत्वा पराङावर्वर्त्त तस्य देवा अनुहाय वालानभिपेदुस्तानालुलुपुस्ता
नालुप्य सार्द्धं संन्यासुस्तत एता ओषधयः समभवन्यदश्ववालाः शिरो
वै यज्ञस्यातिथ्यं जघनार्द्धो वाला उभयत एवैतद्यज्ञं परिगृह्णाति तस्मादश्व
वालः प्रस्तरो भवति ।।१७।। ऐक्षव्यौ विधृती ।। तद्वै हि श्व प्रस्तरस्य संलु
न्यात् इस्य यथोस्य याज्यं सर्वोल्पमेव चतुर्गृहीतान्याज्यानि गृह्णाति न सुचा
नु याजो भवंति ।।१८।। आसाद्य हवींष्यग्निं मंथति ।। शिरो वै यज्ञस्या
।।२७।। तिथ्यं जनयंति वा एनमेतद्यन्मंथति शीर्षतो वा अग्रे जायमानो जायते ।।२४।।
शीर्षत एवैतदग्रे यज्ञं जनयत्यग्निर्वै सर्वा देवता अग्नौ हि सर्वाभ्यो
देवताभ्यो जुह्वति शिरो वै यज्ञस्यातिथ्यं शीर्षत एवैतद्यज्ञं सर्वाभिर्दे
वताभिः समर्द्धयति तस्मादग्निं मंथति ।।१९।। सोऽधिमंथनं शकलमादत्ते ।।
अग्नेर्जनित्रमसीत्यत्र ह्यग्निर्जायते तस्मादाहाग्नेर्जनित्रमसीति ।।२०।।
अथ दर्भतरुणके निदधाति ।। वृषणौ स्थ इति तद्या वा इमौ स्त्रियै साकं जा
यतो वा विता ।।२१।। अथाधरारणिं निदधाति ।। उर्वश्यसीत्यथोत्तरार
ण्याज्यविलापनीमुपस्पृशत्यायुरसीति तामभिनिदधाति पुरूरवा

आसीत्युर्वशी वा अप्सराः पुरूरवाः पतिरथ यत्तस्मान्मिथुनादजायतत आ
दायुरेवमेवैतऽएतस्मान्मिथुनाद्यज्ञं जनयत्यथ यथा हाग्नाय मथ्यमानायानु
हीति ॥ २२ ॥ समंथति ॥ गायत्रेण त्वा छंदसा मंथामि त्रैष्टुभेन त्वा छंदसा मंथामि
जागतेन त्वा छंदसा मंथामीति तं वै छंदोभिरेव मंथति छंदांसि मथ्यमान
यान्वाह छंदांस्येवैतद्यज्ञमन्वायातयति यथामुमादित्यं रश्मयो जा
तायानुब्रूहीत्याह यदाजायात प्रक्रियमाताप्यन्यत्तु प्रहरंतु ॥ २३ ॥ सा न
प्रहरति ॥ नेवतन्नः समनसा सचेतसावरपासे ॥ मायज्ञं हिंसिष्टं मायज्ञ
पतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमद्य न इति शांतिमेवाभ्यामेतद्वदति यथाना
न्याऽन्यं हिंस्यातां ॥ २४ ॥ अथ स्रुवलोपहत्याज्ये ॥ अग्निमग्निनाहृत्य नावग्नि
ष्वरति प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अभिशस्तिपावा ॥ स नः स्योनः सुयजा यजेह देवे
भ्यो हव्यं सदमप्रयुच्छं स्वाहेत्याहुत्या वाऽ एतमजीजनंत तमेतयाहुत्या प्र
बीत्तस्मादेवमभिजुह्वति ॥ २५ ॥ तदिडांतं भवति ॥ नानुयाजान्यजति शिरोवाएत
न्स्यातिथ्यं सर्वाणि वि शिरः स्यान्नाप्रावेतद्यज्ञस्यास्मिन्सं स्करोति सयज्ञनु
याजान्यजेद्यथा शीर्षतः पर्याहृत्य पादौ प्रतिदध्यादेवं तत्तस्मादिडांतं भवति ना
नुयाजान्यजेति ॥ २६ ॥ ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥ आतिथ्येनावैष्णवाऽन्यैः ॥ तस्मिन्द्विं
दत्त चतुर्थीयध्वदन्येषां न्यस्यांशिरयाऽ आतिष्ठमानाः अग्निर्धेनं सोमाय द्र
वैरुत्तऽ आदित्यैरंगिरो मरुद्भिर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैर्विष्णुर्ह कस्मात्क रातहवि

वतद्विषे देवा यत तचतुर्द्धा व्यद्रवस्तां त्रिधुता नेत्सुरर स्द्रसांना नुव्यवेयुः॥१॥ तेविदुः॥
पापीयांसः स्मो यत्ते वा ममासुर रक्ष्यांसानि विनो नव्यवायु द्विषद्भ्यो वि रध्यामो हंत
स जानामहा एकस्य श्रियै तिष्ठामहा इति तऽइंद्रस्य श्रियाऽअतिष्ठंत तस्मादा
१५ हुरिंद्रः सर्वा देवता इंद्रश्रेष्ठा देवाऽइति॥२॥ तस्मादु ह न स्वाऽऋतीय रन्नु॥ यऽ
एषां परस्तरामिव नवति स ऽएनानन्नुव्यवेति तत्प्रियं द्विषतां कुर्वंति द्विषद्भ्यो रध्यं
ति तस्मान्नर्त्तीयेरं स्म य्यादेवं विद्वान्नर्त्तीयात प्रियं द्विषतां करोति न द्विषद्भ्यो र
ध्यति तस्मान्नर्त्तीयेत॥३॥ ते होचुः॥ हंत यदेतथा करवामाहे यथा नऽइदमाप्र
दिवामेव जय्य मसदिति॥४॥ ते तऽ०००००ऽअर्द्ध प्रपाठकः॥ ते देवाः॥ जुष्टास्तनूः प्रिया
णि धामानि सार्द्धं समवद दिरे ताभ्यः समवत्ताभ्य उरतेन न नः स नाना सादिति नाविषंज्योन्य
२५॥ एतद्दति क्रामादिति क स्यापद्रष्टुरिति तन्नूनप्तु रखव ज्ञाक्रूरा स्य ति योवाऽअयमयं प ॥२५॥
वतऽएष तनूनपाच्छाक्करः स्ना यं प्रजानामु पद्रष्टा प्रविष्टस्ता विमौ प्राणोदानौ
॥५॥ तस्मादाहुः॥ मनाद् वा मनुष्यस्याजानंतीति मनसा संकल्पयति तत्प्राणम
पि पद्यते प्राणाद्वाते वातादेवेभ्य आचष्टे यथा पुरुषस्य मनः॥६॥ तस्मा
दे तदृषिणाभ्यनूक्तं॥ मनसा संकल्पयति तद्वातमपि गच्छति॥ वातादेवे
भ्यऽआचष्टे यथा पुरुषते मनऽइति॥७॥ ते देवाः॥ जुष्टास्तनूः प्रियाणि
धामानि सार्द्धं समवदद्दिरे ताभ्यः समवत्ताभ्य उरतेन नः स नाना सादिति न विषंज्यो
नऽएतदति क्रामादिति तद्देवाऽअप्यतर्हि नाति क्रामंति कोहि स्युर्यदति क्रामयु

रन्तद्धिव्रतस्युरुकः हवैदेवाव्रतंचरन्ति सत्यमेव तस्मादेषांजितमनपजय्यंतस्मा
द्यशऽएवं हवाऽअस्य जितमनपजय्यमेवं यशो भवति यऽएवं विद्वान्सत्यं वदति
तद्दतत्तानूनप्त्रं निदानेन ॥८॥ तद्देवाः । जुष्टास्तनूः प्रियाणि धामानि सार्द्धं सम
वददिरेथ्यतेऽआज्यान्यवगृह्णाना जुष्टास्तनूः प्रियाणि धामानि सार्द्धं समवद्यां
त तस्मादु ह न सर्वेणेव समन्यावयान्नान्मिन्तु जुष्टास्तन्वः प्रियाणि धामानि सार्द्धं
समवत्तवायानीति यानाह समन्यावयान्नास्मि जुष्टदिदष्टधा ... सतानूनप्त्र
दुग्धं घ्न्यमिति ॥९॥ अथातस्तानूनप्त्रस्यैव ॥ आपतये त्वा परिपतये गृह्णामीति
प्राणो वाऽअयं पवत एषऽआप्तः पतति परिपतस्य तस्मादु हि गृह्णाति तस्मादाहा
पतये त्वा परिपतये गृह्णामीति ॥१०॥ तनूनप्त्रे शाक्वरायेति । प्राणो वाऽअयं पवत
एष तनूनप्त्रा शाक्वरऽएतस्मादु हि गृह्णाति तस्मादाह तनूनप्त्रे शाक्वरायेति ॥११॥
शक्मन्नोजिष्ठायेति ॥ एष वै शक्मौजिष्ठ एतस्मादु हि गृह्णाति तस्मादाह शक्मन्नो
जिष्ठायेति ॥१२॥ अथातः समवमृशन्त्येव ॥ एतद्धदेवा नु यः समामिरुद्दिष्टेनः सो
प्रयासद्यान्यऽएतद्दति सामादिति तथोऽएवैतऽएतत्समवमृतश्च ... नः सामुष्या
सद्यान्यऽएतदति सामादिति ॥१३॥ तं समवमृशन्ति ॥ अनाधृष्टमस्यनाधृष्यं देवा
नामोजऽइत्यनाधृष्टा ह्येना हि देवाऽआसन्ननाधृष्याः सह सन्तः समानं वद
समानं दधो ... देवानामोजऽइति देवानां ह्येतज्जुष्टास्तन्वः प्रियाणि धामान्य ...
त्रा स्यपति शास्तिपाऽअनभिशस्तेन्यमिति सर्वं हि देवाऽअनभिशस्तिनीतोऽ ...

जमा सत्यमुपगोपायिति सत्यं चक्षानिमेदमाति अग्निषमित्याविते दाहस्वितमाधाऽऽहुति
स्विति हित इह वाऽआत्मानं मदधत यत्सत्यमवदन्यत्सत्यमेवं जुहोति तस्मादहस्वितमाधाऽ
इति ॥४॥ अथ यास्ताद्वाः ॥ जुष्टास्तन्वः प्रियाणि धामानि सार्द्धं समवददिरे तद्धि
संन्यदधत्तेनवणदं जायाएषतपति नेहवाऽएषोप्युततापि यथाहि वदसंन्य
25 लक्ष्ममेव ... ह्वास्तातनिवतद्दीर्घतातपतितस्माद्यदिबहुवादी चोरन्नरइषत
यःऽएव व्रतमत्युत्सिच्य प्रयाच्च युः स हितषामिंद्रमेजनन्नवति यद्युदक्षिणा
वताद्दीक्षितयजमानापि व्रतमत्युत्सिच्य प्रयन्त्युरिदं वःधाकुरि द्रोय
जमानेऽइति ॥५॥ अथ यास्ताद्वाः ॥ जुष्टास्तन्वः प्रियाणि धामानि सार्द्धं स
मवददिरे तत्सार्द्धं सजाघ्नतत्सामाजवत्तस्माद्योऽकुः सत्यं सामादवजे ॥रदी॥
रदी॥ सामिति ॥६॥ ब्राह्मणम् ॥३॥ आतिथ्येनावै देवाऽइष्ट्वा ॥ तान्समदाविंदत्ते तानूनप्
द समृच्छाम्यं स्तःऽएतस्य प्रायश्चित्तिमैच्छंत्यन्यान्यं पापमवदन्नोह पुरावस्त्रुथावसु
नद्दीक्षामवाकल्पयंस्तऽएतामवांतरदीक्षामपश्यन् ॥१॥ तदग्नितनिवत्स्वं विप
त्यंगायंत ॥ तपो वाऽअग्निस्तपादीक्षा तदवांतरां दीक्षामुपाय स्वदेवांतरादी
क्षामुपायं तस्मादवांतरदीक्षास्ततरां मेखलीसं चेतस्तरां मेखलापर्याक्ताम
वि नामेतत्स्वतीपर्यास्यततथोऽएव विष्ठऽएतद्यदतः प्राचीनमनुत्यया कारायतु
यद्वाघ्नदातितस्यावतत्र्यायश्चित्तिं कुरुत ॥२॥ सो ग्निनैवतनुं विनत्यंगायत ॥
तपो वाऽअग्निस्तपादीक्षा तदवांतरां दीक्षामुपैति सेतरां मेखलीरवतेस्तरां

मेखलां पर्यस्यात्मासोऽनेनामेतस्सतीं पर्यस्यते प्रजामुद्धृत्व तद्देवाऽऽपायन्॥ ४॥ तौ नि
निवक्तवं विपल्यांगयांत॥ अग्निर्हि मिथुनस्य कर्त्ता प्रजनयितां तं प्रजामुपायं ह सं
तरां मेऽगुली रांचं तस्मात्तरां मे स्वलां तत्प्रजामात्मन्न कुर्वते तथोऽएवैषऽएतत्प्रजां मे
त्वापति॥ ५॥ त्सोग्निनान वलुवं विपल्यंगयात॥ अग्निर्हि मिथुनस्य कर्त्ता प्रजनयिता
तत्प्रजामुपैति संतरां मेऽगुली स्यात संतरां मे स्वलां तत्प्रजामात्मन्कुरुते॥ ६॥ देवानामु
ह स्म दीक्षितानां॥ यः समिद्धारो वा स्वाध्यायं वा विसृज्यात तद्धस्मैतद्रास्येवेतरः
स्यते तात तरस्य तरमसुररक्षसानि जिघांसीति तस्य पापं चर्द्दतऽउपसामयुरिति
त्वमांत्व मुविकीर्षिरिति मा निघांसीः यग्निर्हि तथा नान्यमुवादाग्निस्तथानान
दीक्षित हुत्वा॥ अपी छेत्वा मां एनवा दिक्षुरितिपवाहमनुयंत्र माह न्यहृति॥ ७॥ तदिद्धुः॥
अयं वै नाचिरं दस्तामा स्मवरूपमसाम तनरक्षांसि स्यतिमो चयामहे तेन स्वर्गं
लोकं समश्नुविष्यामहऽइति तेग्नारवरूपमन्तवैसो नरक्षांसि स्यत्यमुच्यंततात
न स्वर्गं लोकं समाश्नुवानं ततथोऽएवैषऽएव तदग्नारवरूपं भवतितेन रक्षां
स्यतिमुच्यते तेन स्वर्गं लोकं समश्नुवते सावसमिधमेवान्यादधद्दीक्षितदीक्षि
तापति॥ ८॥ स समिधमन्यादधाति॥ अग्ने व्रतपा त्वं व्रतपाऽइत्यग्निर्हि देवानां
व्रतपति स्तमादाहाग्ने व्रतपास्त्वं व्रतपाऽइति या तव तन्नू रियं सा मयि यो मम तनूरे
षा सा त्वयि॥ सह नौ व्रतपते व्रतानीति तदग्निना च वं विपल्यंग यातनु मदीक्षित
पतिर्मे न्यताम तपस्तप स्यातिरितितदेवीतरो दीक्षितामुपावतिसंतरामऽगुलीः

संतरांम्मेरवलां पर्यस्ता मे देवामे तत्सती पर्य स्यते ॥ ९ ॥ अथैनमतोमदंती लिरूपस्व रंति ॥
त प्यावा ऽ अग्निस्तपोमदंत्य स्ते भ्योदनमम दंती निरुपस्व रंति ॥ १० ॥ अथ मदंती रु पस्ट्स्य ॥
राजानमाप्यापयंतितद्य मदंती रुपस्टस्य राजानमाप्याययंति यद्वावण ऽ आज्य रेत:
सोमोनेह्व्रो लाज्येन रत: सोमः । फिन सामेति तस्मान्मदंती रुपस्टस्य राजानमाप्या
२७ ययंति ॥ ११ ॥ तदाहु: ॥ यस्मा ऽ एतदाप्यापनं क्रियत ऽ आतिथ्य (सोमास्य तमेवा ऽ
आप्यापयेयुरथावांतरदीक्षामथ तान्नू नप्त्राणीतितदु तथा न कुर्याद्यद्वास्य वा
एवं कर्मोत्र वा ऽ एनं तत्समदर्घिंदत्त सा ः रामाम वसर्वमनुपायन्नथावांतरदीक्षा
मथाप्यापनं ॥ १२ ॥ तद्यदाप्याययंति ॥ देवा वै सोमादिविसि खोमाहृत्रोप्वसा
३७। मस्थ्यासीत्तास्य तत्त्वरीरं यज्ञि रायायदस्मानस्त दाबाहणानानासो षधिकी यत ऽ इति
हस्माहाप्सुतांकेतुस्सद्दालकि स्तामेतदाहुस्त्याक्निषुलेति तोदीक्षोपुसद्धि स्ता नूनप्त्रे ॥ ३७ ।
राप्याययानेन सोमं कुर्वंतीति तथो ऽ एवैनामेष ऽ एतद्दीक्षोपसद्भिस्ता नूनप्त्रेराप्या
यनेन सोमं करोति ॥ १३ ॥ मधुसारघमितिवा ऽ आहु: ॥ यज्ञो हावमधुसारघम
प्येतऽ एव सरघा मधुकृतो यद्दीक्षित स्तद्यथा मधु मधुकृत ऽ आप्याययेयुर
वामेवैतद्यज्ञमाप्याययंति ॥ १४ ॥ यान्नवादेवा: ॥ इमांल्लोकाञ्जिग्युर्येषामियांति
त्तताहाहु: कथं नन्द इदं मनुष्येरनेष्वाराघ्रु रु स्यादितितत यज्ञस्यरसं धीत्वा प
थामधु मधुकृतो निर्धीयपुविद्यु यज्ञे यज्ञप्प्न प्यापयित्वातितान्नवन्नथयादेव
नाप्यायंस्तस्मादेपानामाप्य ॥ तद्धानुषीणामनुश्रुतमास ॥ तयज्ञं

न्यथायं यज्ञः संततः एवं वा एतं यज्ञं संतनुति यावद्दीक्षते वा एष यज्ञस्त यावद्वा
त्र यज्ञस्य निर्धीतं यच्छिद्रं धीतं तदेवैतस्सुनराप्याययति ॥१६॥ तावै षड्रत्वा प्याय
यंति ॥ षड्वाऽ ऋतवऽ ऋतवऽ एवैतद्भूत्वाप्याययंति ॥१७॥ तऽ आप्याययंति ॥ अंशु
रंशुष्टे देवसोमाप्यायतामिति तदेव्याः ॥ शुमंशुमेवाप्याययति ॥ इन्द्रायैकध
नविदऽइति ॥ इन्द्रो वै यज्ञस्य देवता तस्मादाहेन्द्रायैत्यैकधनविदऽइति रातः ॥ मत
ं हस्मवाऽएष पादेवान्प्रासेकेकऽएवाः स्वरकधनानाप्यायते दर्शादर्शा वा तुभ्य
मिन्द्रः प्यायतामात्वमिन्द्राय प्यायास्वेति ॥ इन्द्रो वै यज्ञस्य देवता सा पिवै यज्ञस्य
देवता तामेवैतदाप्याययत्यात्वमिन्द्राय प्यायस्वेति तादेतस्मिन्नाप्यायनं द
धात्याप्याययास्मान्त्सखीन्त्सन्यामेधयेति सयत्सनोति तत्तदाह यत्सत्यं नो
पथ यदनुब्रूते तत्तदाह यान्मेधयेति स्वस्ति ते देवसोम सुत्यामशीयेत्ये
का वाऽ एते षामाशीर्नेवस्यैव्यि जातः यजमानस्य यज्ञस्यादृचं गच्छेमेति यज्ञ
स्यादृचं गच्छानीत्येवैतदाह ॥१८॥ अथ प्रस्तारं निह्नुवते ॥ उत्तरतऽउपचारो
वै यज्ञस्थैव तद्दक्षिणेनान्वित्या प्याययंत्यग्निर्वै यज्ञस्त यज्ञः पृष्ठतः ऊर्ध्वंति त
न्मिथ्या कुर्वंति दादवस्य आहृष्यैते यज्ञा विप्रस्तार स्तेयध्यङ्ग पुनरारम्भं ततस्मा
हेषा प्रायश्चित्तिस्तथो हैनमेतन्न मिथ्या कृतं भवति तादैवस्य आहृच्यन्ते तत
स्मात्प्रस्तरं निह्नुवते ॥२॥ तदाहुः ॥ आ कि निह्नुवीरा ३ न नक्ता ३ इत्युन

अध्वर२२

द्धिव निह्नुवीरन्नेत्प्रहरत्येतस्य वाक्यस्या ॥२०॥ ते निह्नुवात ॥ एतस्यायः प्रेषेन्गाय
न्तमतवादित्यादिति सुत्यं सत्यवादित्यहृत्यावितेदाहृ नमो द्यावापृथिवीभ्या
मिति तदाभ्यां द्यावापृथिवीभ्यां निह्नुवात ययोरिदं सर्वमधि ॥२१॥ अथ ह स्म
मुल्लुप्य प्रस्तरं ॥ अग्नीन्मदं स्यापाऽ३ इति मदन्ती ह्यग्नीदाहृतामनिहीन्युपमुपय
न्ति मति हरति सयन्नानुप्रहरत्यातन्नत्यतऽ ऊर्ध्वान्यहानि प्रचरिष्यन्भवन्त्यथय
दु पर्युपर्यग्निमतिहरति तदीवास्यानुप्रहृतं न जनं न भवति तमग्नीध्र प्रयच्छति
तमग्नौ निदधाति ॥२२॥ ब्राह्मणम् ॥४॥ ग्रीवा वा एतद्यज्ञस्य यदुपसदः शिरः प्रवर्ग्यः ॥
२६। तस्माद्यदि प्रवर्ग्यवान्भवति प्रवर्ग्येण प्रचर्योपसद्भिः प्रचरन्ति तच्छिरो ग्रीवासु प्रति ॥२६॥
दधाति ॥१॥ तस्याः पञ्चाल्लिनु वाक्या भवति ॥ ताऽ अपराद्धे याज्या याज्यास्ताऽ
अनुवाक्यास्तद्यातिषजति तस्मादिमानि ग्रीवाणां पर्वाणि व्यतिषक्तानीमान्यस्थीनि ।
॥२॥ देवाश्च वाऽ असुराश्च ॥ उभये प्राजापत्याः पस्पृधिरे ततोऽसुराऽ एषु लोके
षु पुरश्चक्रिरे यस्मयीमेवास्मिल्लोके रजतामन्तरिक्षे हरिणीं दिवि ॥३॥ ते ह
देवाऽ अस्पृण्वत ॥ तऽ एतानि रूपसदि रूपासदं स्तद्यदुपासीदंस्तस्मादुपस
दो नाम ततपुरः प्राभिन्दन्निमांल्लोकान्भ्याजयंस्तस्माद्ध्रुकृरूपसद्दापुरं जयन्ती
ति यदाहापासीत त्तान्नमो मानुषीं पुरं जयति ॥४॥ एतानि ह्येव देवाऽ उपसद्भिः ॥
पुरः प्राभिन्दन्निमांल्लोकानभ्यजयन्स्त्योऽ एव षऽ एतन्नाहवीं स्मादऽ आस्मि

लोकान्कृत्स्नान्पुरः कुरुतेऽमूनेवैतल्लोकानभिजिनत्तीमांल्लोकानभिजयति तस्मा
दुपसृष्टिं यजाति ॥ ५ ॥ तावाऽआज्यहविषावेव ती ॥ वज्रो वाऽआज्यमेतेनावेद
याद्वज्रेणाज्येन पुरः प्राशिदंन्निमांल्लोकान्भ्राजयंस्तथोऽएवैष एतेन वज्रे
णाज्येनेमांल्लोकानभिजिनत्तीमांल्लोकानभिजयति तस्मादाज्यहविषा भवती ॥ ६ ॥
स वाऽआघारो हाव्वास्तु क्रांग्न्हलाति ॥ वत्तु रूपन्त्यथोऽइतरथाकुर्व्वन्तुरेव केवा
जुह्वांग्न्हलीयादाघारा कुर्वऽउपन्नतीति ॥ ७ ॥ स वाऽआघारावपहत्याजुह्वांग्न्हलाति ॥
वत्तु रूपन्नतित द्वज्रमभिनारं करोति तेन वज्रेणाभिनारं त्तेमांल्लोकानभिजि
नत्तीमांल्लोकानभिजयति ॥ ८ ॥ अग्नीध्रोमो विदवानाः संयुजौ ॥ ताभ्यांः स्रुचं
ग्न्हलाति द्विलव्य एकाकेनान्यतरमेवाघारमाघारयति यञ्जुवाणं प्राति
क्रामति वाऽउत्तरमाघारमाघार्याभिजित्याऽअभिजयानीति तस्मादन्यतरमेवा
घारमाघारयति यञ्जुवणा ॥ ९ ॥ अथाश्राव्य नाहोतारं प्रवृणीते ॥ सीद होत
रित्यवाहो पविशति होतारहोत्रुषदनऽउपविश्य प्रास्रोति प्रसूतो ध्वर्युः स्रु
वावादाना ॥ १० ॥ आहोति क्रामन्नन्नायनुब्रूहीति ॥ आश्राव्याहाग्निं यजति वष
ड्डुते जुहोति ॥ ११ ॥ अथ्याह सोमायानुब्रूहीति ॥ आश्राव्याह सोमं यजेति वषड्डु
ते जुहोति ॥ १२ ॥ अथ्यय दुपन्नत्याज्यं भवति ॥ तं समानयमानऽआह घृतस्य वे

अधरस्

तुरुह्यी त्याग्ना व्याहृत्यै विष्णुं य जेति वषट्कृते जुहोति ॥ १३ ॥ स यत्समानत्र तिष्ठं जुहोति
नयाथेदं प्रच रत्स चरत्यनि जित्या ऽ अभिजयानीत्येषयाद तादेवताय जति यज्ञमेवै
तत्संस्करोत्यग्निमनीकं सोमं ऽ शल्यं विष्णुं कुल्मलं ॥ १४ ॥ संवत्सरो हि यज्ञः ॥
अग्निर्वा ऽ अहः सोमो रात्रि रथ यदंतरा तत्र विष्णुरेतद्धि परिप्लवमानं ऽ सं
२१ वत्सरं करोति ॥ १५ ॥ संवत्सरो यज्ञः ॥ एतनावै देवाः संवत्सरेण यज्ञेनेष्टुरः
यात्रिं दन्ति मांल्लोकान्प्राजयं स्तथाऽ एवैषऽ एतेन संवत्सरेण यज्ञेनेमां
लोकानजितिन स्तीमांल्लोकान्प्रजयति तस्मादेतादेवता यजति ॥ १६ ॥ सा वैतिस्र
उपसदः ऽ उपयात ॥ त्रयो वाऽ ऋतवः संवत्सरस्य संवत्सरस्यैव तद्रूपं क्रि
॥ रुशी ॥ यते संवत्सरमेव तत्संस्करोति द्विरेकया प्रचरति द्विरेकया ॥ १७ ॥ ताः ष ॥ रुशी ॥
ट् संपद्यन्ते ॥ षड्वाऽ ऋतवः संवत्सरस्य संवत्सरस्यैव तद्रूपं क्रियते संवत्सरमे
व तत्संस्करोति ॥ १८ ॥ यद्युद्वादशोपसदः उपयात ॥ द्वादश वै मासाः सं
वत्सरस्य संवत्सरस्यैव तद्रूपं क्रियते संवत्सरमेव तत्संस्करोति द्विरेक
या प्रचरति द्विरेकया ॥ १९ ॥ ताश्चतुर्विंशतिः संपद्यन्ते ॥ चतुर्विंशतिर्वै
संवत्सरस्यार्धमासाः संवत्सरस्यैव तद्रूपं क्रियते संवत्सरमेव तत्संस्क
रोति ॥ २० ॥ स यत्सायं प्रातः प्रचरति ॥ तथा ह्येव संप-संपद्यते स यदहर्
दिल प्रचरति तद्रूप स यथ यदपरा ति सुजितमस्यादिति स यदहर्

होत्रीति दिवि पुरं चक्रिरे तां जित्वा स्वाहाकृतां प्रपद्यंते ॥ २२॥ स यत्रोपसदश्चरति ॥ तदु
त्यत्यथ यत्स्वाहेति स्वाहेति तद्यदत्यथ यज्जुहोति स्वाहामेवैतत्सतीं प्रपद्यते ॥ २३॥ स जु
होति ॥ यद्याद्विरकस्याक्लः प्रचरिष्यन्भवति ॥ या ते अग्नेयःशया तनूर्वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा ॥
उग्रं वचो अपावधीत्त्वेषं वचो अपावधीत्स्वाहेत्येवं रूपा हि सासीदयस्मयी हि
सासीत् ॥ २३॥ अथ जुहोति ॥ यद्याद्विरकस्याक्लः प्रचरिष्यन्भवति या ते अग्ने रजः
शया तनूर्वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा ॥ उग्रं वचो अपावधीत्त्वेषं वचो अपावधीत्स्वाहेत्ये
वं रूपा हि सासीद्रजता हि सासीत् ॥ २४॥ अथ जुहोति ॥ यद्याद्विरेकस्याक्लः प्रच
रिष्यन्भवति या ते अग्ने हरिशया तनूर्वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठा ॥ उग्रं वचो अपावधी
त्त्वेषं वचो अपावधीत्स्वाहेत्येवं रूपा हि सासीद्धरिणी हि सासी घधुर्द्वाक्तो
पसदः उपेयाद्वृतु रुहमकया प्रचरेद्वृतु रुहमकया ॥ २५॥ अथातो व्रतोपस
दामेव ॥ परः उग्रीवोग्रान्यः उपसदः पराक्रीरन्याः स यां सामेकं प्रथमाहं दोग्ध्य
थ द्वावथ त्रीस्ताः परः उग्रीरथ यां सा त्रीन्प्रथमाहं दोग्ध्यथ द्वावथैकं ताः प
राक्रीर्यावि पराक्रीस्ताः परः उग्रीर्याः परः उग्रीस्ताः पराक्रीः ॥ २६॥ तपसा
वै लोकं जयंति ॥ तदस्य तत्परः परः एव वरीयस्तपो भवति परः परः श्रेयान्
सं लोकं जयति वसीयान्नु हैवास्मिंल्लोके भवति य एवं विद्वान्पराक्रीरुपसदः

उपेति तस्मादुपाराद्धीयो वा पसदऽउपयाद्ध्वद्द्वादशो पद् सदऽउपेयात् त्रींश्चतुरह
दाहाय पूर्व चतुरह मेकं चतुरहं ॥ २७ ॥ ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः कण्डिका २५ ॥
तद्यऽएव ब्रह्म वीर्ष्यो यविष्ठ स्थूणाराजो भवति ॥ तस्मात् प्राग्घ्रक्रामति त्रीन्विक्रमांस्तच्छंकुं
निहंति सोंतःपातः ॥ १ ॥ तस्मान्मध्यमाच्छंकोः ॥ दक्षिणापं चदश विक्रमान्प्रक्रामति तच्छं
कुं निहंति सा दक्षिणा श्रोणिः ॥ २ ॥ तस्मान्मध्यमाच्छंकोः ॥ उदञ्चं चदश विक्रमान्प्रक्रा
मति तच्छंकुं निहंति सोत्तरा श्रोणिः ॥ ३ ॥ तस्मान्मध्यमाच्छंकोः ॥ प्राञ्चं द्विषट् रातं विक्रमां
न्प्रक्रामति तच्छंकुं निहंति स पश्चार्धः ॥ ४ ॥ तस्मान्मध्यमाच्छंकोः ॥ दक्षिणा द्वादश विक्र
मान्प्रक्रामति तच्छंकुं निहंति स दक्षिणोंऽसः ॥ ५ ॥ तस्मान्मध्यमाच्छंकोः ॥ उदञ्चं द्वादश वि
॥२०॥ क्रमान्प्रक्रामति तच्छंकुं निहंति स उत्तरोंऽसः स एषा मात्रा यद्वादश ॥ ६ ॥ अथ यत्त्रिंशत् पद्वि
ह्यादि क्रमा पश्चाद्भवति ॥ त्रिंशदक्षरा वै विराड् विराजा वै देवाऽअस्मिंल्लोके प्रत्यतिष्ठंस्त ॥२०॥
थो एवैष एतद् विराजैवास्मिंल्लोके प्रतितिष्ठति ॥ ७ ॥ अथो अपि त्रयस्त्रिंशत् त्र यु ॥
त्रयस्त्रिंशदक्षरा वै विराड् विराजैवास्मिंल्लोके प्रतितिष्ठति ॥ ८ ॥ अथ यत् षड्विंशत्
विक्रमा प्राग्भवति ॥ बृहती षट्त्रिंशदक्षरा वै बृहती बृहत्या वै देवाः स्वर्गं लोकं
समाश्नुवत तथो एवैष एतद्बृहत्यैव स्वर्गं लोकं समश्नुते सोऽस्य दिव्याहव
नीयो भवति ॥ ९ ॥ अथ यच्चतुर्विंशतिं विक्रमान्पुरस्ताद्भवति ॥ चतुर्विंशत्यक्ष
रा वै गायत्री पूर्वार्धो वै यज्ञस्य गायत्री पूर्वार्ध एवैष यज्ञस्य तस्माच्चतुर्विंशति

विक्रमा पुरस्ताद्भवत्येषा मात्रा वेदेः ॥१०॥ अथैतत्पश्चाद्वरीयसी भवति ॥ पश्चाद्वरी
यसीं पृथुश्रोणिमिति वै योषां प्रशंसन्तीति यावद्वैव पश्चाद्वरीयसी भवति पश्चाद्वै
वरीयसः प्रजननं करोतीति तस्मात्पश्चाद्वरीयसः प्रजननादिमाः प्रजाः प्रजायन्ते ॥११॥
नासिकां हवा ऽ एवा यज्ञस्य यदुत्तरवेदिः ॥ अथ यदेनामुत्तरां वेदिरूपकिरति
तस्मादुत्तरवेदिर्नाम ॥१२॥ द्वय्या हवा ऽ इदमग्रे प्रजा ऽ आसुः ॥ आदित्याश्चैवां
गिरसश्च ततोऽङ्गिरसः सर्वं यज्ञं समभरंस्ते यज्ञं संभृत्योचुरग्निमिमान्नः सु श्वः
त्यामादित्येभ्यः प्रब्रूह्यानेन नऽ आनाखाहेन याजयतेति ॥१३॥ तेहादित्या ऊचुः
उपज्ञानीत यथास्मानङ्गिरसो याजयान्नवयमङ्गिरस इति ॥१४॥ ते हेचुः ॥
नवा ऽ अन्येन यज्ञादपक्रमणमस्त्यन्तरामिव सुत्यां धियामहा ऽ इति तेयज्ञं
संजह्रुस्ते यज्ञं संभृत्योचुः श्वः सुत्यां विवमस्मस्त्यमग्नेप्रावावोचथ श्वयमद्य
सुत्यामेव वस्तुभ्यं प्रब्रूमोऽङ्गिरोभ्यश्च तेषां नस्त्वं होतासीति ॥१५॥ तेन्यमेव
प्रतिप्रजिघ्युः ॥ अङ्गिरसोच्छ तद्धाप्यङ्गिरसोऽनुपन्त्यागत्योचुः कुधुरिवकथं
नु नोद्धृतश्चरन्न प्रत्यादध्था ऽ इति ॥१६॥ स हावाच ॥ अनिन्द्या वै माद्य प्रतसो
निंद्येर्हि तानाहाकममपक्रमितुमिति तस्मादिहानिन्द्यस्य वातानापक्रामतेऽए
तेन सद्यः क्रियाङ्गिरस ऽ आदित्यानवायाजयं स सद्यः क्रियात्यो बार्हदोन्दे
णामानयन् ॥ तान्प्रत्य गृह्णन्हीस्यामहे यदिप्रतिगृहीष्यामऽ इति तदुत घ्नस्य

अयस्४

कर्म्मनञमुच्यत यद्वा दक्षिणामासीत॥१७॥ प्राथेन्य: सूर्यं दक्षिणामानयन्॥ तत्रत्सगरव्ऌ
[illegible]ादुह स्माकुरंगिरसा साद्व यंवाऽआ विजीना: स्मा घ्वयं दक्षिणीयाऽप्रविवाऽअस्मा
[illegible] रषप्रतिग्रहीता यऽएषतपतीति तस्मात्सयः क्रियोश्व: श्वेतो दक्षिणा॥१८॥ तस्य
रुक्म: पुरस्ताद्भवति॥ तादतस्य रूपं क्रियत यऽएषतपति यद्यश्व श्वेत: [illegible] विदे
दपिंगोरव श्वेत: स्यात्तस्य रुक्म: पुरस्ताद्भवति तादतस्य रूपं क्रियते यऽएषतत
पति॥१९॥ तन्योह च्यावकुक्राध॥ किनमादब भ्रियान्बैधुनारकनारखादतं
प्रत्यग्रहीष्टनमामिति स्पाहितस्याप्रवक्राम सामयानैतरेण देवासुरां सं
यत्तां सिक्त हि तच्चोद दानाचचारतामुपिवाद्वाऽअमंत्रयंता पास्मऽ
अग्निरेव देवानां दूतऽआसस्महर क्षोऽइत्यसुर रक्षसमसुराणां॥२०॥ सादे ॥२१॥
॥२१॥ वानुपावर्त्स्यैत्युवाचे॥ यद्दउपावर्त्तेय किम्मतत: स्यादिति सर्वमिवत्वाग्नेरा
कूति: प्राप्स्यतीत्यथाह बाद देवानुवाच याम्मुपाकाचा शिषमाशासिष्यध्वे स
सर्व्वां समर्द्धिष्यतऽइति स स्वं देवानुपाववर्त्त॥२२॥ सयद्धार्यमाणोग्ना उत्तर
वदिं व्याघारयति यादवेनामादाद्देवाऽअभ्युवन्युर्वीत्वाग्नेराकूति: प्रा
प्स्यतीति तादेवनामेतन्मस्त्वामग्नेराकूति: प्राप्नोति वाग्घ्यषाणि दानन्ना
थ यदुत्तराद्दमुपकिरति यत्तस्य वस्वं वायघ्राग्नियादाबादउघोषा॥२३॥
तो वियुरु ज्ञाम्येन विमिमीत॥ युगन्यग्न्त्रहरंति हंम्ययायातादहरीति युग

शाम्येनावे यो ग्यं युंजति सा यादवादः सि॰ हि॰ त्वा शां तवावरत्वाद्ध्येने नामे तथैते
युनक्ति ॥२४॥ तस्मान्निरृत्त दक्षिणान्नप्रतिगृह्णीयात् ॥ सि॰ हि॰ देनं त्वा दक्षिणाति नो ह
ना कुर्वीत सि॰ हि॰ देनं त्वा दक्षिणाति नो हान्यस्मिन् दध्याद्यत् तदन्यत्रात्मनः कुर्वीत त
स्माद्योस्या ॥ ॥ एव समानबंधुः स्यात्तस्मा एनां दद्यात्स यद्ददाति तद्दनं सि॰ हि॰
त्वा न दक्षिणाति यद्व समानबंधवे ददाति तद्वु नान्यत्रात्मनः कुरुते एवो नि
दक्षिणायै प्रतिष्ठा ॥२५॥ अथ श्रोण्यां च स्फ्यं चादत्ते ॥ तद्यद् एव हस्व वर्धि उ उत्तरा
र्धं कुरुते वति तस्मात्स्फ्यं युत्रामति श्रोणि विक्रमां स्तत्रा चात्वालं परिलिखति सा चात्वा
लस्य मात्रा नात्र मात्रास्ति यत्र वस्च यंमनसामन्येत ताग्रेणोत्करं तच्चात्वालं प
रिलिखेत् ॥२६॥ स दक्षिणतः ॥ उदीचीः शाम्यां निदधाति स परिलिखति तन्माय
नीमसीतीमामेवैतदाहास्याः हितम्भव एति ॥२७॥ अथ पुरस्तात् ॥ उदीचीः श
म्यां निदधाति स परिलिखति क्षित्रायनीमसीतीमामेवैतदाहास्याः हिचिविदान
एति ॥२८॥ अथानुपश्चात् ॥ प्राचीः शम्यां निदधाति स परिलिखत्सुपवतान्मानाथि
तादितीमामेवैतदाह यत्र नाथितन्मावतादिति ॥२९॥ अथान्तरतः ॥ प्राचीः शम्यां
निदधाति स परिलिखत्सुपवतान्मान्यथितादितीमामेवैतदाह यत्र नाथितन्मावता
दिति ॥३०॥ अथ हरति ॥ यत्र हरति तदग्नीदुपसीदति स वा अग्नीनामेव नामानि
गृह्णन् हरति यान्वा अमूं देवा आयन्नीनात्रायप्रावहतातात प्राधनं स्वऽइमा

नेव पृथिवीरूपास्मार्पयन्तिमामाह वद्धेऽस्याः परस्तानेवैतन्निदानेन हरति ॥३१॥
स प्रहरति ॥ विदद् अग्निर्नभो नामाग्नेऽअङ्गिरऽआयुना नाम्नेहीति स यत्राधन्वस्त
दायुर्द्दधाति तस्मीरयति योऽस्यां पृथिव्यामसीति योऽस्यां पृथिव्यामसीति ह्यत्रानि
दधाति यत्तेनाधृष्टं नाम यज्ञियं तेन त्वादधऽइति यत्तेन नाधृष्टं स्त्वोतं नाम
32 यज्ञियं तेन त्वादधऽइत्येवैतदाहान्वु त्वा देववीतयऽइति चतुर्थं हरति देवेभ्य
स्त्वाजुष्टं हरामीत्येवैतदाह तां वै चतुःस्रक्तिं श्वाल्वालेधरति चतस्रो वै दिशः
सर्वाभ्यऽएवैनामेतद्दिग्भ्याहरति ॥३२॥ अथानुव्यूहति ॥ सिंही असि सपत्नसा
।३३॥ हीदेवेभ्यः कल्पस्वेति सा यदेवादः सिंही भूत्वान्तरा तद्वावरन्तादेवैनामेत
दाह सिंही असीति सपत्नसाहीति यथावयः सपत्नान्पापीयसः क्रियात्स्मात्येव ।३३
तदाह देवेभ्यः कल्पस्वेति प्रोक्षावाऽउत्तरावेदिस्तामेवैतद्देवेभ्यः कल्पयति ॥३३॥
तां वै युगमात्रीं वा सर्वतः करोति ॥ यजमानस्य वा सदृशादेश पदानि दशा
रा वै विराड्वा एव विराड्वाङ्ग यज्ञो मध्यनाभिकामिव करोति समानत्रासीना
व्याघारयामीति ॥ ... नामधिरस्युच्छति ॥ सा यदेवादः सिंही भूत्वान्तरा तु
वाच्चरत् ... तपस्तद् ... रामयति प्रोक्षावाऽउत्तरवेदिस्तामेवैतदेवेभ्यो दि
नवतित्तस्मादाद्रिरस्युच्छति ॥३५॥ सान्युच्छति ॥ सिंह्यसि सपत्नसाहीदेवेभ्यः
शुन्धस्वेत्यथ सिकता निचिन्वति ... विकिरति लोकाः सान्व ... सिकतान्प्रजं तऽइवेति

सिकताऽअग्नेर्वा एतद्वैश्वानरस्य भस्म यत्सिकताऽअग्निं वाऽअस्यामाधास्य
न्भवति तथाहैनामग्निर्न हिनस्ति तस्मात्सिकता निरनुविकिरति सोऽनुविकि
प रति[illegible]यसिसभृतन्तसाहादवत्न्यः श्रुंजस्वेस्पृष्टेनांश्छादयति सा वेन्ने
नाऽष्टरात्रिं वसति॥ ३६॥ ब्राह्मणम्॥ १॥ इध्ममभ्यादधाति॥ उपयमनीरुपकल्प
यंत्याज्यमधिश्रयति स्रुवं च स्रुचं च संम्मार्ष्ट्युत्थायाज्यं पंचगृहीतं गृहीत्वैत
दाप्रदीप्तऽइध्मो भवति॥ १॥ अथाग्नि[illegible]ती प्र॥ उपयछन्त्युपयमनीरथाहाग्नि
प्रक्रियमाणायानुब्रूह्याथ कस्फ्य याहृदहीत्यन्वाहेति प्रतिप्रस्थाता कस्फ्यपे
तस्मान्मध्यमामेव काष्ठऽएषत्वाद्रुजेद्येनाछिन्नवति तद्वादवस्त्रोतःपातेन
गाहपत्यस्य द्वादर्व्येव छिन्नं भवति तदावेतदनुसंतनोति॥ २॥ ताद्धैकाऽअन्तर
द्विदुरन्नुदायंति तदुतथा न कुर्याद्दिव तस्मान्मध्यमानां चाकारन्नुदयान्तऽआर
यंत्याग च्छुं त्सुतरद्वादिं॥ ३॥ शतं॥ १६००॥ प्राञ्चमीरघ्वमुद्यदते॥ सपुरस्ताद्देवा
येभ्योदत्तिस्युदङ्किः दवंतिन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पात्वितीन्द्रघोषस्त्वा
वसुभिः पुरस्तादपापायच्छित्वेवैतदाह॥ ४॥ अथ पश्चात्प्रोक्षति॥ प्रचेतास्त्वा
रुद्रैः पश्चात्पात्विति प्रचेतास्त्वा रुद्रैः पश्चादपापायच्छित्वेवैतदाह॥ ५॥ अ
थ दक्षिणतः प्रोक्षति॥ मनोजवा[illegible]स्त्वा पितृभिर्दक्षिणतः पात्विति मनोज
वास्त्वा पितृभिर्दक्षिणतो गोपायच्छित्वेवैतदाह॥ ६॥ अथोत्तरतः प्रोक्षति॥ १

विश्वकर्म्मा त्वादित्य उत्तरतः पात्विति विश्वकर्म्मा त्वादित्य उत्तरतो गोपायत्वित्ये
वैतदाह ॥ ८ ॥ अथ वाः प्राच्यः परिशिष्यन्ते ॥ ताये एतत्पार्वं ब्रूते क्रीतयोर्वा दक्षि
णातान्यंत्र न बर्हिर्विदिनि नयती दमहं तत्त्वं वा बर्हिर्ज्योषस्तां निः सृजामीति सा
यादवा दः सिं दीप्त्वा शांतवाच स्त्वामिवास्य ऽ एतच्चुचं बर्हिर्ज्योषस्तां निः सृ
जति यदि नात्निवार ऽ येषु ऽ अग्निवारदादित्या दिदमहं तत्पे वा रसुमा ज निः सृजा
33 मीतित मित पाप्मुचा विध्यति स ह्याचान्नवामुल्लोकामेति ॥ ८ ॥ स यज्ञं प्र येमाणाम्नो ॥
उत्तरावृर्दि व्याघारयति यदा वैनामादादवा ऽ अब्रुवन्नूर्वां वा अग्नेराकूतिः प्रा
प्स्यतीति तादेवे नामेतत्स्व वा म एतराकूतिः प्राप्नोति यद्ध बाम्विदा देवा न ब्रवीयां
॥३३॥ म्मया कां वा ज्ञिष मा ष्षा शो सिष्यधे सावः सर्वासमर्द्धिष्य ध्वत इति तामेनु यात्रावि
ज्ञो यजमानायाशिषमाशास्त सा सास्मै सर्वा समृद्धिं ध्यत ॥ ९ ॥ तद्वा ऽ एतद केकुर्ध्वं घर्यं
कत्तेति ॥ यदुत्तरावृर्दि व्याघारयं त्स्वर्था येषा माध्यनालिकवजवति तस्येयेष्टात ॥३३॥
स्वक्रीत या याये दक्षिणा ॥ १० ॥ तस्यामाघारयति ॥ सिंहस्य सि स्वाहा त्सैर्था पर्यो रू
त्तर स्या ऽ सिंहस्यादित्यवनिः स्वाहेत्यथा परा या दृद्दक्षिणा स्या ऽ सिंहस्य सि ब्रह्म
वनिः क्षत्रवनिः स्वाहेति बको वे यजुः श्चाशीस्तद्ब्रह्म च क्षत्रं चा शास्त ऽ उ च्चे वीर्ये ॥ ११ ॥
[redacted] ती ॥ सि ऽ ऽ यसि सुप्रजावनी रायस्पोषवनिः स्वाहेति त प्रजा मा
शास्ते यदाह सुप्रजावनिरिति रायस्पोषवनिरिति भूमा वै रायस्पोषस्तं भूमानमाशास्ते ।
॥ १२ ॥ अथ मध्य ऽ आघारयति ॥ सिं ऽ ऽ हस्यावह देवान्यजमानाय स्वाहेति तद्देवा

मा यक्षदेवेसितर स्यान् ३४३४ ३४३४ ३

न्यजमानायावाहयत्यथस्रुवमुद्यच्छति च्छतेन्यस्त्वेति प्रजा वै च्छतं निच्छतान्यस्त्वेत्ये
वैतदाह ॥१३॥ अथ परिधीन्परिदधाति ॥ ध्रुवोसि पृथिवीं दृंहेति मध्यमं ध्रुवक्षिदस्य
न्तरिक्षं दृंहेति दक्षिणमच्युतक्षिदसि दिवं दृंहेत्युत्तरमग्नेः पुरीषमसीति सेना
रानुपनिवपति तद्यत्संभारा एतेऽग्नेः पुरीषं सर्वत्वाय ॥१४॥ शरीरं हैवास्य पीतु
दारू ॥ तद्यत्पीतुदारवाः परिधयो भवन्ति शरीरेणैवैनमेतत्समर्द्धयति कृत्स्नं करोति
॥१५॥ मांसं हैवास्य गुल्गुलु ॥ तद्यद्गुल्गुलु भवति मांसेनैवैनमेतत्समर्द्धयति
कृत्स्नं करोति गन्धो हैवास्य सुगन्धितेजनं ॥ तद्यत्सुगन्धितेजनं भवति गन्धेनैवैन
मेतत्समर्द्धयति कृत्स्नं करोति ॥१७॥ अथ यद्वृष्णेः स्तुका भवति ॥ वृष्णे ह वै विषाणेऽन्त
रेणाग्निरेकां रात्रिमुवास तद्यदवात्राग्नेर्न्यक्तं तदिहाप्यसदिति तस्माद्वृष्णेः स्तुका भव
ति तस्माद्यद्यशीर्ष्णो निदिष्टं स्यात्तामाच्छिद्याहरेद्यद्युतान्न विन्देदपि यामेव कांचाहरे
त्तद्यत्परिधयो भवन्ति गुप्त्या एव द्वारा इव ह्येवैनमुत्तरे परिधयस्त्रायन्ते ॥१८॥
॥ ब्राह्मणम् ॥२॥ पुरुषो वै यज्ञः ॥ पुरुषस्तेन यज्ञो यदेनं पुरुषस्तनुते एष वै ता
यमानो यावानेव पुरुषस्तावान्विधीयते तस्मात्पुरुषो यज्ञः ॥१॥ शिर एवास्य हविर्धानं
मुखमेवास्याहवनीयः ॥ स यदाहवनीये जुहोति यथा मुख आसिञ्चेदेवं तत् ॥३॥
स्तुप एवास्य यूपः ॥ बाहू एवास्याग्नीध्रीयश्च मार्जालीयश्च ॥४॥ उदरमेवास्य सदः ॥

अधा २४

तस्मात्सदसि न स्वपयंति यज्ञो वेदं किं चास्मिंयुद्दः य एवेदं सर्वं प्रतितिष्ठ स्यध्यदस्मिन्वि
श्वादेवा आसीदंस्तस्मात्सदो नाम तदु उ य एवास्मिन्नेत ब्राह्मणा विश्वगोत्राः
अथ नीदंति ॥५॥ तस्य यावेव तौ जघनेनाग्नी ॥ पादावेवास्यैतावेव पावेतायमानो
धावानन्तः पुरुषस्तावान्विधीयत तस्मात्पुरुषो यज्ञः ॥६॥ उत्तरयतो द्वारे
हविर्धाने नं लवृति ॥ उत्तरयतो द्वारे सदस्तस्मादयं पुरुष आंतो संततः सः प्र
34 त्तौ के हविर्धाने ऽउपतिष्ठेत ॥७॥ तसमव वर्त्तयंति ॥ दक्षिणानेवद क्षिणतप्सु
न्न एणान्तरं यद्वर्षीय स्तद्दक्षिणाछे स्यात् ॥८॥ तायाः समवर्त्तयोः ॥ छदिर
धिनि दधति यदि छदिर्न्न विंदेद्युष्मछदिः संमितां मितिं प्रत्याध्यानह्यंति रराटाध्यां
॥३६॥ परिश्रयं स्तुच्छायीत्यां छदिः पश्चाद्धिनि दधति छदिः संमितां वालिति ॥९॥ अ
यपुनः प्रपद्य ॥ चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा सावित्रं प्रसवाय जुहोति सविता
देवानां प्रसविता सवितृप्रसूता यज्ञं तनवामहा ऽइति तस्मात्सावित्रं जुहोति
१०॥ स जुहोति ॥ युंजते मन ऽउत युंजते धिय ऽइति मनसा च वै वाचा च यज्ञं
तं च त स यदाह युंजते मन ऽइति तन्मनो युनक्त्युत युंजते धिय ऽइति तद्वाचं
युनक्ति धियाधियाहि तया मनुष्या जुजूषं स्यन्नुक्ते निव प्रकामोद्यानवगा
गाथालिरिव तान्नो युक्तान्या यज्ञं तन्वाता ॥११॥ विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः

इति॥ ये वै ब्राह्मणाः शुश्रुवांसोऽनूचानास्ते विप्रास्तान्वै तदन्यो ... इहतो विप
श्चित इति यज्ञो वै बृहन्विपश्चिद्यज्ञमेव तदन्वाह वि होत्रा दधे वयुनावि
देक इदिति द्वि हि होत्रा दधते यज्ञं तन्वाना मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः स्वा
हेति तस्मात्सावित्रं प्रसवाय जुहोति॥१२॥ अथापरं चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा॥
उपनिष्क्रामति दक्षिणया द्वारा पत्नीं निष्क्रमयति स दक्षिणस्य हविर्धानस्य द
क्षिणायां वर्तन्यां हिरण्यं निधाय जुहोतीदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं॥
समूढमस्य पांसुरे स्वाहेति सऽ स्रुवं पत्न्यै पाणावानयति साक्षस्य संताप
मुपानक्ति दिवं दृंहातो दिव विष्णुर्घोषमिति प्रयच्छति प्रतिप्रस्थात्रे स्रुवं वात्यविला
पनीं च पर्याणयतीति पत्नीमुल्लजघानानाग्नी॥१३॥ चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा॥ प्र
तिप्रस्थातोत्तरस्य हविर्धानस्य दक्षिणायां वर्तन्यां हिरण्यं निधाय जुहोति
इरावती धेनुमती हि भूतं सूयवसिनी मनवे दशस्या॥ व्यस्कभ्ना रोदसी विष्ण
वेते दाधर्थ पृथिवीमभितो मयूखैः स्वाहेति सऽ स्रुवं पत्न्यै पाणावानयति
साक्षस्य संतापमुपानक्ति दिवं दृंहातो दिव विष्णोर्घोषमिति तद्धोद्वर्जुहोति॥१४॥
देवा ह वै यज्ञं तन्वानाः। ते असुररक्षसेभ्य आसंगाद्बिभयांचक्रुस्ते ह दक्षिणात आ
न्यं तऽ एतं नेद्यज्ञमाज्येन दक्षिणतो नाष्ट्रा रक्षांऽस्यवाघ्नंस्तथो एवैषामेनियानन्ना

अघर४

त्वचायंस्तथोऽएवैषऽएते नव्वक्षेणाज्येन दक्षिणातो नाष्ठ्रारन्ताऽ स्यचूहंधितथास्य हि
नियानन्नात्रुवयंति तद्यद्दि स्वीन्याम अध्याजुहोति धिन वु ८ एवि द्योनां॥५॥
अथ यत्रत्स्यै दस्य संतापमुपानक्ति॥ प्रजननमेवावतत्क्रियते यदा वै स्त्रि
येवपुं७ सस्थ संतपात्यथ रतः सिच्यातततः प्रजायते परा उपानक्ति प तः
35 राञ्च्येव रेतः सिच्यते थाह हविर्द्धानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामनु ब्रूहीति॥१६॥
अथ ग्रावचपति॥ प्रसीपितमध्वरं कल्पयंतीऽ इत्यधरा वै यज्ञः प्राची
प्रतं यज्ञं कल्पयेतीऽ इत्यो वै तदाहोर्ध्वं यज्ञं नयतं माजिह्वरतमित्यूर्ध्वमि
मं यज्ञं दिवलोके नयतमित्येवे तदाह माजिह्वरतमिति तदेतस्माऽ अह्व
॥२४॥ लामा शास्ते समुञ्चेव प्रवर्तायपुरोथा नासंज्ञातामसुया वाऽएषा वाग्यात्व ॥२५॥
हादि नद्दिहा सुर्या वाग्वदति यद्युत्स जन्तां॥१७॥ एतद्वस्वयेत॥ स्वेगाछं मावदतं
दवी दुर्व्येऽआयुमानि वोदिष्टं प्रजां मा निर्वादिष्टमिति तस्याह षाष्ठ्याया वेत्तिः
॥१८॥ तदाहुः॥ उहर द्वि दः प्रत्यग्ध्रुक्ष्णा मित्रीन्वि क्रमांस्तद्ध विद्वनेद्दाप
यत्साह विद्वानायामा च्वति नात्र मात्रास्ति यात्रे वश्चयं मन सा मन्यत
नाहं वसत्रा त्यंतिकेना हर तद्धो पायत॥१९॥ तऽआलिमं नयात॥ अ
त्र रमेथा वर्ष्मं पृथिव्याऽ इति वर्ष्मि ह्येतत्पृथिव्या यन्न वाति दि विष्टस्या

हवनीयो भवति नान्यस्मिन्करोति तद्विष्णोरस्य रूपं ॥२०॥ अथोत्तरेण पर्येत्याध्वर्युः ॥
दक्षिणं हविर्धानमुपस्तभ्नाति विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे
रजांसि । यो अस्कभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगाया । विष्णव
त्विति मेथीमुपनिहंतीतरतस्ततो यद्वेव मानुषा ॥२१॥ अथ प्रतिप्रस्थाता । उत्त
रं हविर्धानमुपस्तभ्नाति दिवो वा विष्ण उत वा पृथिव्या महो वा विष्ण उरो
रन्तरिक्षात् । उभा हि हस्ता वसुना पृणस्वा प्रयच्छ दक्षिणादोत सव्याद्विष्णवे त्वेति
मेथीमुपनिहंतीतरतस्ततो यद्वेव मानुषे तद्यद्वैष्णवैर्यजुर्भिरुपचरति वैष्ण
वं हि हविर्धानं ॥२२॥ अथ मध्यमं छदिरुपस्थापयति ॥ प्रतद्विष्णुस्तवते
वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियंति
भुवनानि विश्वेतीदं हि वास्य तच्छीर्षकपालं यदिदमुपरिष्टाद्धीवद्वे तद्धि पत्यं
न्यानि शीर्षकपालानि तस्मादाहाधिक्षियंतीति ॥ अथ रराट्यामुपस्थापया
वयति ॥ विष्णो रराटमसीति ललाटं हि वास्य तदथो श्नप्त्र्याऽउपस्थापयत्य
ति विष्णोः श्नप्त्रे स्थ इति स्रक्को हि वास्य ते अथ यदिदं पश्चाच्छदिर्नवती इदं हि वास्य
तच्छीर्षकपालं यदिदं पश्चात् ॥२४॥ अथाल्लस्सजन्या स्पं दयया प्रसीव्यति ॥ विष्णोः
स्यूरसीत्यथ ग्रंथिं करोति विष्णोर्ध्रुवोऽसीति नेद्व्यवपद्याता इति तं प्रकृते

न्म

अथ ३८

कर्मन्करिष्यति तथो हास्य स्रुवा यजमानं वा ग्राहो न विंदति तं न्निष्ठितमसि मन्त्र इति वैष्णव
मसीति वैष्णवं हि हविर्धानं ॥ २५ ॥ ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥ देवा वा असुरेषु परवाः खायन्ते ॥ देवा
वेय तस्य हविर्धानं तद्यद् इमे शीर्षंश्चत्वारः कूपा इमा वृहद्वा विमोद्यो तानेवैत
त्करोति तस्मादुपरवान्खनति ॥ १ ॥ देवाश्च वा असुराश्च ॥ उभये प्राजापत्याः
पस्पृधिरे ततोऽसुरा एषु लोकेषु कृत्यां वलगान्निचख्नुरुतैवं चिद्देवानभिभ
वमेति ॥ २ ॥ तद्वै देवा अस्पृण्वत ॥ त एतैः कृत्यां वलगानुदखनन्यदा वै कृत्या
मुत्खनन्त्यथ सालसा मोघा भवति तथो एवैष एतद्यद्यस्मा अत्र कश्चिद्द्विषन्
॥ ३६ ॥ भ्रातृव्यः कृत्यां वलगान्निखनति तानेवैतदुत्किरति तस्मादुपरवान्खनति स
दक्षिणस्य हविर्धानस्याधोधः प्रउगे खनति ॥ ३ ॥ सोऽभ्रिमादत्ते ॥ देवस्य त्वा स
वितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे नार्यसीति समान एतस्य
यजुषो बन्धुर्योषा वा एषा यदभ्रिस्तस्मादाह नार्यसीति ॥ ४ ॥ तान्प्रादेशमात्रं
विना परिलिखति ॥ इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपिकृन्तामीति वज्रो वा अभ्रिर्वज्रे
णैव तन्नाष्ट्राणां रक्षसां ग्रीवा अपिकृन्तति ॥ ५ ॥ तद्यथा वा तावद्वि ॥ तयोर्द्वि
णोवे तन्नाष्ट्राणां परिलिखेद्यथापरयोरुत्तरमथापरयोर्दक्षिणमथ पूर्वयोरुत्तरं
एमेवाय परिलिखेदथापराणामेवाग्रऽउत्तरं परिलिखेदथ पूर्वयोर्दक्षि
॥ ६ ॥ अथो ऽइतरथा कुर्यात् ॥

मथापरयो र्द्विदित्तमथ पूर्वयो रुत्तरमित्यथो ऽअपिस्मामीत्वा ऽ एव परिलिखेदेतं
त्वावा त्रमं परिलिखद्यु ऽ एष पूर्वयोरुत्तरान्नवति ॥७॥ तान्यथा परिलिखितमेवय
थामर्वं खनति ॥ ब्रह्मन्नेोम ह ह इ वा ऽ इत्युपास्त्वात्यावेनानेतं न्मह यत्यवपदाह
ब्रह्मन्नेस्विह ह इ वऽ इति ब्रह्मतीमिंद्रा यद्यावंबदतीद्धाविपज्ञस्योदवताद्यहवें
ह किंहन्नंतत्संद्र्कारातित्तस्मादाह ब्रह्मतीमिंद्राय द्यावं द्यादिति ॥८॥ रक्षोहणो वलग
हनमिति ॥ रक्षोसाऽऽव्यतवलगानांवधाय खायंति व्वैसवीमितिवैसवीहि हविर्द्धा
नद्वाकः ॥९॥ तान्यथाखातमेवाच्छिरति ॥ इदमहं तं वलगमुत्किरामि यंम्मे निष्ट्या
यः । मात्यानिचखानेति निष्ट्योवावाऽअमात्यावा कृत्यां वलगान्निखनतिता
नेवैतदुत्किरति ॥१०॥ इदमहं तं वलगमुत्किरामि ॥ यं मे समानो यमसमानो
निचखाननेति समानो वा वाऽअसमानो वा कृत्यां वलगान्निखनति तानेवैत
दुत्किरति ॥११॥ इदमहं तं वलगमुत्किरामि ॥ यम्मे सबंधुर्यमसबंधुर्निचखा
नेति सबंधुर्वा वाऽअसबंधुर्वा कृत्यां वलगान्निखनति तानेवैतदुत्किरति ॥१२॥
इदमहं तं वलगमुत्किरामि ॥ यम्मे सजातो यमसजातो निचखाननेति सजातो वा
वाऽअसजातो वा कृत्यां वलगान्निखनति तानेवैतदुत्किरत्युत्कृत्यां किरामी
अंतत ऽ उद्व पति तत्कृत्यामुत्किरति ॥१३॥ तान्बाहुमात्रोखनेत् ॥ ऽअतोवा ऽएषा त
न्निवैतत्कृत्यामोहयति तान्नद्धायो सं वृंद्धेति यद्युनायायानेशक्नुयादपिस्वमीव

ग्र.म.र.४

स्तस्मादिमे प्राणाः परः संतृण्णाः ॥१४॥ तान्यथाखातमेवाभिमर्शयति ॥ स्वराडसि स
पत्नहा सत्त्रराडस्यभिमातिहा जनराडसि रक्षोहा सर्वराडस्यमित्रहेत्याशिषमे
वैतस्य कर्मण आशास्ते ॥१५॥ अथाध्वर्युश्च यजमानश्च संमृ
शाते ॥ पूर्वयोर्दक्षिणेऽध्वर्युर्भवत्यपरयोरुत्तरे यजमानः सोऽध्वर्युः पृच्छति यजमा
न किमत्रेति भद्रमित्याह तन्नौ सहेत्युपांश्वध्वर्युः ॥१६॥ अथापरयोर्दक्षिणे
ऽध्वर्युर्भवति ॥ पूर्वयोरुत्तरे यजमानः स यजमानः पृच्छत्यध्वर्यो किमत्रेति भद्रमि
त्याह तन्म इति यजमानस्तद्यदेवं संमृशाते प्राणानेवैतत्संयुजः कुरुतस्त
स्मादिमे प्राणाः परः संविद्रेऽथ यत्पृच्छति भद्रमिति प्रत्याह कल्याणमेवैतन्मानु
षीं वाचं वदति तस्मात्पृष्टो भद्रमिति प्रत्याहाथ यो न तथा कोविदस्तस्यैव बं ॥३७॥
॥३७॥ धुमध्यानवैतत्करोति ॥१७॥ स प्रोक्षति ॥ रक्षोहणो वो वलगहनः इति रक्षो
हणो ह्येते वलगहनाः खाताः प्रोक्षामि वैष्णवानिति ब्रह्म वाह्येत ॥१८॥ अथ
या प्रोक्षण्यः परिशिष्यन्ते ॥ ता अवटेष्ववनयति तद्या इमाः प्राणेष्वाप
स्ता एवैतद्दधाति तस्मादेषु प्राणेष्विमा आपः ॥१९॥ सोऽवनयति ॥ रक्षोह
णो वो वलगहनोऽवनयामि वैष्णवानित्यथ बर्हिषी प्राचीनाग्राणि चोदी
चीनाग्राणि चावस्तृणाति तद्यानीमानि प्राणेषु लोमानि तान्येवैतद्दधाति
तस्मादेषु प्राणेष्विमानि लोमानि ॥२०॥ सोऽवस्तृणाति ॥ रक्षोहणो वो वलग

गृह्णाव स्तृणामि वैष्णवानीत्यथ बर्हीऽरुपितन्तु नीवापारिषवणे स्तुच्छादयति कशाऽस्वास्यैते ॥२१॥
अथाधिषवणे फलकेऽउपदधाति ॥ रक्षोहणौ वां वलगहनाऽउपदधामि वैष्णवीऽइति
हन्त्र हृवाऽस्यैतेऽअथ पर्यूहति रक्षोहणौ वां वलगहनौ पर्यूहामि वैष्णवीऽइति
दृढे हात्यावेन्तेऽएतदहृत्थिराङ्करोति ॥२२॥ अथाधिषवणं चर्मोपरिकृत्तं भवति ॥ सर्व
राहितं जिह्वा हि वाऽस्यैषा तद्यत्सर्वराहितं भवति लोहिनी हि वै जिह्वा तन्निदधाति
वैष्णवमसीति वैष्णवं ह्येतत् ॥२३॥ अथ ग्रावाणऽउपावहरति ॥ दन्ता हि वाऽस्य ग्रावाण
स्तद्यद्धा वलिर्भवति यथादद्भिः खादेदेवं तत्तान्निदधाति वैष्णवा स्थेति वैष्ण
वा ह्येतेऽएतदु यज्ञस्य शिरः संस्कृतं ॥२४॥ ब्राह्मणम् ॥४॥ अध्यायः ॥ उदरमेवास्य सदः ॥
तस्मात्सदसि भक्षयन्ति यद्धीदं किं चाश्नन्त्युदर एवेदं सर्वं प्रतितिष्ठत्यथ यदस्मिन्विश्वे
देवाऽअसीदंस्तस्मात्सदो नाम तऽउऽएवास्मिन्नेते ब्राह्मणा विश्वगोत्राः सीदन्त्यैन्द्रं दे
वतया ॥१॥ तस्य मध्यऽऔदुम्बरीं मिनोति ॥ अन्नं वाऽऊर्गुदुम्बर उदरमेवास्य सदस्त
न्मध्यतोऽन्नाद्यं दधाति तस्मान्मध्यऽऔदुम्बरीं मिनोति ॥२॥ अथ यऽएष मध्यमः
शङ्कुर्भवति ॥ यद्वृद्धि घनाद्धि तस्मात्साध्वाक्रामति षड्विंशतिमात्रं दक्षिणासन्तमसपत्ना
माति स यथाकामयेत तदवटं परिलिखति ॥३॥ सोऽभ्रिमादत्ते ॥ देवस्य त्वा सवितुः
प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे नार्यसीति समानऽएतस्य यजुषो
बन्धुर्योषा वाऽएषा यदभ्रिस्तस्मादाह नार्यसीति ॥४॥ अथावटं परिलिखति ॥

भमर४
ए४

चेद्ज्ञो तेनाभूताङ्च्छसां
इदं महद्ध रस्मत्संग्रीवाऽअपि कृंतामीति वज्रो वाऽअग्नि यजमानेन स्मातो ई ०३
ग्रीवाऽअपि दृंतति ॥५॥ अथ खनति ॥ प्राङ्मुखं करमुत्किरति यजमानेन स्मातो ईपुपरि घाद्रि
री परिवासयति तामग्रेण प्राचीनिदधास्येतावन्मात्रा तिबद्दपुपरि घाद्रि
नेदधाति ॥६॥ अथ यवमत्यः प्रोक्षणी भवंति ॥ आप्याह वाऽओषधीनां रसस्त
३८ स्मादाषधयः केवल्यः खादिता न धिन्वंत्याषधयऽउ हापां रसस्तस्मादापः पीताः
केवल्यो न धिन्वंति यदेवानयः सह स्रा नेव त्यथैवधिन्वंति तर्हि हि सुरसाल
वृति सुरसानि प्राच्छालीति ॥७॥ देवाश्च वाऽअसुराश्च ॥ उभये प्राजापत्याः पस्पृ
धिरे ततो देवेभ्यः सर्वा एवोषधयऽ इयुर्यवा हैवैभ्यो नेयुः ॥८॥ तद्वै देवाः
अस्मिन्न्खवत ॥ तऽएतैः सर्वाः सपत्नानामोषधीरयुवत यदयुवत तस्माद्यवानाम ॥९॥
॥३९॥ ते होचुः ॥ हंत यः सर्वासामोषधीनां रसस्तं यवेष्वदधामेति स यः सर्वासामोषधीनां ॥३०॥
र सऽआसीत्तं यवेष्वदधुस्तस्माद्यत्रान्याऽओषधयो म्लायंति तदेते मोदमाना वर्ध
तऽएवं हैवास्मै सर्वा सपत्नानामोषधीर्युवते तस्माद्य
वमत्यः प्रोक्षण्यो भवंति ॥१०॥ स यवानावपति ॥ यवासीति यवयास्मद्द्वेषो यवयारा
तीरिति नात्र तिरोहितमिवास्ति स्यथ प्राक्तोत्यका विप्रागस्यवर्द्धुम्ने ध्यामावे
तीमानाते तल्लोकान्
न करोति ॥११॥ स प्रोक्षति दिवेत्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेतीमानाते तल्लोकान्
ऊरसेन रसं दधाति ॥१२॥ अथ सा प्राङ्ह्रत्य परिहि
त्वा ताऽअवादयत्वनपतिः शुन्धंतां लोकाः पितृषदनाऽइति पितृषदनं त्या विकृपः
ष्यंते ॥ ताः

८९

खातस्तमेवैतन्मध्यं करोति ॥१३॥ अथ बर्हिषि प्राची नाग्राणि चोदीचीनाग्राणि वावस्तृणाति पितृषदनमसीति
पितृदेवत्यं वा अस्या एतद्भवति यन्निखातं सा यथाभिखाता तोरवधिषु मितास्याद् एवमेतास्वोषधिषु मिता भवति
॥१४॥ तामुच्छ्रयति उद्दिवं स्तभानान्तरिक्षं पृण दृंहस्व पृथिव्यामित्ती माने खेतज्जोकानूजरिसेनभाजयत्ये
षु लोकेषूर्जं रसं दधाति ॥१५॥ अथ मिनोति द्युतानस्त्वा मारुतो मिनोत्विति यो वा अयं पवत एष द्युतानो
मारुतस्तदेनामेतेन मिनोति मित्रावरुणौ ध्रुवेण धर्मणेति प्राणोदानौ वै मित्रावरुणौ तदेनां प्राणोदा
नाभ्यां मिनोति ॥१६॥ अथ पर्यूहति ब्रह्मवनि त्वा क्षत्रवनि रायस्पोषवनि पर्यूहामीति बह्वी वै ...य
नुः प्राशीस्तद्ब्रह्म च क्षत्रं चाशास्त उभे वीर्ये रायस्पोषवनीति भूमा वै रायस्पोषस्तद्भूमानमाशास्ते
॥१७॥ अथ पर्यूहति ब्रह्म दृंह क्षत्रं दृंहायुर्दृंह प्रजां दृंहेत्याशीरेवैषैतस्य कर्मण आशिषमेवै
तदाशास्ते समन्तमिव पर्यूहणं करोति गात्रस्य वा उपरिभूम्यै वन्दे वस्त्रातथाहा गात्रमिद्भवति ॥१८॥
अथाप उपनिनयति यत्र वा अस्यै खनन्तः क्रूरीकुर्वन्त्यप घ्नन्ति शान्तिराप स्तदद्भिः शान्त्या शमयति तदद्भिः
संदधाति तस्मादप उपनिनयति ॥१९॥ अथैवमभिपद्य वाचयति ध्रुवासि ध्रुवोऽयं यजमानोऽस्मिन्नायतने
प्रजया पशुभिर्भूयादिति पशूनिरिति ... यं कामं कामयते सोऽस्मै कामः समृध्यते ॥२०॥ अथ स्रुवेणोपहत्याज्यं

विष्टपमभिजुहोति तेन द्यावापृथिवी सर्वधामिति तदिमे द्यावापृथिवी ऽऊर्जो रसेन भाजयत्ययोरूर्जो नयो
रसं दधाति ते रसवत्या उपजीवनीये ऽइमाः प्रजा उपजीवंति ॥ २१ ॥ अथ छदिरधिनिदधाति इन्द्रस्य छ
दिरसीत्यैन्द्रं हि सदो विश्वजनस्य छायेति विश्वगोत्र्या ह्यस्मिन्त्सर्वे आसते तदु भयतं छदिष्योप
39 दधात्युत्तरतस्त्रीणि परस्त्रीणि तानि नव भवंति त्रिवृद्वै यज्ञो नवा वै त्रिवृत्तस्मान्नव भवंति ॥ २२ ॥ तदु दीची
नवंशं स्वदो भवति प्राचीनवंशं हविर्धाने मेत हैव देवानां निष्केवल्यं यद्धविर्धानं तस्मात्तयोर्ना
श्नंति निष्केवल्यं हो तद्देवानां सयो ह तत्राश्नीयाद्वा प्रवृत्तये द्वा मूर्द्धा हास्य विपतेद्यथैतेन मिश्रं
यदाग्नीध्रं च सदश्च तस्मात्तयोरश्नंति तस्मात्प्रसर्पयंति मिश्रे ह्येते उदीची वै मनुष्याणां दिक्तस्मादु
दीचीनवंशं सदो भवति ॥ २३ ॥ अथ परिश्रयंति । परित्वा गिर्वणो गिर इमा भवंतु विश्वतः । वृद्धायुमनु वृद्
यो जुष्टा भवंतु जुष्टय इतीन्द्रो वै गिर्वा विशो गिरो विशैवैतत्क्षत्रं परिबृंहति तदिदं क्षत्रमुभयतो वि
शा परिबृंढं ॥ २४ ॥ अथ स्फ्यं जन्या स्पंधयाप्रसीव्यति इन्द्रस्य स्यूरसीत्यथ ग्रंथिं करोतीन्द्रस्य ध्रुवोसी
ति नेद्व्यवपद्याता इति तं प्रस्रंस्यते कुमन्त्रिष्यातितयो ह्याध्वर्युर्वा यजमानो वा यो वा होता नश्चेदितितं निष्ठितम रे ५
भिमन्त्रयैन्द्रमसीत्यैन्द्रं हि सदः ॥ २५ ॥ अथ हविर्धानयोर्जघनार्द्धे समन्वीक्षोत्तरेणाग्नीध्रं मिनोति तस्यार्द्धमंतर्वेदि स्यादर्द्धं

हि १

१२ बहिर्वेदि ... पि तूपोद्धृतं तर्वेदि स्या

घपुत्रायजमानवाग्याहोनविंदति नन्निक्षितमसि ...

विद्यानयो ... सममन्वी ... ध्रि ... निना ... विश्वदेवा ...

ण्याऽअपि सर्वमेवान्नद्यं दि स्यान्नं निक्षितमसि मा त्वाति विश्वदेवमसीति देवान्

ताद्वैश्वादेवं यद्वै दस्मिन्न ... पुरि विश्वे देवा वसति विरोह पवसन्ति तानो विश्वदेवं

॥२६॥ देवाश्चा वय ज्ञं तन्वाना॥ तसुर रक्षसेभ्य ऽ आसंगा छिनयां चक्रुस्ता

दक्षिणता सुर रक्षसान्या सज्जुस्तां स दासाजिग्युस्तेषामेतां धिष्ण्यानु प्रा

पयां चक्रुर् एतं ततः सदस्ता॥२७॥ स वि हस्म वाऽ एत पुरा ज्वलंति॥ यथायमा

हवनीय्या यथा गार्हपत्या यथाग्नीध्रीया यस्तद्यत ऽ एतानु देवा पयंस्तत

एवैतं न ज्वलंतितानाग्नीध्रमतिसा रुरुधुस्तान पर्द्यमाग्नीध्रस्य जिग्यु

स्ताला विश्वे देवाऽ अमृतत्वमपाजयंस्तस्माद्वैश्वादेवं॥२८॥ तां देवाः प्रतिसमे

धत॥ यथा प्रस्यवस्येत्तस्मादेनांत्सवानस वेनऽ एव प्रतिसमिंधते तस्माद्धः

समृद्धः सऽ आग्नीध्रं ऊर्ध्वो ह्यावेज्ञातान्नयानः स स समृद्धस्तस्माद्दग्नीध्र

यमाय दक्षिणान्नयंस्ताता हि विश्वे देवाऽ अमृतत्वमपाजयंस्तस्माद्दीक्षि

तानामबल्यं विंददाग्नीध्रमेनेन्नयतेति ब्रूयान्न द नान्तंतिनारिष्यतीतितद

द्धताविश्वे देवाऽ अमृतत्वमपाजयंस्तस्माद्वैश्वादेवं॥२९॥ ब्राह्मणम्॥१॥

॥ चतुर्थः प्रपाठकः समाप्तः कण्डिकासंख्या॥ ३२॥ विजामानेति हि वास्य धिष्ण्या॥

इम समंकाय वि समंकास्ति विजामानाऽ एतद्ध वास्येतऽ आसन्॥१॥

दिवि वै सोम आसीत्॥ अथेह देवास्ते देवा अकामयंतानः सोमो गच्छेत्तेनाग
तेन यजेमहीति त एते माये असृजंत सुपर्णीं च कद्रूं च वाग्वै सुपर्णी इयं
कद्रूस्ताभ्यां समदं चक्रुः॥२॥ ते ह ईक्षमाने ऊचतुः॥ यतरा नौ दवीयः प
श्यादात्मानं नौ सा जयादिति तथेति सा ह कद्रूरुवाच परक्षस्वेति॥३॥ सा
ह सुपर्ण्युवाच॥ अस्य सलिलस्य पारेऽश्वः श्वेतः स्थाणौ सेवते तमहं पश्यामीति त
त्वमेव पश्यसीति त्वं हीत्यथ ह कद्रूरुवाच तस्य वालो न्यषंजि तमसुं वातो
धुनोति तमहं पश्यामीति॥४॥ सा ह सुपर्ण्युवाच॥ अस्य सलिलस्य पार इति
द्यौर्दिवि सलिलं द्यौर्दिमवसा तद्वा वाश्वः श्वेतः स्थाणौ सेवत इत्यग्निर्वज्र ॥४०॥
॥४०॥ श्वः श्वेतो यूपस्थाणुरथ यत्कद्रूरुवाच तस्य वालो न्यषंजि तमसुं वातो धु
नोतीति तमहं पश्यामीति रश्मिरेवसा॥५॥ सा ह सुपर्ण्युवाच॥ एहीदं प
तावद्विदितुं यतरा नौ जयतीति सा ह कद्रूरुवाच त्वमेव पतत्वं वेनः
आख्यास्यसि यतरा नौ जयतीति॥६॥ सा ह सुपर्णी पपात॥ तद्ध तथैवा
स यथा कद्रूरुवाच तामागतामभ्युवाद त्वमजैषी३र्हा३मिति त्वमि
ति होवाचेति तद्धाख्यान [illegible] तीकाद्रवमिति॥७॥ [illegible] ह क
द्रूरुवाच॥ आत्मानं वै त्वाजैषं दिव्यसौ सोमस्तं देवेभ्य आहरेति तन्देवे

न्यऽआत्मानं निष्क्रीणीष्वेति तथेति सा ह छन्दांसि ससृजे सा गायत्री दिवः सोममाहर
त् ॥ हिरण्मय्योर्ह कुश्योरन्तरवहितऽआस ॥ तौ ह स्म क्षुरपवी निमेषं निमेषम
भिसंधत्तो दीक्षातपसौ हवै तऽआसतुस्तामतग्धं गन्धर्वाः सोमरक्षा जुगुपुरिमे
धिष्ण्याऽइमा होत्राः ॥ ९ ॥ तयोरन्यतरां कुश्रीमाचिच्छेद ॥ तां दवन्त्यः प्रददौ सा
दीक्षा तया देवाऽअदीक्षन्त ॥ १० ॥ अथ द्वितीयां कुश्रीमाचिच्छेद ॥ तां दवन्त्यः प्रददौ
त तपस्तया देवास्तपऽउपायंस्तपसदस्तपाह्युपसदः ॥ ११ ॥ खदिरऽएहासा
म माच खाद ॥ तस्मात्खदिरो यदेनेनाखिदत्तस्मात्खादिरो यूपो भवति खा
दिरस्स्या छावाकस्याहनं गोपनाय जहार सा छावाका ही यत ॥ १२ ॥ तमिन्द्राग्नी
अनुसमतनुतां ॥ प्रजानां प्रजात्यै तस्मादिन्द्राग्नो छावाकः ॥ १३ ॥ तस्माद्दीक्षिता
राजानं गोपायन्ति ॥ नेन्नाहरानिति तस्मात्तत्र सुगुप्तं चिकीर्षेद्यस्य ह गोपनाया
मपहरन्ति हीयते ह ॥ १४ ॥ तस्माद्ब्रह्मचारिणऽआचार्यं गोपायन्ति ॥ गृहान्पशू
न्नान्नापहरानिति तस्मात्तत्र सुगुप्तं चिकीर्षेद्यस्य ह गोपनायामपहरन्ति ही
यते ह तानेतन्न सुपर्णी द्वावन्यऽआत्मानं निरक्रीणीत तस्मादाहुः सुपर्णी
कद्रूजानाऽइति ॥ १५ ॥ ऋणं ह वै पुरुषो जायमानऽएव ॥ मृत्योरात्मना जायते
स यद्य जात यथेव तत्सुपर्णी द्वावन्यऽआत्मानं निरक्रीणीत वामा विश्वऽएत
न्मात्या रात्मानं निष्क्रीणीत ॥ १६ ॥ तेनादेवाऽअयजन्त ॥ तामतग्धं गन्धर्वाः सोम

रक्षाऽआजग्मुस्ते चागत्याब्रुवन्ननु नो यज्ञऽआभजत मा नो यज्ञादंतर्गत तस्वेव नो
पि यज्ञे भागऽइति ॥१७॥ ते हो चुः ॥ किन्नस्ततः स्यादिति यथैवास्या अमुत्र गोपीथाय रक्षे
व मेवास्यापीह गोपीथाय रक्षिष्याम ऽइति ॥१८॥ तथेति देवाऽअब्रुवन् ॥ सोमं क्री
यणाव ऽइति [illegible] नेभ्यऽएतत्सोमक्रयणाव ऽइति तानेभ्यऽएतत्सोमक्रयणाननुदि
शत्यथैनानब्रुवंस्तृतीयसवनाद्वा घस्याहुतिः प्राप्स्यति न सौम्यापहता हि युष्म
त्सोमपीथस्तेनासोमाहुतिन्नार्हथेति सेनाम षात्तृतीयसवनऽएव घस्याहुतिः
प्राप्नोति न सौम्या यच्छालाकैर्धिष्ण्यान्व्याघारयति ॥१९॥ अथ यदग्नावुपक्ष्यंति ॥ त
द्धाविषत्तीति स यदग्नौ जुह्वति तदेनानवत्यथ यद्धः सोमं बिभ्रतऽउपर्युपरिच ॥४९॥
॥४१॥ रिष्यंतीति ताद्धाविषत्तीति स यदेनान्त्सोमं बिभ्रतऽउपर्युपरिचरंति तदेनानवति तस्मा
दध्वर्युः समयाधिष्ण्यान्नातीयाद्दध्वर्युर्हि सोमं बिभर्त्ति तमेत व्यात्तेन प्रत्यासत
ऽएतेषां व्यात्तमापद्यते तमग्निर्वाभिदहेद्धा वायं देवः पशूनामीष्टे स वाभिनम
न्येत तस्माद्धध्वर्युः शालायामर्थः स्यादुत्तरेणाग्नीध्रीयं संचरेत ॥२०॥
तवाऽएते ॥ सोमास्यैव रक्षाये न्युप्यंतऽआहवनीयः पुरस्तान्मार्जालीयो दक्षिणतऽ
आग्नीध्रीयऽउत्तरतोथ य एव सदसितः पश्चात् ॥२१॥ तेषां वाऽअर्ध्यानुपकिरंति ॥
अर्धाननुदिशं त्येतऽउ हवै तदधिष्ण्या [illegible] ऽउपकिरंत्यर्धाननु [illegible] नु तथाय
स्मालोकादागताः स्मादिवस्तस्मात्तल्लोकं प्रति प्रज्ञास्यामस्तथा न जिह्माऽएष्या
मऽइति ॥२२॥ स यानुपकिरति ॥ तन्नामालाक्रत्यन्येनवं स्यर्थयानुति

दक्षा

तेनामुष्मिंल्लोके प्रत्यञ्चं नयंति ॥ २३ ॥ तद्वै द्विनामानो भवंति ॥ एतऽउ ह वै तदृषिरेन
वाऽ एतन्निनामलि रराक्षसाय प्रानूः सोमममपाहाषु इति तद्द्वितीयानि नामानि करवामहाऽ
इति तद्द्वितीयानि नामान्यकुर्वत ते रराधुर्व्यन्यानपहत सोमपीथांस्तांस्ता यथज्ञऽ
आनज त्तस्माद्द्विनामानस्तस्माद्ब्राह्मणोऽनूच्यमाने द्वितीयन्नाम कुर्वीत राध्नोति है
व यऽ एवंविद्वान्द्वितीयं नाम कुरुते ॥ २४ ॥ स यदग्नौ जुहोति ॥ तद्देवेषु जुहोति तस्मा
द्देवाः संत्यथ यत्सदसि जुहोति तन्मनुष्येषु जुहोति तस्मान्मनुष्याः संत्यथ यद्ध
र्विर्धानयो राज्ञाऽ इमाः सीदंतीति तत्पितृषु जुहोति तस्मात्पितरः संति ॥ २५ ॥ यावै प्रजा
वि-र्ध यज्ञेऽनन्वाभक्ताः ॥ पराभूता वै ताऽ एवामेवैतद्याऽ इमाः प्रजाऽ अपराभूतास्ता यज्ञऽ आ
भजति मनुष्याननु पशवो देवाननु वयांस्योषधयो वनस्पतयो यदिदं किं चेव
मुतस्सर्वं यज्ञऽ आनन्तेति ह स्मेतऽ उन्नायपादेव मनुष्याः पितरः संपिबंते सेषा संपात
ह स्म ह ह्वयमानाऽ एव पुरा संपिबंतऽ उतेतर्हि ह्वयमानाः ॥ २६ ॥ ब्राह्मणम् ॥ १ ॥ सर्वं
वाऽ एषोऽभिदीक्षते ॥ यो दीक्षते यज्ञं ह्यभिदीक्षते यज्ञं ह्येवेदं सर्वमनु तं यज्ञं सं
भृत्य यामिममानि दीक्षते सर्वमिदं विसृजाते ॥ १ ॥ यद्वै सर्जिनानि जुहोति ॥ स यदिदं
सर्वं विसृजते तस्माद्वैसर्जिनानि नाम तस्माद्वापि व्रतः स्यात्सोऽन्वारभेत यद्यु ऽन्य
न्वेवारभ्यात्र्येत यद्विजुहोति तदावदं सर्वं विसृजाते ॥ २ ॥ यद्वै वैसर्जिनानि
जुहोति ॥ यज्ञो वै विष्णुः स देवेभ्यऽ इमां विक्रान्तिं विचक्रमे यैषामियं विक्रान्तिरिदमे

वग्रथामनपादनपस्याराथेदमंतरिक्षं द्वितीयेनदिवमुत्तमेनेतान्वेवेषु एतास्मेद्विलु
र्यज्ञो विक्रांतिविक्रमातयज्ञोहोतितस्माद्विसद्विनानिजुहोति॥३॥सोपराहको विद्वि
सौरवी॥ अर्धव्रतंप्रदायपत्संप्रपद्यंतः इध्ममन्वादधत्युपयमनीरूपकल्पयेत्स्नंप
मघिश्रयतिस्रुचः संमाष्टुंपत्नुराजानंयजमानः कुरुतेथासामक्रयत्वयपदज
मनेनगार्हपत्यंपरिकिरतिपदावेप्रतितिष्ठतिप्रतिष्ठित्या एव॥४॥ताद्धेके॥वतु
कुर्वंतियत्राहवनीयमुद्धरंतितास्रपययमनीस्रुचंतुर्गृगमनं चतुर्गृगलापां
जंत्यतास्रपययमनीस्रुचंतुर्गृगेनघानेनगार्हपत्यंचतुर्गृगेपरिकिरति॥५॥तदु
तथानकुर्यात्॥साद्धेमिवपरिकिरद्गुघनेनगार्हपत्यमथोतूपाज्यंचतुर्गृहीत
॥४२॥ जुहोत्यापनतिवग्रहोतिपंचगृहीतंएषदाज्यंज्योतिरसिविश्वरूपंविश्वे ॥४२॥
षांदवानांसमिदितिविश्वादवं हिएषदाज्यंधारयंतिस्रुवायदाप्रदीप्तादृध्मो
नवति॥६॥ अथजुहोति॥ वं सोमतनूकृष्णाद्वाषाल्यान्यक्रतेन्यउरूयता
सिचरूथ स्वाहेतितादतनिमास्यांपृथिव्यांप्रतिष्ठायांप्रतितिष्ठात्यातनमेलोक
स्ते॥७॥ अथाघावद्वितीयामाकुतिंजुहोति॥जुषाणोअप्तुराज्यस्यवेतु
स्वर्तुता॥७॥ अथाघावद्वितीयामाकुतिंजुहोति॥ इदिचरूस्विना
स्वाहेत्यपषउरोहवेतउ... रक्षोत्यावेविन्नमियथामीतरानाष्ट्रारक्षांसिन
हिनस्वन्नवमाकनीयां सम... व धात्वेचातिनपतस्त्वाकामनस्तोकोव्यहु
रितितमतत्कनीयां समवे... कुर्वात्यनयंत्स्तोकामवस्तो...व्यस्तरन्ते ...

स्योनीबात स्मादग्नवेद्धि तीयामाऽऽहुतिं जुहोति ॥ ९ ॥ उद्धत्य तीर्थमां ऽउपयमनी तंत्युपय
रथा ह्याग्नायपत्रकृप्यमाणा यानुब्रू सोमाय प्रणीयमानायेति वाग्नाय प्रक्रियमाणा
यानुब्रूहीति त्व वद्भ्यात ॥ आददत ग्रावाणः ॥ द्रोणकलशं वायव्यानि धर्मं काष्म
र्यमयान्परिधीनाश्ववालं प्रस्तरमैक्षवी विधृती तद्बर्हिरूपसन्नद्धं भवति द्वपात्रपल्यो
रज्ञानेऽऽअरणीऽऽअधिमन्थनः शकलान् बल्वोतत्समादाय प्राञ्चऽऽआयंति सऽय
यज्ञऽएति ॥ १० ॥ तदायस्तु भावयति ॥ अग्ने नय सुपथा रायेऽऽअस्मान्विश्वानि द
व वयुनानि विद्वान् ॥ युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नमऽउक्तिं विधेमेत्य
ग्नि वितत्पुरस्ताकरोत्यग्निः पुरस्तान्नाष्ट्रा रक्षांऽस्यपघ्नन्नेतस्यथा नयेनानाष्ट्रा
रेति तऽआयंत्या गर्त्ते स्याग्नीध्रेतमाग्नीध्रे निदधाति ॥ ११ ॥ सनिहितं जुहोति ॥
अयेनाऽऽअग्निर्घृरि वस्कृत्रोच पंमधः पुरऽएतु प्रभिंदन् ॥ अयं वाजाञ्जयतु वाज
ताववयंऽशत्रुञ्जयतु जर्हृषाणः स्वाहेति तादाताना वृतस्मिन्नेतरिक्ते प्रतिष्ठायां प्रति
तिष्ठत्य तानेतांल्लोकऽस्पृणुत ॥ १२ ॥ ताद्ववनि दधति ग्रावाणः ॥ द्रोणकलशं वायव्या
न्यथेतरमादायायैति तदुत्तरेणाहवनीयमुपसादयेति ॥ १३ ॥ प्रोक्षणीरध्वर्युरा
दत्ते ॥ सऽइध्ममेवाग्रे प्रोक्षत्यथ वेदिमथास्मै बर्हिः प्रयच्छतीति तत्पुरस्ताद्ग्रन्थ्या
सादयति तत्प्राच्यो पुनिनीय विस्रऽस्य ग्रंथिमाश्ववालः प्रस्तरऽउपसन्नद्धो
भवति तं गृह्णाति गृहीत्वा प्रस्तरमिक बर्हिस्तृणाति सीत्सा बर्हिः कार्ष्मर्यमयां

त्परिधीन्परिदधाति परिधाय परिधीन्त्समिधावभ्यादधात्यभ्याधाय समिधौ ॥१४॥
अथ जुहोति ॥ उरु विष्णो विक्रमस्वोरु क्षयाय नस्कृधि । घृतं घृतयोने पिब प्र
प्र यज्ञपतिं तिर स्वाहेति तदेतानेवैतस्यां दिवि प्रतिष्ठायां प्रतितिष्ठत्यथ तेनैतल्लो
कं स्पृणुते तदेतया जुहोति ॥१५॥ यद्वेव वैष्णव्यर्चा जुहोति ॥ कनीयांसं वा ए
तन्नमेतद्धात्येत्वा यानि पुस्त्ताकर्मेवास्त्ताकोह्यमुस्त्तामतदनु यं प्राप्य एवे
नं तं करोति यज्ञमेव यज्ञो हि विष्णुस्तस्माद्वैष्णव्यर्चा जुहोति ॥१६॥ अथासा
द्य स्रुवः ॥ अपस्युपस्तीर्य राजानं प्रपादयति तद्यदासाद्य स्रुवावप्युपस्तीर्य
राजानं प्रपादयति वज्रो वा आज्यं एतः सोमो नद्वज्रेणाज्येन रेतः सोमं
हिनसानीति तस्मादासाद्य स्रुवावप्युपस्तीर्य राजानं प्रपादयति ॥१७॥ सदसि
॥७३॥ तस्य हविर्धानस्य नीडे कृष्णाजिनमास्तृणाति ॥ तदेनमासादयति देव सवि ॥७३॥
तरेष ते सोमस्तं रक्षस्व मा त्वा दभन्निति तदेनं देवायैव सवित्रे परिददाति
गुप्त्यै ॥१८॥ अथानुसंख्यापतिष्ठते ॥ एतत्त्वं देव सोम देवो देवाँ उपागा
इदमहं मनुष्यान्त्सह रायस्पोषेणेत्यस्वग्नीषोमौ वाऽएतमन्तर्जम्भ आदधात
यो दीक्षते आग्नावैष्णवं ह्यादीक्षणीयं हविर्भवति यो वै विष्णुः सोमः स
हविर्वाऽएष देवानां भवति यो दीक्षते तदेनमन्तर्जम्भ आदधाति तं स्वेनाह
सोमान्निर्मुच्यते यदाहैतत्त्वं देव सोम देवो देवाँ उपागा ॥ इदमहं मनु

ष्यांत्सहस्त्रयस्यो षेत्ते ति न्त्रमा वे राय स्पोषः सहस्त्रमन्ने स्याेवतदाह ॥ २१ ॥ अथोप निष्क्रम्य ४ ॥
स्वाहा निर्वरुणस्य पाशान्मुच्य ऽइति वरुणपाशाद्वा ऽएषोऽतर्भवति योऽन्यस्यासंस्तत्स
त्तं वरुणपाशान्निर्मुच्यते यदाह स्वाहा निर्वरुणस्य पाशान्मुच्यत ऽइति ॥ २० ॥ अथ
त्याहवनीय समिधमभ्यादधाति ॥ अग्ने व्रतपास्त्वे व्रतपा ऽइत्यग्निर्हि देवानां व्रत
पतिस्तस्मादाहाग्ने व्रतपास्त्वे व्रतपा ऽइति या तव तन्मय्यभूदेषा सा त्वयि यो मम
तनूस्त्वय्यभूदियं सा मयि ॥ यथायथं नो व्रतपते व्रतान्यनु मे दीक्षां दीक्षापति
रमंस्तानु तपस्तपस्पतिरिति तदस्य च्छम ग्नेर्निर्मुच्यते स खे न सतामनायत
ते तस्मादस्यात्राश्नति मानुषाहि नवति तस्मादस्यात्र नामग्रहणं ति मानुषोऽहि नवत्यथ
यत्तु राना श्नति यथा हविषो हुतस्य नाश्नीयादेवं तत्तस्माद्दीक्षितस्य नाश्नीयादथा
ङ्गुली विसृजते ॥ २१ ॥ ब्राह्मणम् ॥ २ ॥ सुपं ब्रध्यं न्वेलव्यञ्चौ जुहोति ॥ विल्ववा
दस्तस्माद्विल्वव्यञ्चौ जुहोति ॥ १ ॥ याद्ववाद्वेल्वव्या[illegible]जुहोति ॥ ~~[illegible]~~
यज्ञो वि विष्णुर्यज्ञेनावत यूपमच्छि तितस्माद्वेल्वव्यञ्चौ जुहोति ॥ २ ॥ स यत्स्रुवेण जुहोति ॥
चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा जुहोति यद्यु स्रुवेण स्रुवाल्लोवा प ह त्य जुहोत्युरु विष्णो
विक्रमस्वोरु क्षयाय नस्कृधि ॥ घृतं घृतयोने पिब प्रप्र यज्ञपतिं तिर स्वाहेति ॥ ३ ॥
यदाज्यं परिशिष्टं भवति ॥ तद्वा दत्ते य न त्तु ग्राः सम्भवति त त्तु त्स्याद त्तु तत्स्वात्यति सूयं
स्पेजोषयेत ॥ ४ ॥ तामिवमलिम्ह इयजपति ॥ पश्चाद्देवभाङ्क्ति छन्नति मेत्रयात[illegible]यां २ ॥

अग्रा न्नान्यां ऽउपागामित्यति ह्यन्यानति नान्यामनु पैति तस्मादाहात्यन्यां ऽ
अगां नान्यां ऽ उपागामिति ॥५॥ अर्वाक्त्वा परैरविदं परो वरैरित्यर्वा
ह्यनं परेभ्यो वृश्चति य ऽ एते तस्मात्परो वरैरित्तं वेद परो वरैरित्यरो ह्यनमव
रेभ्यो वृश्चति य ऽ एते तस्मा दर्वाक्त्वा परैरविदं परो वरैरिति
॥६॥ तं त्वा जुषामहे देव वनस्पते देवयज्याया ऽ इति तद्यथा बृहन्तं मध्यात्साध
वे कर्म्मणे जुषेत स रातमनास्तास्मिन्कर्मेतो स्यादेवमावेनमेतद्बृहन्तं मध्यात्सा
धवे कर्म्मणे जुषते स रातमनावृश्चनाय भवति ॥७॥ देवास्त्वा देवयज्यायै जुषंतामिति ॥
तद्धि समृद्धं यदेवाः साधवे कर्म्मणे जुषंते तस्मादाह देवास्त्वा देवयज्यायै जुषंतामिति ॥८॥
अथ स्रुवेणोपस्पृशति ॥ विष्णवे त्वेति वैष्णवो हि यूपो याज्ञो वै विष्णुर्यज्ञाय त्वैनदा
श्वति तस्मादाह विष्णवे त्वेति ॥९॥ अथ दर्भतरुणकमंतर्दधाति ॥ ओषधे त्रायस्वेति
वज्रो वै परशुस्तथा हैनमेष वज्रः परशुर्न हिनस्ति यत्पैरशुना प्रहरति स्वधिते
मैनं हिंसीरिति वज्रो वै परशुस्तथा हैनमेष वज्रः परशुर्न हिनस्ति ॥१०॥
स यं प्रथमं शकलमपछिनत्ति ॥ तमादत्ते तेजो वा एनं स्वं तेजस्तवन्मन
स यं प्रथमं शकलमपछिनत्ति ॥ तमादत्ते तेजो वा एनं स्वं तेजस्तवनमन
स्याद्व इति तथा नो न प्रतिबाधते ॥११॥ तं प्राञ्चं पातयेत ॥ प्राची हि देवानां दिग
थो उदञ्चमुदीची हि मनुष्याणां दिग्घथो प्रत्यञ्चं दक्षिणायाव नैनं दिशः परिबिबा
धिषोत यावदिकिचिद्धताः तस्मादेनं दक्षिणाये दिशः परिबिबाधिषेत ॥१२॥

तंप्रच्यवमानमनुमंत्रयात ॥ द्यांमालेखीरंतरिक्षंमाहिंऽसीः पृथिव्यासंभवेति वज्रो वाऽएष
वति यद्यूपाय वृश्चंति तस्माद्वज्रात्त्रसमानादिमे लोकाः संऽरेजंते तदस्माऽएतेन मेतल्लोके
भ्यः शमयति तथैमाल्लोकान्हिनस्ति ॥१३॥ स यदाह ॥ द्यांमालेखीरिति दिवं माहिंऽसी
रित्येवैतदाहांतरिक्षंमाहिंऽसीरिति नात्र तिरोहितमिवास्ति पृथिव्यासंभवेति पृथिव्या
संजानीष्वेत्येवैतदाहायंऽहि त्वा स्वधितिस्तेतिजानः प्रणिनाय महते सौभगायेत्ययं
ह्येनंऽस्वधितिस्तेजमानः प्रणयति ॥१४॥ अथाव्रश्चने मतिजुहोति ॥ नेदेतानाष्ट्रा रक्षांऽ
स्यवतिष्ठानिति वज्रो वाऽआज्यं तद्वज्रेणैवैतन्नाष्ट्रा रक्षांऽस्यवबाधते तथैतानाष्ट्रा
रक्षांऽसि नान्ववतिष्ठंत्यथो रेतो वाऽआज्यं तद्वनस्पतिष्वेवैतद्रेतो दधाति तस्माद्रेतसव्रश्चा
वृश्चनाद्वनस्पतिस्त्यानुप्रजायते ॥१५॥ स जुहोति ॥ अतस्त्वं देव वनस्पते शतवल्शो वि
रोह सहस्रवल्शा वि वयंऽरुहेमेति नात्र तिरोहितमिवास्ति ॥१६॥ तं परिवासयति ॥ स या
वन्तमेवाग्रे परिवासयेत्तावान्स्यात ॥१७॥ अर्द्धप्रपाठकः ॥ पंचारत्निं परिवासयेत् ॥ पांक्तो यज्ञः
पांक्तः पशुः पंचर्त्तवः संवत्सरस्य तस्मात्पंचारत्निं परिवासयेत् ॥१८॥ षडरत्निं परिवासयेत् ॥
षड्वाऽऋतवः संवत्सरस्य संवत्सरो यज्ञो वज्रो यूपस्तस्मात्षडरत्निं परिवासयेत् ॥१९॥ अष्टा
रत्निं परिवासयेत् ॥ अष्टाक्षरा वै गायत्री पूर्वार्द्धो वै यज्ञस्य गायत्री पूर्वार्द्धऽएवैष यज्ञ
स्य तस्मादष्टारत्निं परिवासयेत् ॥२०॥ नवारत्निं परिवासयेत् ॥ त्रिवृद्वै यज्ञो नववृत्त्रि
वृत्तस्मान्नवारत्निं परिवासयेत् ॥२१॥ एकादशारत्निं परिवासयेत् ॥ एकादशाक्षरा
वै त्रिष्टुब्वज्रस्त्रिष्टुब्वज्रो यूपस्तस्मादेकादशारत्निं परिवासयेत् ॥२२॥ द्वादशारत्निं

परिवासयेत्॥ द्वादश वै मासाः संवत्सरस्य संवत्सरो वज्रो वज्रो यूपस्तस्माद्द्वादशा
रत्निं परिवासयेत्॥२३॥ त्रयोदशारत्निं परिवासयेत्॥ त्रयोदश वै मासाः संवत्स
रस्य संवत्सरो वज्रो वज्रो यूपस्तस्मात्त्रयोदशारत्निं परिवासयेत्॥२४॥ पञ्चदशार
त्निं परिवासयेत्॥ पञ्चदशो वै वज्रो वज्रो यूपस्तस्मात्पञ्चदशारत्निं परिवासयेत्॥२५॥
सप्तदशारत्निर्वाजपेययूपः॥ अपरिमितो वा एव स्यादपरिमितेन वा एतेन वज्रेण
४५ देवा अपरिमितमजयंस्तथो एवैष एतेन वज्रेणापरिमितानेवा परिमितं जयति
तस्मादपरिमित एव स्यात्॥२६॥ स वा अष्टाश्रिर्भवति॥ अष्टाक्षरा वै गायत्री पूर्वा
र्द्धा वै यज्ञस्य गायत्री पूर्वार्द्ध एष यज्ञस्य तस्मादष्टाश्रिर्भवति॥२७॥ ब्राह्मणम्॥आ॥ अध्याय ग॥
॥४५॥ अभ्रिमादत्ते॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे नार्यसीति
समान्य एतस्य यजुषो वीर्यं धुर्या याभावा एषा यदभ्रिस्तस्मादाह नार्यसीति॥१॥ अथ ॥४५॥
वटं परिलिखति॥ इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपिकृन्तामीति वज्रो वा अभ्रिर्वज्रेणैवै
तन्नाष्ट्राणां रक्षसां ग्रीवा अपिकृन्तति॥२॥ अथ खनति॥ प्राक्समुत्करमुत्किरन्यूप
रणसम्मायावटं खनति तदायतं प्राञ्चं यूपं निदधात्यतावन्मात्राणि बर्हींष्यु
परिष्टादधि निदधाति तदलप... यूपशकलमधि निदधाति पुरस्तात्पश्चात्तश्च
लमुपनिदधात्यथ यव मत्यः प्रा... भवति मासा वव बर्धुग॥३॥ स यदाना

न्मा
यावासि यवयास्माद्द्वेषो यवयारातीरिति नात्रातिरोहितमिवास्त्यथ प्रोक्षत्येकोवैषा
न्नाणास्य बंधुर्मेध्यमेवैनत्करोति॥४॥ सप्रोक्षति॥ दिवेत्वांतरिक्षायत्वा पृथिव्यैत्वेति
वज्रो वै यूपऽ एषांलोकानामभिगुप्त्याऽ एषांल्लोकानामभिगुप्त्यै प्रोक्षामीत्येवैत
दाह॥५॥ अथयाः प्रोक्षण्यः परिशिष्यंते॥ ताऽ अवटे वनयति शुंधंतांलोकाः पितृ
षदनाऽइति पितृदेवत्यो वै कूपः खातस्तमेवैतन्मेध्यं करोति॥६॥ अथ बर्हीऽता
प्राचीनाग्रंवोदीचीनाग्रंवावस्तृणाति पितृषदनमसीति पितृदेवत्यंवाऽ
अस्यैतद्भवति यन्निखातं७ सयथानिखातऽ ओषधिषु मितःस्यादेवमेतास्वोषधि
षु मितो भवति॥८॥ अथ यूपशकलं प्रास्यति॥ तेजोहवाऽएतद्वनस्पतीनां यद्बाह्यः
शकलस्तस्माद्यदा बाह्यः शकलमपतत्तेथैवं शुष्यति तेजो ह्येषामेतत्तद्यद्यू
पशकलं प्रास्यति सतेजसम्मिनवानीति तद्यदेषऽएवभवतिनान्यऽएषहियजुष्कृ
तो मेध्यस्तस्माद्यूपशकलं प्रास्यति॥९॥ सप्रास्यति॥ आयणीरसिस्वावेशऽउन्न
तॄणामिति पुरस्ताद्वाऽ अस्मादेषोपच्छिद्यते तस्मादाहायणीरसिस्वावेशऽउन्नेतॄ
णामित्येतस्य वित्ता दधिवास्थास्यतीत्यधिह्येनं तिष्ठति तस्मादाह तस्यवित्तादधि
त्वास्थास्यतीति॥१०॥ अथ स्रुवेणोपहत्याज्यं॥ अवटमभिजुहोति नेदयस्तान्नाष्ट्रा
रक्षांस्युपोत्तिष्ठानिति वज्रो वाऽ आज्यं तद्वज्रेणैवैतन्नाष्ट्रा रक्षांस्यवबाधते
तथाधस्तान्नाष्ट्रा रक्षांसि नाष्ट्रोत्तिष्ठंत्यथ पुरस्तात्परीत्य दक्षिणासीनाय मन

अध्यर ५

४६

सङ्स्राव्य यूपायाज्यमानायानुब्रूहीति ॥१०॥ सोनक्ति ॥ देवस्त्वा सविता मध्वानक्त्विति
ति सविता वै देवानां प्रसविता यजमानो वा एष निदानेन यद्यूपः स यद्वा इदं किंमधु
यदिदं किंच तदनमानं न सार्द्धं तमेऽस्यर्च्ययतीति तदस्मै सविता प्रसविता प्रसौति
तस्मादाह देवस्त्वा सविता मध्वानक्त्विति ॥११॥ अथ चषालमुञ्चयतं पृसुज्यप्र
ति मुंचति ॥ सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इति पिप्पलं वै फिवास्य तत्तद्यन्मध्ये संगृही
तमिव भवति तिर्यग्वा इदं वृक्षस्य पिप्पलमाहृतं स यदावृद्धं स वर्धनं वा तरोपनि
तमिव तादवि तत्करोति तस्मान्मध्ये संगृहीतमिव भवति ॥१२॥ अथ तमग्निष्ठामनक्ति ॥
यजमानो वा अग्निष्ठा रस आज्यं रसेनैवैतद्यजमानमनक्ति तस्मादेत
॥४६॥ मग्निष्ठामनक्त्यथ परिव्ययत्यं प्रति समं तं परिमृशत्यथाह परिह्वीयमाणायानुब्रू
हीति ॥१३॥ स उच्छ्रयति ॥ द्यामग्रेणास्पृक्ष आन्तरिक्षं मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरे ॥४६॥
ण दृंहीति वज्रो वै यूपः एषां लोकानामभिजित्यै तेन वज्रेणेमाल्लोकान्स्
पृत एभ्यो लोकेभ्यः सपत्नान्निर्भजति ॥१४॥ अथ मिनाति ॥ या ते धामान्यु
श्मसि गमध्ये यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ॥ अत्राह तदुरुगायस्य विष्णोः प
रमं पदमवभारि भूरीत्यूत त्रिष्टुभा मिनाति वज्रो त्रिष्टुब्वज्रो यूप एष तस्मा
त्त्रिष्टुभा मिनाति ॥१५॥ संप्रत्यग्निष्ठामिनाति ॥ यजमानो वा अग्निष्ठा
ग्निरु विपदः स यदाग्नेरग्निष्ठां क लाय धालं यज्ञो यजमानस्तस्मा

प्रस्खन्निमग्निष्ठां मिनोत्यथ पर्युह्यत्यथ पर्यूषस्यथा. पउउपनिनयति ॥१६॥ अथैवं ...
मुद्यं वाचयति ॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे ॥ इन्द्रस्य युज्यः सखेति
वज्रं वा एष ब्राह्मणाद्यच्छत्यूपमुद्यच्छन्नेयद्विष्णोर्विजितिं पश्यातत्यावेतदाह यदाह
विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे ॥ इन्द्रस्य युज्यः सखेतीन्द्रो वै यज्ञस्य
देवता विष्णुर्वायूपस्तं सेन्द्रं करोति तस्मादाहेन्द्रस्य युज्यः सखेति ॥१७॥ अथ
चषालमुदीक्षते ॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ॥ दिवीव चक्षुराततम्
मिति वज्रं वा एष ब्राह्मणाद्यच्छत्यूपमुद्यच्छन्नेयद्विष्णोर्विजितिं पश्यातत्याव
तदाह यदाह तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ॥ दिवीव चक्षुराततमिति ॥१८॥
त्वथ परिव्ययति ॥ अनग्नतायान्वेव परिव्ययति तस्मादन्त्रेव परिव्ययपस्यत्रे
वहिर्दं वासोऽनुवस्युन्नाघामिवास्मिन्नतद्दधात्यन्न वहीदमन्नं प्रतितिष्ठति तस्मा
द्व...वपरिव्ययति ॥१९॥ त्रिवृता परिव्ययति ॥ त्रिवृद्धन्नं पशवोवाह्यन्नं पितामाता
...यात तन्तृतीयं तस्मात्त्रिवृता परिव्ययति ॥२०॥ स परिव्ययति ॥ परिवीरसि प
रित्वादेवीर्विशो व्ययन्तां परीमं यजमानं रायो मनुष्याणामिति ॥२१॥ अथ स्व
परशकलमवगूहति ॥ दिवः सूनुरसीति प्रजा हि वा अस्यैषा तस्माद्यदि परापका
इक्षिनीस्यात्स्वं वामवगूहेद्विपर्यासैतस्य ... मनुष्यानुव्रताः प्रजाजायते
तद्यजमानायाशिषमाशास्ते ... परीमं यजमानं रायो मनुष्या... मिति

तस्मादु स्वरुᳪ स्वमेवावर्तन्ते विपर्यासं ॥२२॥ स्वर्गस्योहैष लोकस्य समा॥रोहणाय क्रियते ॥
यद्यूपशकलऽ इयवुᳪ रक्षानो रक्षानाष्ट्राय स्वपशकालो यूपशकलोद्विषाल्लं वस्तालोत्कृ
ष्टलोकᳪ समश्नुत ॥२३॥ अथ यस्मात्स्वरुर्नाम ॥ एतस्माद्वाऽएषोपछिद्यते तद्द
स्वतस्त्वमेवारुर्नैवति तस्मात्स्वरुर्नाम ॥२४॥ तस्य यन्निखातं ॥ तेनापितृलोकं
जयत्यथ यदूर्ध्वं निखाताद्रशनायै तेन मनुष्यलोकं जयत्यथ यदूर्ध्वᳪ रश
नायाऽआचषालात्तेन देवलोकं जयत्यथ यदूर्ध्वं चषालाद्द्व्यङ्गुलं वा त्र्यङ्गुलं
वा साध्याऽइति देवास्तेनात चषालां जयति सालोकाहवसाध्यैर्ह्वि भवति
यऽएवमेतद्वेद ॥२५॥ तं वै पूर्वार्धं मिनोति ॥ वज्ञो वै यूपो वज्ञो देः पूर्वार्धं वि
द्द्युद्यानिपर्युदप्रहरति पूर्वार्धोऽ एष यज्ञस्य तस्मात्पूर्वार्धे मिनोति ॥२६॥ यज्ञे
न वै देवाः ॥ इमां जितिं जिग्युर्यैषामियं जितिस्ते होचुः कथं न इदं मनुष्यैर नभ्या
रोह्यᳪ स्यादिति ते यज्ञस्य रसं धीत्वा यथा मधु मधुकृता निर्धयेद्विदुह्य यज्ञं ॥५७॥
यूपेन योपयित्वा तिरोऽभवन्नथ यदेनेनायोपयंस्तस्माद्यूपो नाम पुरस्ता
द्वै प्रज्ञा पुरस्तान्न[illegible]नाजव तस्मात्पूर्वार्धे मिनोति ॥२७॥ स वाऽअष्टाश्रिर्भवति ॥
अष्टाक्षरा वै गायत्री पूर्वार्धो वै यज्ञस्य गायत्री पूर्वार्धऽएष यज्ञस्य तस्माद[illegible]
श्रिर्भवति ॥२८॥ तᳪ हास्मै ते देवाऽअनुप्रहरति ॥ योऽद्य दमाप्यतर्ज्वि[illegible]

तीति देवाऽअकुर्वन्निति ततो रक्षांसि यज्ञमन्वदपिबंत ॥२९॥ ते देवाऽअ[illegible]ते ॥
मब्रुवन् ॥ यूपशकलमेव जुहुधीति तदाहुषस्वगाकृतात्तं भविष्यति तथो रक्षांसि
यज्ञान्नानुस्यास्यंति यं वै वज्रमुद्यतऽइति ॥३०॥ सोऽध्वर्युः ॥ यूपशकलमेवाजु
हात्तदाहुषस्वगाकृतऽआसीत्तथो रक्षांसि यज्ञान्नान्वदपिबंत यं वै वज्रम्
उद्यतऽइति ॥३१॥ तथोऽएवैषऽएतत् ॥ यूपशकलमेव जुहोति तदाहुषस्वगा
कृतात्तं भवति तथो रक्षांसि यज्ञान्नानुलिपंते यं वै वज्रमुद्यतऽइति स जुहोति
दिवं ते धूमो गच्छतु स्वर्ज्योतिः पृथिवीं भस्मनापृणस्वाहेति ॥३२॥ ब्राह्मणम् ॥४॥
यावती वै वेदिस्तावती पृथिवी ॥ वज्रा वै यूपास्तदिमामेवैतत्पृथिवीमेतेन व
ज्रेण स्तृणुते स्यै सपत्नान्निर्भजति तस्मादप्येकादशिनी भवति द्वादशऽउपश
यान्भवति वितृष्टस्तं दक्षिणतऽउपनिदधाति तद्यद्द्वादशऽउपशयो भवति ॥५॥
द्देवाह वै यज्ञं तन्वानाः ॥ तेऽसुररक्षसेभ्यऽआसंगाद्बिभयांचक्रुस्तद्यऽएतद्दक्षिणता
द्यऽएषुरस्तात् याऽवि स्तृणुते वा न वा स्तृणुते यथा दण्डः प्रहृतस्तेन वि स्तृणुते वा न वा
स्तृणुते तथ यऽएष द्वादशऽउपशयो भवति यथैवोद्गृरायतानस्ता यथोद्यतमप्रहृतमे
वमेष वज्रऽउद्यतो दक्षिणतो नाष्ट्रा रक्षांसामपहन्ति तस्माद्द्वादशऽउपश
यान्भवति ॥६॥ तन्निदधाति ॥ एषा ते पृथिव्यां लोकऽआरण्यास्ते पशुरिति पशु

श्चावेयूपाश्च तदस्मा ऽ आरंत्यमेवपश्चूनामनुदिशतितितनो ऽ एषपश्चू मान्भवति तद्यं
त्पेकादशिन्या सम्मयुनमाङ्गः श्चः सुत्यायिहं न्वीवाक सम्मिंन्वेति प्रकुक्लृताय विवस्थः
सुत्याए पश्चं म्मिंन्वेतीत्युच ॥३॥ तद्व तथा न कुर्यात् ॥ अग्निष्टाम वा छु ये दि दीवि यू
पमुच्छित्या ध्रुपुरा परि व्य यत्यां न्त्वा न्व ज्ञैत्य परिवीता वा ऽ एते ऽ एतां रात्रिं वसीति
सान्वेव परिव्हाप शावि वि यूपमुच्छ्यैति प्रातार्द्धं पश्चु नालभन्तं ततस्माद्व प्रातरा
छु येत ॥४॥ स यद्युद्धरा दग्निष्ठात्स्यात् ॥ तामवाग्र ऽ उच्छ्रयेदथ दक्षिणमथोत्तरं दक्षि
णार्द्धमुत्तमं तथा दीर्घो भवति ॥५॥ अथ ऽ इतरथा कुः ॥ दक्षिणमेवाग्रेग्निष्ठाद्वच्छ्र
॥४५॥ येदथोत्तरमथ दक्षिणमुत्तरार्द्धे सुत्तमं तथा ह्यस्यादेवकम्मानुसंतिष्ठत ऽ इति
॥६॥ स यद्याग्निष्ठः स दक्षिणार्द्धः स्यात् ॥ अथ क्लसीयानथ क्लसीयानुत्तरार्द्धे क ४५॥
निष्ठस्तथा दीर्घो भवति ॥७॥ अथ पत्नीभ्यः पत्नीयूपमुच्छ्रयेति ॥ सर्वं वा यन्वेवप
त्नीयूपमुच्छ्रीयात तत्वा ब्रूं पश्चुमालभन्ते तत्वष्ट्रा विसिक्तः ॥ रेतो विकरोति ता दष
एव तस्मिन्सिक्त ऽ रेतो विकरोति सुष्ठ एवात्यषा वि प्रजनयिताय न्मुष्ठ रस्तस्मात्मु
ष्करा न भवति तन्न संस्थापयत्पर्यग्निकृतमेवोत्सृजेत्संय न्संस्थापयेत्प्रजा
यि हान्त मियात त्प्रजामुत्सृजति तस्मान्न संस्थापायत्पर्यग्निकृतमेवोत्सृजेत ॥८
॥ब्राह्मणम् ॥५॥ पश्चु श्चावेयूपश्च ॥ नवा ऽ आतयूपा तस्य मालभन्ते कदाचन तद
था न ह वा ऽ एतस्मा ऽ अग्रेपशव श्चक्षमिरे यदन्नं विषन्नपथे दमन्ने

थाहैवायं द्विपात्पुरुषऽउच्छ्रितऽएवं हैव द्विपादऽउच्छ्रितास्थेरुः ॥१॥ ततो देवा
तं वज्रेद हस्तुः ॥ यद्यूपं तमुच्छ्रियुस्तस्माद्रीषा प्राङ्क्षीयेत त तस्थेवु थादाऽऽ
वं स्ततातान्नमन्नवन्यद्येद मन्नंनं ताऽ एतस्मिन्हि [illegible] वाऽ एतितिष्ठंतनतस्माद्यूपऽए
वपस्तुमालतंतनात्ते यूपात्कदा वेन ॥२॥ अथापाकृत्य पशुं ॥ अग्निं मथित्वा
वपसुमालनंतनात्ते यूपात्कदा वेन ॥ अथा पाकृत्य पशुं ॥ अग्निं मंथित्वा
नियुनक्ति तद्य तथा नेहवाऽएतस्माऽऽग्रपशवस्थ तामिर यद्द विरनविष्यं न्य
नियुनक्तितद्य तथा नेहवाऽएतस्माऽग्रपशावश्च तामिर यद्द विरनविष्यंन्य
त्थेना निदं हविर्न्हुता नग्नोजुह्वति तांदेवाऽउपनिरुरुधुस्तऽउपानिरुद्धानोपावदुः
॥३॥ तत्हस्वुः ॥ नवाऽइमस्य पा मेद्विडुर्यदग्नाहविर्जुह्वति ने तां प्रतिष्ठामुपरुध्य
वपश्नग्निं मथित्वाग्नावग्निंजुहवाम तांद्यदिष्यंति षावे किल हविषो याम्यऽएषा
प्रतिष्ठाऽग्नावकिल हविर्जुह्वतीति ततोऽन्यावतिष्यंतिति तारातमनसऽऽआलंता
विष्यंतीति ॥४॥ तदुपरुध्यैव पशुनः ॥ अग्निं मथित्वाग्नावग्निमजुहवुस्त
न्तविष्यंतीति ॥४॥ तऽउपरुध्येषैव पशून ॥ अग्निं मथित्वाग्नावग्निमजुहवुस्त
[illegible]विषोयाम्यऽएषा प्रतिष्ठाऽग्नावकिलहविर्जुह्वतीति ततोऽन्यवा
विदुरेषावकिलहविषो यामऽएषाप्रतिष्ठा ग्नाव किलहविर्जुह्वतीति ततोऽन्यवा
विदुरेषाव किलहविषो याम्यऽएषा [illegible] ॥५॥ तथोऽएवैषऽएतत ॥ उपरुध्येव पशु
तंस्ततो रातमनसऽआलंनायान्तवन्त ॥५॥ तथोऽएवैषऽएतत ॥ उपरुध्येव पश्
नस्ततो रातमनसऽआलंनायान्नवन्त ॥
न्ताग्निं मथित्वाग्नावग्निं जुहोति सोऽद्वदेषावे किलहविषो याम्यऽएषा प्रतिष्ठाऽग्ना
वकिलहविर्जुह्वतीति तातोऽन्यावतितततो रातमनाऽऽआलंनायन्नवतितदुपाकृत्य
पशुमग्निं मथित्वा नियुनक्ति ॥६॥ तदाहुः ॥ नापाकुर्यान्नाग्निं मंथेदृशाना
[illegible]वादायें जासापपारत्या [illegible] धाय नियुंज्यादिति तदु तथा न कुर्याद्यथाधर्मे

तिरश्चथा चिकीर्षेदेवं तत्तस्मादेवं तादेवानुपरीयात् ॥७॥ अथैतत्तामादायोपाक
राति ॥ द्वितीयवान्निरूढाधाऽइति द्वितीयवान्हि वीर्यवान् ॥८॥ सत्तामादत्ते ॥ उपा
वीरसीत्युपहि द्वितीयावति तस्मादाहोपावीरसीत्युप देवान्दैवीर्विशः प्रागु
रिति द्व्यावाऽएताद्विशो यत्सरा वास्त्विषत द्वावन्याऽइत्त एवैतदाह यदाहोप
वां देवीर्विशः प्रागुरिति ॥९॥ उशिजो वह्नितमानिति ॥ विद्वांसो हि देवास्तस्मा
दाहोशिजो वह्नितमानिति ॥१०॥ देवत्वष्टर्वसु रमेति ॥ त्वष्टा वै पशूनामीष्टे पर
त्वा धेसु तानतद्देवाऽअतिष्ठमानांस्त्वष्टारमब्रुवन्नुपनिमदिति यदाह देव
त्वष्टर्वसु रमेति ॥११॥ हव्यात स्वदंतामिति ॥ यदा वाऽएतत्त्य एतस्माऽअध्रियंत पशवो वि
रन्न विष्वंस्तस्मादाह हव्यात स्वदंतामिति ॥१२॥ रेवती रमध्वमिति ॥ रेवतो हि पशव
स्तस्मादाह रेवती रमध्वमिति बृहस्पते धारया वसूनीति ब्रह्म वै बृहस्पतिः पशवो वा
वसु तानताद्देवाऽअतिष्ठमानान्ब्रह्मणैव परस्तात्पर्यदधुस्तन्नात्यायंस्तथैवैव
नानषऽएतद्ब्रह्मणैव परस्तात्परिदधाति तं नात्येति यं तितस्मादाह बृहस्पते धार
या वसूनीति पाशं कृत्वा प्रतिमुञ्चत्यथाता नियोजनस्यैव ॥१३॥ ब्राह्मणत्तामाहादी
॥ पंचमः प्रपाठकः समाप्तः कौंडिका संख्या ॥१४॥ पाशं कृत्वा प्रतिमुञ्चति ॥ ऋतस्य
त्वा देवहविः पाशेन प्रतिमुञ्चामीति वरुण्या वाऽएषा यद्रज्जुस्तदेनामेतदृतस्य
व पाशेन प्रतिमुञ्चति तथा हैनं नैषा वरुण्या रज्जुर्न हिनस्ति ॥१॥ अथ मानुषपशु
न वाऽएतमाय मनुष्याः ... सोऽस्माद् देवन्तस्य पाशेनेतद्देवहविः प्रतिमुञ्चते

नंम्मनुष्यो ध्त्सो। ति तस्मादाह धर्षा मनुष्य ऽ इति॥२॥ अथ नियुनक्ति॥ देवस्य त्वेति
प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नीषोमाभ्यां जुष्टं नियुनज्मीति तद्यथैवाद
ऽदेवताये हविर्गृह्णीयादेवमेतद्देवताभ्य आदिशत्यथ प्रोक्षत्य काविज्ञो दलपास्य
बंधुर्मेध्यमेवैतत्करोति॥३॥ सप्रोक्षति॥ अद्भ्यस्त्वौषधीभ्य इति तद्यतऽएव संभवति
ततऽएवैतन्मेध्यं करोतीदं हि यदा वर्षत्यथौषधयो जायंतऽओषधीर्जग्ध्वापः पीत्वा
ततऽएष रसः संभवति रसाद्रेतो रेतसः पशवस्तद्यतऽएव संभवति यतश्च जायते तत
ऽएवैतन्मेध्यं करोति॥४॥ अनु त्वा माता मन्यतामनु पितेति॥ स हि मातुश्चाधि पितुश्च
जायते तद्यतऽएव जायते ततऽएवैतन्मेध्यं करोत्यनु भ्राता सगर्भ्योऽनु सखा सयूथ्य
इति स यत्तज्जन्म तेन चानुमतं मारभऽइत्येवैतदाहाग्नीषोमाभ्यां त्वा जुष्टं प्रोक्षा
मीति तद्याभ्यां देवताभ्यो मारभन्ते ताभ्यां मेध्यं करोति॥५॥ अथोपगृह्णाति॥ अपां पे
रुरसीति तदेनमंतरतो मेध्यं करोत्यथाधस्तादुपोक्षत्यापो देवीः स्वदंतु स्वात्तं चित्सद्
देविरिति तदेनं सर्वतो मेध्यं करोति॥६॥ अथाहाग्नये समिध्यमानायानुब्रू
हीति॥ सऽउत्तरमाघारमाघार्योपस्पृश्य स्रुवा पार्श्वं सजुह्वा पशुं समनक्ति
शिरो वै यज्ञस्याघारऽआघार एव वाऽअत्र यज्ञो भवति यत्पशुस्तद्यज्ञेनैवैतच्छिरः
प्रतिदधाति तस्माज्जुह्वा पशुं समनक्ति॥७॥ स ललाटं समनक्ति॥ घृतेनाक्तौ
वातेन गच्छतामिति सं मे गानि यजत्रैरित्यंसौ स्वायाः सं यज्ञपतिराशिषेति श्रो

प्रधर६

ष्याः स यास्मे कामाय पशुमालभन्ते तस्मा अनुहीत्याह वितस्य हा ॥७॥ इदं वै पशोः संज्ञप्य
मानस्य ॥ प्राणो ह्यातमपि पद्यते तस्मा अनुहि यत्ते प्राणो वातमपि पद्यातत्प इत्याह वित
दाह समङ्गानि यजत्रैरिति यांगे यज्ञस्य यजेत तस्मा अनुहि यत्तांगे यजाता ऽ इत्यु
...त दाह सं यज्ञपतिराशिषेति यजमानाय वा एतत नाशिषमाशास्ते तस्मा अनुहि
...च यायजमानायाशिषमाशासंता ऽ इत्याह वित दाह सादयति स्रुचावथ प्रवराय
50 आवयति सोऽस्माव वर्बध्नः ॥६॥ अथ द्वितीयमाश्रावयति ॥ होता यक्षदग्निं स्विवतः
सामेत्रावरुणाया ह्येवाश्रावयति यजमानेत्विव प्रवृणीत अग्निं हि देवीनां विशां पुर
एता स अग्निर्हि देवतानां मुखं तस्मादाहाग्निर्हि देवीनां विशां पुर एता त्यं यजमानो
॥५०॥ मनुष्याणामिति तथं हि सा न्वश्च्यो भवति यस्मिन्नाहव यजात तस्मादाहायं यजमा
नो मनुष्याणामिति तायारक्षु रि गार्हपत्यै दीदयच्छतं हि मा द्वायुर इति तयो ॥५०॥
नाम्नी नि गार्हपत्या निशातं वर्षाणि त्रिंसंत्विचित्याह वित दाह ॥१०॥ राधांसीसं हँ वाना
वसं हँ वानो तन्व इति ॥ राधांसीस्य वत्सं ह वा यो [illegible] मा पिन्व रित्याह वत दाह
ता हयत्तं नरपि संहं वीयातां अग्निर्यजमानं दहत्स यदाग्ना जुहोति तद्देवा
ग्न एप प्रयच्छंस्तु यथा याम वात्र र्त्विजाय यजमानायाशिषमाशासते तामस्मै स
मग्निः समर्द्धयति तद्राधांसीस्य व सं ह वाते नापि तन्नस्तस्मादाह राधांसी
सीं हँ वाना वसं हँ वानो तन्व इति ॥११॥ ब्राह्मणम् ॥१॥ तत यात्रेन तत्र ...

प्रेष्य प्रेष्याति

दनऽउपविश्राति॥ तदुपविश्रूयमाप्नोति प्रस्तुतो घर्मः स्रुचावादत्ते॥९॥ अथा प्राण
रति॥ तद्यदाप्रीभिश्चरंति स ह्येतो देवाऽएष मनेसा सह्येत्ता वात्मनो यज्ञं संनरति
सं सृजिहीर्षति यादीक्षते तस्यारिरेचानऽइवात्मा भवति तमेताभिराप्रीभिराप्या
ययंति तद्यदाप्याययंति तस्मादाप्रियो नाम तस्मादाप्रीभिश्चरंति॥१०॥ ते वाऽएतऽ
एकादश प्रयाजा भवंति॥ दश वाऽइमे पुरुषे प्राणाऽआत्मैकादशो यस्मिन्नेते
प्राणाः प्रतिष्ठिताऽएतावान्वै पुरुषस्तदस्य सर्वमात्मानमाप्याययंति तस्मादेका
दश प्रयाजा भवंति॥११॥ स आश्राव्याह॥ समिधः प्रेष्येति चतुर्थे चतुर्थे प्रयाजे
समानयमानो दशभिः प्रयाजैश्चरति दशप्रयाजानिष्ट्वाह शासमाहरेत्यसिर्वै
शास सऽइत्याचक्षते॥१२॥ अथ स्वरुशकलमादत्ते। तावाऽज्जुह्वाऽक्ताऽपशोर्ललाट
मुपस्पृशति घृतेनाक्तौ पशूं त्रायेथामिति वज्रो वै यूपशकलो वज्रः शासो वज्र
आज्यं तमेवैतत्समस्तं वज्रं संस्कृत्य तमस्याभिगोप्तारं करोति नाष्ट्रा रक्षां
सि हि नेत्सान्निति पुन स्वरूपशकलमवगूहत्यषात प्रज्ञातास्त्रिरस्विद्येत्याह शासेप्र
यं छसादयति स्रुचौ॥१३॥ अथाह पर्यग्नयेऽनु ब्रूहीति॥ उल्मुकमादायाग्नीत्पर्य
ग्निं करोति तद्यत्पर्यग्निं करोत्यच्छिद्रमेवैनमेतदग्निना परिगृह्णाति नेदेनं ना
ष्ट्रा रक्षांसि प्रमृशानित्यग्निर्हि रक्षसामपहंता तस्मात्पर्यग्निं करोति तद्यत्र

स्तु

51

नयंश्रपयंतितदग्निंपरिहरति॥ द्वीतदाहुः॥ पुनरेतदुल्मुकं हरेद्यथा वाऽअन्यमेवाग्निं
न्निर्मथ्य तस्मिन्नेनं श्रपयेयुराहवनीयाद्वाऽएष न वाऽएष तास्मै यदस्मिन्ने
श्रतं श्रपयेयुस्त्रिवाऽएष यदस्मिंश्चृतं जुहुयुरिति॥७॥ तदु तथा न कुर्यात्॥
यथा वै ग्रसितमेवमस्य तद्भवति यदाहवनीयेऽग्निं करोति स यथा ग्रसितमनु ग्रा
याञ्छिद्य तदन्यस्मिन्प्रयाछेदेवं तत्तस्मादतास्यैवोल्मुकस्यांगारान्निर्मृद्य तस्मि
न्ननं श्रपयेयुः॥८॥ अथोल्मुकमादायाग्नीध्रः पुरस्तात्प्रतिपद्यते॥ अग्निम
वितः पुरस्तात्करोत्यग्निः पुरस्तान्नाष्ट्रा रक्षांस्यपघ्नन्नित्यथा नयेनानाङ्कु
ता पशुन्नयंति तं वपाश्रपणीभ्यां प्रतिप्रस्थातान्वारभते प्रतिप्रस्थातारमध्वर्यु
रध्वर्युं यजमानः॥९॥ तदाहुः॥ नैष यजमानेनान्वारभ्यो मृत्यवे ह्येतं नय ॥५१॥
न्तितस्मान्नान्वारभेतेति तदन्वेवारभेत न वाऽएतं मृत्यवे नयंति यं यज्ञाय नयंति
॥५१॥ तस्मादन्वेवारभेत यज्ञाद्धि वाऽआत्मानमेतरियाद्यन्नान्वारभेत तस्मादन्वेवार
भेत तत्परोऽक्षमन्वारब्धं भवति यद्वपाश्रपणीभ्यां प्रतिप्रस्थाता प्रतिप्रस्थातारम
ध्वर्युरध्वर्युं यजमानऽएतदु परोक्षमन्वारब्धं भवति॥१०॥ अथ स्तीर्णाय ह्वादः॥
द्ध स्तुतेऽध्वर्युरादत्ते सऽआश्राव्याहोपप्रेष्य होतर्हव्या देवेभ्यऽइत्यतद्
च्छिश्वदेवं प्रसौ॥११॥ अथ ... यतौ रेवति यजमानऽइति वाग्वै रेवती सार्थ
ह्वाग्बहु वदति तं नवाग्रेवती ... अविशेत्यनार्त्तिमाविशेत्याह ... दसो

ता रंतरिक्षात्समजिहीदिव न वा आतनख्यंतरिक्षं वा अनु रक्षांसि रत्यमूलमुभयत
न्नं यथायं पुरुषो मूलऽ उभयतः परिच्छिन्नोऽन्तरिक्षमनुचरति तद्वा एतेन रक्षांसि विदान्
तरिक्षाज्जा पा याल्येवेतदाहुर्यदाहोता रंतरिक्षात्समजिहीदिव न वा आतनतीति ॥१२॥ अस्य
हविषस्समनायजेति ॥ वाचमावेतदाहु तेस्यास्य हविषऽ आत्मनायाजति समस्य
मा तन्वा न वेति वाचमावेतदाहुनार्त्तस्यास्य हविषस्तन्वा सेजावति ॥१३॥ तद्यानेनं वि
द्यासेति ॥ तस्पुरस्तात्तृणमुपास्यति वाषी वर्षीयसि यज्ञ यज्ञपति धाऽ इति बृहि रेव स्मा
ए तत्स्तृणास्य स्कन्नं हविरसदिति तद्याद्वा स्यात्र विचारस्यमानस्य किंचित्स्कन्दति
ति तदेतस्मिन्प्रतितिष्ठति तथा नामुया नवति ॥१४॥ अथ पुनरेत्याहवनीयमन्त्याहृतया
सते ॥ नेदस्य संज्ञप्यमानस्याच्छात्सऽ आसामिति तस्य नक्तेन प्रघ्नन्ति मानुषं
हि तन्नोऽ एव पश्चात्कर्संपिन्दद्देवत्यं हि तदपि ग्रहावे वमुरेवं तमयंति [illegible] वा
घ्नन्ति तन्ना ह जुहु मारयति मानुषं हि तत्संज्ञपयान्वगन्निति तद्धिदेवत्रास्य
न्वगन्नित्यत तर्हि त्वषादेवा नवगच्छ तितस्मादाहान्वगन्निति ॥१५॥ तद्युत्रेने
निविध्यीति ॥ तत्पुरासै ज्ञपनाज्जुहोति स्वाहा देवेभ्यऽ इत्यथ यदा प्राह संज्ञप्तः
पशुरित्यथ जुहोति देवेभ्यः स्वाहेति पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वाऽ अन्ये देवाऽ
उपरिष्टात्स्वाहाकृतयोऽन्ये तानेवैतत्प्रीणाति त ऽएनं तृप्ताय देवाः प्रीताः स्व

घर६

र्गल्लोकमन्निवहंति ।तवाऽएतत परिपश्वव्येऽ इत्याकृतीस्य यदि कामयेत जुहुयादे
त यजुष्कामास्यतोपिनाद्रियेत ॥ १६ ॥ ब्राह्मणम् ॥ २ ॥ यदा ग्राह सं ज्ञप्तः पशुरिति ॥
अथाध्वर्युराहनेष्टः पत्नीमुदानयेत्युदानयति नेष्टा पत्नीं पान्नेजनं बिभ्रतीं ॥ १ ॥
तां वाचयति ॥ नमस्तऽआतानेति यज्ञो वाऽआतानो यज्ञं हि तन्वते तेन यज्ञ
ऽआतानो नाजघनाऽध्विवाऽएष यज्ञस्य यत्पत्नी नाम तस्मात्वीयज्ञे प्रसादपिष्यक
52 भवति तस्माऽएवैतद्यज्ञाय निह्नुते तथो हैनामेष यज्ञो न हिनस्ति तस्मादाह ८
नमस्तऽआतानेति ॥ २ ॥ अनर्वा प्रेहीति ॥ असपत्नेन प्रेहीत्येवैतदाह घृतस्य
कुल्याऽउप ऽऋतस्य पथ्याऽअन्विति साधुपन्थामेवैतदाह देवीराप: शुद्धा वोढ्वं
।पर।। सुपरिविष्टा देवेषु सुपरिविष्टा वयं परिवेष्टारो भूयास्मेत्यप एवैतत्सावयति ॥ ३ ॥
अथ पशोः प्राणानद्भिः पत्न्युपस्पृशति ॥ तद्यदद्भिः प्राणानुपस्पृशति जीवं हि ॥पर॥
देवानां हविरमृतममृतानामथैतत्पशुं घ्नन्ति यत्संज्ञपयन्ति पद्विशास्त्यापो
वै प्राणास्तदस्मिन्नेतान्प्राणान्दधाति तथैतज्जीवमेव देवानां हविर्भवत्यमृत
ममृतानां ॥ ४ ॥ अथ यत्पत्न्युपस्पृशति ॥ योषा वै पत्नी योषायै वाऽइमा: प्रजा:
प्रजायन्ते तदेनाम् तास्यो योषायै प्रजनयति तस्मात्पत्न्युपस्पृशति ॥ ५ ॥ सा
स्पृशति ॥ वाचं ते शुन्धामीति मुखं प्राणं ते शुन्धामीति नासिके चक्षुस्ते शु
न्धामीत्यक्षिणी श्रोत्रं ते शुन्धामीति कर्णौ नाभिं ते शुन्धामीति पायुमनिरुक्तं
दसा।

मह्यंतस्सुंधामीतिवाप्यद्युतस्सुधामीतियोयंपश्वाप्राणास्तस्प्राणांदधातितस्मान्यादे
यथसर्वंहस्यपदश्चारित्रोमस्तेस्सुधामीतिपद्भिर्हिप्रतितिष्ठतिप्रतिष्ठित्याऽएव
तादनेप्रतिष्ठापयति॥८॥अथयपआपःपरिशिष्यंत॥अर्द्धंवायपावस्यावा
तात्सिरनंयजमानश्चशीर्षंतांनुषिंचतस्तस्प्राणोमश्चवास्मिंस्ताश्चाधत्तस्माच्छ
नमतःसमीरयतः॥७॥तद्यत्क्रूरीकुर्वंति॥यदास्थापयंतिशांतिरापस्तद्द्भिः
शांत्याशमयतस्तद्द्भिःसंधत्तः॥८॥तावनुषिंचतः॥मनस्त्वआप्यायतां
वाक्त्वआप्यायतांप्राणस्त्वआप्यायतांचक्षुस्त्वआप्यायतांश्रोत्रंतआ
प्यायतामितितत्प्राणांधत्तस्तत्समीरयातापुत्तक्रूरंयदास्थितंतत्त्वआप्या
यतांनिष्ट्यायतामिति॥९॥तद्यत्क्रूरीकुर्वंति॥यदास्थापयंतिशांतिरापस्तद
द्भिःशांत्याशमयतस्तद्द्भिःसंधत्तस्तेतस्सुध्यत्विति तन्मध्येकुरुतःशमहो
ऽऽद्धृतिजघनेनपशुंनिनयतः॥१०॥तद्यत्क्रूरीकुर्वंति॥यदास्थापयंति
नादतद्दचश्रोतान्यहारात्रोव्यसंनितितस्माच्छमहास्यइतिजघनेनप
शुंनिनयतः॥११॥आच्छानानेपशुंपर्यस्यंति॥सतदेवमंतदधात्याषध
त्रायस्वेतिवज्रोवाऽअसिस्तथोहैनमेषवज्रोस्विन्नेहिनस्त्यथासिना
लिनिदधातिस्वधितेमैनंहिंसीरितिवज्रोवोऽअसिस्तथोहैनमेषव
ज्रोसिन्नेहिनस्ति॥१२॥सायाप्रज्ञाताग्रिः॥तयालिनिदधातिसाहिप्रज्

अघरई

कृत्वा मेध्या तद्धि दग्धं तस्मात्स्यन्नस व्यपोगो कुरुते यत्र बद्धं तद्द्विरोनादन्तो ॥१३॥ स यत्राक्ष्णति
त्व पतस्तद्धोहितस्तुतेति नदुभयतो नतिरक्षसा भागोसीति रक्षसा हि ह्येष भागो यदस्रक ॥१४॥ तदु
पास्यान्निति तिष्ठति ॥ इदमहं ॐ रक्षालितिवामीदमहं ॐ रक्षोवबाधऽइदमहं ॐ रक्षोध
मं तमो नयामीति तद्यान्नेवतन्नाष्ट्रा रक्षांसि ष्यवबाधेत तद्यद्मूलमुन्नयतः परि दा
53 छिन्नं नव यन्मूलं वाऽइदमुन्नयतः परिछिन्नं ॐ रक्षोंतरि मनुचरति यथा यं पुरुषा
मूलंनऽउन्नयतः परिछिंन्नात् तस्मिन्स्त्रमनुचरति तस्माद्मूलमुन्नयतः परिछिन्नेन
वति ॥१५॥ अथ चषालमुच्छ्रिवदति ॥ तयाद्यूपाश्रपत्योप्रोर्णोतीति घृतेन द्यावापृथिवी ॥५३॥
॥५३ प्रोर्णुवाथामिति तदिमे द्यावापृथिवीऽउर्ज्जो रसं नन्नाजयत्यनयोरूर्ज्जो ॐ रसं दधा
ति तं रसवत्याऽउपजीवन्तीम्या इमाः प्रजाऽउपजीवन्ति ॥१६॥ काश्मर्यमयो यूपाश्रप २॥
त्यो भवतः ॥ यत्राव इदं वऽअग्रे पशुमालभिरे तदु दीवं ॐ कृष्णमारास्तस्यावंऽधः
पपात सऽ एष वनस्पतिरजायत तद्यत्कृष्णमारास्यावाऽउपतत्तस्मात्काश्मर्यस्तो न
वि नामतान्मेधेन समर्द्धयति कृत्स्नं करोति तस्मात्काश्मर्यमाय्याद्यूपाश्रपत्यो भवतः
॥१७॥ तं परिवासयति ॥ तं पशुश्रपणे प्रत्यपतितं तथा हास्यात्रापि श्रतां तत्तद्वितिउनर ॥
त्मुकमग्नीदादत्ते तजघनेन चात्वालं यंति तऽआयंत्या गच्छं त्या हवनीयं सर्दु
एतस्य तं मध्वर्युराहवनीये प्रास्यति वायाविस्ता कानामिति स्तोकानां सर्वे
पवि... स्या

समितृ॥ अथोत्तरतस्तिष्ठंस्तं न्वपां प्रतपति॥ अत्येष्य त्वा एषो ग्निं नवति दानाति
परीत्य श्रपयिष्यंस्तस्मा एवैतन्निह्नुते तथो हैनमेषा नातियुतं मग्निर्न हिनस्ति तस्मा
र तस्तिष्ठं न्वपां प्रतपति॥ १९॥ तामेतानरण्यं पंचाग्निं नहरति॥ तद्य समयानहरंतिय
नान्यानि हवींषि हरंति नेदस्मै तया समया यथं सृजामेति यद्वा वहनेन हरंस्स
मयं रणा यन्त्वं बर्हिर्द्वीषि हयज्ञात्कुर्युस्तस्मादंतरेणा यूपं पंचाग्निं नहरति दक्षिणात
परीत्य पृतिप्रस्थाता श्रपयति॥ २०॥ अथ स्रुवेणोपहत्याज्यं॥ अध्वर्युर्वपामभि
जुहोत्यग्निराज्यस्य वेतु स्वाहेति तथो हास्ये तस्तोका स्वेताः स्वाहाकृता अग्नि
नयाद्गत्वाग्निं प्राप्नुवंति॥ २१॥ अथाह स्तोकेभ्योनुब्रूहीति॥ स आग्नेयीः स्तोकेभ्यो
न्वाहतद्यदाग्नेयीः स्तोकेभ्यो न्वाहैतद्वै प्रदानाद्वृष्टिरिताद्यग्निर्वै वृष्टिं वनुतेस
तिस्तोके रतांस्तोकान्वनुतेत एते स्तोका वर्षंति तस्मादाग्नेयीः स्तोकेभ्यो न्वाहय
तमेतानवति॥ २२॥ अथाह प्रतिप्रस्थाता पृतामवधारेति स्रुवा वदाया ध्वर्युरित
कुण्याभ्यां स्वाहाकृतिभ्यः प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति॥ २३॥ कृच्छ्रा वपामेवाग्नेनिघा
रयति॥ अथ पृषदाज्यं तद्धैतच्चरका ध्वर्यवः पृषदाज्यमेवाग्रेभिघारयंति प्राणः पृष
दाज्यमिति वदंतस्तद्ध याज्ञवल्क्यं चरकाध्वर्युरनुव्याजहारैवं कुर्वंतं प्राणं वा अय
मंतरगादध्वर्युः प्राणैनमेनं हास्यतीति॥ २४॥ स ह बाहू अन्ववेक्ष्याह इमौ पलि
तौ बाहू क्व स्विद्ब्राह्मणस्य वचो बभूवेति न तदाद्रियेतोत्तमो वा एष पशो नाम

ऽधस्दं

वलीदं विहविर्यत्तुऽउत्तमे प्रयाजे ध्रुवामेवाग्रेभिघारयति तास्येहि प्रथमावाज्यनो
गौ हतौ भवतस्तथ वतिं च पात्रं वा ऽअत्र प्रथमौ हतौ भवतस्तस्मादुपामेवाग्रेभिघा
रयत्यथ पृषदाज्यमथ यत्पशुन्नाभिघारयति नेदश्नतमभिघारयाणीत्यु
पद्रवाः स्यस्सर्वैः पशुरभिघारितो भवति यद्वपामभिघारयति तस्मादुपाम
वाग्रेभिघारयत्यथ पृषदाज्यं ॥२५॥ अथाज्यमुपस्तृणीते ॥ अथ हिरण्य
शकलमवदधात्यथ वपामवद्यन्नाग्नीषोमाभ्यां छागस्य वपाया मेद
सोनुब्रूहीत्यथ हिरण्यशकलमवदधात्यथोपरिष्टादभिराज्यस्याभि
॥५४॥ घारयति ॥२६॥ तद्यद्धिरण्यशकलावभितो भवतः ॥ घ्नन्ति वा ऽएतत्पशुं यदे
ग्नोङ्कत्यमृतमायुर्हिरण्यं तदमृतऽआयुषि प्रतितिष्ठति तथातऽउदेति त ॥५४॥
था संजीवति तस्माद्धिरण्यशकलावभितो भवतः ॥ आश्राव्याहाग्नीषोमाभ्यां छा
गस्य वपां मेदः प्रेष्येति न प्रस्थितमित्याह प्रसुते प्रस्थितमिति वषट्कृते जुहोति ॥२७॥
कृत्वा वपां समीक्ष्या ॥ वपाश्रपण्यौ हृत्वानुप्रास्यति स्वाहाकृती ऊर्ध्वनभसं
मारुतं गच्छतमिति नेदिमे [illegible] उप्याः सता यान्यां वपामश्रीश्रपामेति ॥२८॥
तद्यद्वपया चरन्ति ॥ यास्ते वै देवतायै पशुमालभन्ते तामेवैतद्देवतां प्रीणन्ति ता
छेन प्रीणाति स प्रीत उदवति तन्नाम[illegible] नप्रीतो तां शांतान्तरा [illegible]

विश्रयमाणान्युपरमति तस्माद्वपया चरति ॥२१॥ अथ चात्वाले मार्ज्जयंते ॥ कुरा॰
र्वंति यत्संज्ञपयंति यद्विशासति शांतिरापस्तेदद्भिः शांत्या शमयंते तेतदद्भिः संधत्ते
तस्माच्चात्वाले मार्ज्जयंते ॥३०॥ ब्राह्मणम् ॥३॥ यद्दैवत्यः पशुर्भवति ॥ तद्दैवत्यं पुरोडा
शमनुनिर्वपति तद्यत्पुरोडाशमनुनिर्वपति सर्वेषां वा ऽ एष पशूनां मेधो यद्व्रीहिय
वौ तेनैवैनमेतन्मेधेन समर्द्धयति कृत्स्नं करोति तस्मात्पुरोडाशमनुनिर्वपति ॥१॥
अथ यद्वपया प्रचर्य ॥ एतेन पुरोडाशेन प्रचरति मध्यतो वा ऽ इमां वपामुत्खिदति
मध्यत ऽ एवैनमेतन्मेधेन समर्द्धयति कृत्स्नं करोति तस्माद्वपया प्रचर्यैतेन पुरो
डाशेन प्रचरत्यृषभं त्वेवेतस्य बंधुं यत्रकाचैष पशुं पुरोडाशोऽनुनिरूप्यात ॥२॥
अथ पशुं विशास्ति ॥ त्रिः प्रच्यावयतात्त्रिः प्रच्युतस्य हृदयमुत्तमं कुरुतादिति त्रिर्ह
द्धियज्ञः ॥३॥ अथ शमितारं संशास्ति ॥ यत्त्वा पृच्छाच्छृतं हविः शमितारिति श्रि
तमित्येव ब्रूतान्नश्रृतं न भगवो नश्रृतं हीति ॥४॥ अथ जुह्वा पृषदाज्यस्योपहत्य ॥
अध्वर्युरुपनिक्रम्य पृच्छति श्रृतं हविः शमिता३ रिति श्रृतमित्याह तद्देवानामित्युपा
ंश्वध्वर्युः ॥ पातयत्स्वच्छति ॥ श्रृतं वै देवानां हविर्नोऽश्रृतं तदु शमितावित द्वेद
यदिश्रृतं वा नवत्यश्रृतं वा ॥५॥ तुपत्पृच्छति ॥ श्रृतं नप्रव्रवाणीति तद्यदश्रृतं नव
ति श्रृतमेव देवानां हविर्भवति श्रृतं यजमानस्यानेनाऽ अध्वर्युर्न बहुमानि
तरि तदानानवति त्रिः पृच्छति त्रिवृद्धि यज्ञोऽथ यदाह तद्देवानामिति तदि

अक्षरदे

दवानां यज्ञ तंतस्मादाहुस्तद्देवानामिति ॥७॥ सहृदयमेवाग्रेऽभिघारयति ॥ आत्मा वै
ज्यु २ मनो हृदयं प्राणाः एष यदोमो मन्योवेतु मनसि प्राणं दधातीति तथैतज्जीवामवादेवाना
ंहविर्जीवत्यमृतममृतानां ॥८॥ सोऽभिघारयति ॥ सोतमाना मनसा सप्राणाः त्रा
णनगच्छतामिति न स्वाहाकाराति नावषाकृति रूपासयंति पशुं ॥९॥ तं जघनेन वा
वाचाल मंत तरणा यूपं चाग्निं च हरति ॥ तद्यत्समयान हरंति एनान्यानि हवींषि वि
५५ रंतिश्रृतं सेतं न्लिदं गञ्जो विहोतन क्रूरीकृतिन समयया यज्ञं प्रसजामतिपङ्
बाधेन नहरं स्यायेता यूपं बहिर्द्धा ह यज्ञं कुर्युस्तस्मादंतरेणा यूपं चाग्निं च हरे
तिदद्भिणाता निधाय प्रेति प्रस्तोतावद्यति स्वच्छेशाखाऽउत्तरबर्हिर्भवंति तए
त्राध्यवद्यति तद्यत्स्त्वक्ल चत्वारखाऽउत्तरबर्हिर्भवंति ॥१०॥ यत्रा वै देवाः ॥ अप
॥५५॥ ग्रपश्वमालेलिरतं त्वष्टा शीर्षेताग्रेन्यूवामात वविन्नाल नेरंन्निति चक्षुर्हि ॥५५
पत्रावः सऽएष शीर्षण्मस्तिष्कोन्नूकश्च मज्जा तस्मात्सर्वांतऽइव खष्टाच्युतम
न्यवमत्तस्मात्तन्नाभ्नीयाच्चक्षुर्ह्येतदलिवंते ॥११॥ तस्यावाऽअधः पवति ॥ सऽ
एषवनस्पति रजायत तं देवाः प्रापश्यंस्तस्मात्स्रवः प्रस्रवो ह वै नामैतद्यत्ल
दोऽहुति तानिविनाम तन्मिथुन समर्द्धयति हुतल्लकाराति तस्मात्ल चत्वारखलु ॥
उत्तरबर्हिर्भवंति ॥१२॥ अथाज्यमुपस्तृणीति ॥ जुह्वां त्वापस्तृतिरवधसे
महवन्यातु समवत्तधान्या मथहिरण्यशकलावेवदधाति जुह्वां ॥२०॥
तिच ॥१३॥ अथमनोतायै हविषोऽनुवाचऽआह ॥ तद्यन्मनोतामेतन
त हर् [illegible] दसा

नुवाच्य आह सर्वा हि वै देवताः पशुमालभ्यमानमुपसंगच्छन्ते मम नाम ग्रही
मनाम ग्रहीष्यतीति सर्वासां हि देवतानां हविः पशुस्तासां सर्वासां दे
नां पशुर्न नाम नाम्ना तानि न वेति तान्येवैतत्प्रीणाति तथो हामोघाय देवता
नां मनांस्युपसंगतानि भवंति तस्मान्न नाना ताय हविषानु वाच्य आह ॥१४॥
स हृदयस्यैवाग्रेवद्यति । तद्धि मध्यतः स तो हृदयस्याग्रेवद्यति प्राणो वै हृदय
मतो ह्ययमूर्ध्वः प्राणः संचरति प्राणो वै पशुर्यावद्ध्येव प्राणेन प्राणितीति ता
वत्पशुरथ यदास्मात्प्राणोपक्रामति दार्ववतर्हि भूतो नर्थ्यः शेते ॥१५॥ हृदय
मु वै पशुः ॥ तद्दस्यात्मन एवाग्रेवद्यति तस्माद्यदि किं विदवदानं हीयेत न त
दाद्रियेत सर्वस्य हैवास्य तत्पशोरवत्तं भवति यद्धृदयस्याग्रेवद्यति तस्मान्मध्य
तः स तो हृदयस्यैवाग्रेवद्यत्यथ यथापूर्वं ॥१६॥ अथ जिह्वाया ॥ सा हीयं त
र्ध्यत्वति छ स्यथ वक्षसः स्तद्धि तनाथ्ये व वरस्य दोष्णोथ पार्श्वयोरथ त
क्लोम्नोथ वृक्कयोः ॥१७॥ गुदं त्रेधा करोति ॥ स्थविमापयद्गुदो मध्यं जुह्वां द्वेधा
कृत्वावद्यत्यतिमन्त्र्योगच्छध्ये कवराणि यत्ततोरे तावन्तं जुह्वामवद्यति ॥१८॥
आध्या पनति ॥ स्यांगणस्य दोष्णो गुदं द्वेधा कृत्वावद्यति त्र्यंग्यायि यत्ततोरथ हिरण्य
शकलावेव दधात्यथोपरिष्टादाज्यस्याभिघारयति ॥१९॥ अथ वसा होमग्रहणाति
र उ सीति ललायेव हि यूपस्तस्मादाहोर उ सीत्यग्निष्टुत्प्रीणाति स्वरग्निर्वैत छ्पयति

तस्मादाहाग्निष्टुत्राग्नीणाद्विस्यापस्त्वा समरितान्नित्या ... र्द्धं वा
रंति तस्मादाहोपस्त्वा समरितान्निति ॥२०॥ वात स्यत्वा ध्रोज्याऽइति ॥ अथा र्द्धं वा
अय मनुपवते योयं पवते तरिक्ष यावेग्रक्षाति तस्मादाह वातस्यत्वा ध्रज्याऽइति ॥ त
तस्ला रुष्ट्या ऽइति ॥ एषावेमुलो रुष्टिर तस्माऽइ हिग्रक्षाति तस्मादाह मुलोरुष्ट
याऽइति ॥२२॥ ऊष्मणात्वा व्यथिषदिति ॥ एषवाऽऊष्मित स्माऽउहिग्रक्षाति तस्माद
याऽइति ॥ ख्री ॥ २००॥ अथ
होष्मुला व्यथिषदित्यथापरिष्टाद्धिराज्यस्याभिघारयति ॥ रयति
पाम्वेनवासिनावाप्रणोति ॥ प्रयुतं द्वेषऽइति तन्नाष्ट्राऽएवैतद्वाष्ट्रस्यतोपहति
॥२४॥ अथ यद्युष्वरिभिषात ॥ तस्समवत्तं धान्यामानयति तद्वदेयेप्रास्यति जि
॥पद्दी॥ कोवत्स्तनिममतास्त घनिष्टु माथापरिष्टाद्धिराज्यस्याभिघारयति ॥२५॥ ॥पद्दी॥
तघृद्धिरण्यशकलावलितान्नवतः ॥ घृतिवाऽएतत्पशुं यदग्नाजुकृत्यमतमा
पुहिरण्यंतदमतऽआयुषिप्रतितिष्ठति तथात्ऽउदति तथा संजीवति तस्मा
द्धिरण्यशकलावलितान्नवतः ॥२६॥ अथ यदद्वायायावद्यति ॥ सव्यस्या
दाक्षादक्षिणायाम्भश्रोणेर्द्दक्षिणास्यवादाक्षः सव्यायाम्भश्रोणेस्तस्मा
दयंपशुरदक्षायापादोहरत्यथ येसंम्यगवद्यत्सम्मीवाहेवायंपशुः ... ते
हारतस्माददक्षायायावद्यतिथ यन्नशोक्षावद्यति नाहंसपापानो न
नापरसक्षायाः ॥२७॥ अमुराहवाऽअग्रपशुमालेभिरा ॥ तद

नाप्यावेपुस्ताऽह न्हेयं पृथिव्युवाच मेतदादृष्टुम हं वऽएतस्या ध्यच्चा
ष्यामि यथा यच्छेतऽएतन्न [illegible] यंतीति ॥२८॥ सोऽहवाच ॥ अन्यतरा मे [illegible]
मत्होषु रन्यतरो पर्यसि [illegible] सयांप [illegible] शि: सं स्त्रानी मान्यवदाना नितताहे
वा: स्विष्टकृत अंगाल्पपाने जैस्तस्मा अंगाल्पथा सुराऽभवा यंछीलिं सयो
रन्नकस्या पर स्वच्छा यास्तस्मात्तेषां न्वावद्यं यंन्वेव त्वछान्द कमस्य वमन्तमा
दन्नकस्य नावद्येदथा हाग्नीषोमान्यां छागस्य हविषोनुब्रूहीत्याश्राव्याहा
ग्नीषोमान्यां छागस्य हविष: प्रेष्येति न प्रस्थितमित्याह प्रस्थितं प्रस्थितमिति ॥२९॥
अंतरेणाङ्गे त्वचि याज्यायै वसाहोमं जुहोति ॥ इता वाऽअयमूर्ध्वमेध ऊर्ध्वं
तो यमस्याऽइमम्प्रजा उपजीवंत्यर्घो वी नंदिवा रात्सावेघुसाता मा
रात्सा मधो रासि तेवितृऽसती त्रीकरोति तस्मादयं रात्सा घुमा नान्नचो यते ॥३०॥
घृदंतरेण ॥ अर्द्धर्चौ याज्यायै वसाहोमं जुहोतीयं वाऽअर्द्धर्चो सो घोर
र्चौ तयाव द्यावापृथिवी ऽअंतरिक्षमंतरिक्षा यावजुहोति तस्मादंतरेण
र्चौ याज्यायै वसाहोमं जुहोति ॥३१॥ सजुहोति ॥ घृतं घृतपावा नः पिबत
वसां वसापावानः पिबतांतरिक्षस्य हविरसि स्वाहेत्यंतनाध्यवादावनय
जुषा जुहोति विश्वदेवं वाऽअंतरिक्षं तद्यानानमाः प्रजाः प्राणत्यस्या दनस्य
ध्यां तरिमनुचरंति तेन विश्वादेवं वषट्कृतं जुहोति यानि [illegible]

नवंति ॥ ३२ ॥ अथ जुह्वां पृषदाज्यस्योपघ्नन्नाह ॥ वनस्पतयेनुब्रूहीत्याश्राव्याह वन-
स्पतये प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति तद्यद्वनस्पतये जुहोत्यसौ वै तद्द्वौ पशुं नाविन्देक
रातीति सोमो वै वनस्पतिः पशुमेवैतत्सोमं करोतीति तद्यदन्तरेणाज्ये ऽआहुती जु-
होति तथो ह नेयं व्याप्नोति तस्माद्धन्तरेणाज्ये ऽआहुती जुहोति ॥ ३३ ॥ अथ यान्युपस्त-
रणवदानानि भवंति ॥ तानि समानयमान ऽआहाग्नये स्विष्टकृतेनुब्रूहीत्याश्राव्या-
हाग्नये स्विष्टकृते प्रेष्येति वषट्कृते जुहोति ॥ ३४ ॥ अथ यद्वसाहोमस्य परिशिष्यते ॥
तेन दिशो व्याघारयति दिशः प्रदिश ऽआदिशो विदिश ऽउद्दिशो दिग्भ्यः स्वाहेति
रसो वै वसाहोमः सर्वा एवैतद्दिक्षु रसं दधाति तस्मादप्येद्दिशि दिशि रसोऽधिगम्यते
५७ ॥ ३५ ॥ अथ पशुं संमृशति ॥ एतर्हि सम्मर्शो न ह्यस्य कालोथ यत्पुरा संमृशति य ऽइमम
उपतिष्ठंते तविमं घिप्स्यंत ऽइति शंकमाना य ऽउ चैनमाथ्यान्नं श्रीकतां ते वै संमृशन्तो
ऽउ ह्येवेंद्रः प्राणः ॥ अंगे ऽअंगे निदीध्यादिंद्र ऽउदानो ऽअंगेनिधीत ऽइति यदंगमं ॥ ५७ ॥
गिकृत्तो भवति तत्प्राणोदानाभ्यां संदधाति देव त्वष्टर्भूरि ते सं समेतु सलक्ष्मा
यद्विषुरूपं भवातीति कृत्स्नं वृतत्पशुं वै तत्करोति देवत्रा यंतमवस्से सखायो
नु त्वा माता पितरा मदंत्विति तदेनमहोमीनादने कृत्स्नं कृत्वानु समस्यति
स एवं कृत्स्नोमुष्मिंल्लोके ऽआत्मा भवति ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणम् ॥ ४ ॥ नीति हविषः
दश्यानि ॥ एकादश प्रयाजा ऽएकादशानुयाजा ऽएकादशोपयाजा

...नादद...

अ॑ उत्तरयोर्दक्षिणापाद्धादक्षिणाग्नाला: झाजाऽद्धृतौ व्यानऽद्धृत्यैतां वान्वेषु रूपाय. दशा...
सर्वेनुपश्यव:॥५५॥ तद्वाकृ॥ किं तद्यद्गत्क्रियते एव नप्राता: सार्वत्स्याग न्य: त्रिवृद्धोत। चंवा
द्वगुदं त्रेधा करोति॥ प्राणोवे गुद: सोयं प्राऽन ततस्त मयं प्राणोनु संचरति॥३॥ तिन्य।
यादवगुदं त्रेधा करोति॥ तृतीयमुपयज्ञासृती यंजुहोत्तृतीयमुपन्नतितान प्राण: स
विन्त्यो गन्यां त्रिव:॥४॥ सहात्विवपसुमालेभित॥ यएनं मेधमुपनायद्यद्दिकुरा:
स्याद्यदुदर्यस्यमेद: स: परिक्षिप्येत तत्कुद न्य: षष्ठा त्तोवे गुद: सो यं प्राऽन ततस्त
मयं प्राणानुसंचरति प्राणोवे पशुर्यावद्ध्यु वप्राणेन प्राणितितावत्पशु रथयदा
स्मात्प्राणो पक्रामति दाद्दिवतर्हि भूतो नर्थ्यः शेते॥५॥ गुदोवे पशु:॥ मेदोवे मेध
स्तादनं मेधमुपनयति यद्धुऽञा० सलोनवति स्वयमुपेत्य एवतर्हि मेधं नवति॥६॥
अ पद्दषदाज्यं गृह्णाति॥ द्वयं वाऽइदं सर्पिश्चैव दधिच द्वं द्वं वे मिथुनं प्रजननं मिथु
नामेवेतत्प्रजननं क्रियाते॥७॥ तेनानुयाजेषु चरति॥ पशवोवाऽअनुयाजा: पय:
पृषदाज्यं तत्पशुष्वेवेतत्पयो दधाति तदिदं पशुषु पयो हितं प्राणो हि पृषदाज्य
मन्नं हि पृषदाज्यमन्नं हि प्राण:॥८॥ तेन पुरस्तादनुयाजेषु चरति॥ स यत्
पुरस्तात्प्राणा स्तानेवेतद्दधाति तेन पश्चादुपयजति सा या यी पश्चात्प्राणस्तानेवेत
द्दधाति ता विमाऽउभयत: प्राणाहिता यश्चायमुपरिष्टाद्यश्चाधस्तात्॥९॥ तद्धा
रेताद्दिका वान्या चषद्करोति॥ अथ यश्चैव व याश्चेषऽउपयजत्यथ यद्यजेतह

पयजति तस्मादुपयजो नामाथ यदुपयजति प्रैवेतज्जनयति पश्चाद्युपयजति
ष्काषात्ये प्रजाः प्रजायंते ॥१०॥ स उपयजति ॥ समुद्रं गच्छ स्वाहेत्यापो वा समुद्र आ
प्यायिताः एतस्य एवैतत् सिंचति ॥११॥ अंतरिक्षं गच्छ स्वाहेति ॥ अंतरिक्षं वा अनु प्रजाः
प्रजायंते तदंतरिक्षमेवैतदनुप्रजनयति ॥१२॥ देवं सवितारं गच्छ स्वाहेति ॥ सविता वै
५८ देवानां प्रसविता सवितृप्रसूत एवैतत्प्रजनयति ॥१३॥ मित्रावरुणौ गच्छ स्वा
हेति ॥ प्राणोदानौ वै मित्रावरुणौ प्राणोदानावेवैतत्प्रजासु दधाति ॥१४॥ अहो
रात्रे गच्छ स्वाहेति ॥ अहोरात्रे वा अनु प्रजाः प्रजायंते अहोरात्रे एवैतदनुप्रज
॥५८॥ नयति ॥१५॥ छंदांसि गच्छ स्वाहेति ॥ सप्त वै छंदांसि सप्त ग्राम्याः पशवः सप्ता
रण्यास्तानेवैतत्छंदोभ्यो प्रजनयति ॥१६॥ द्यावापृथिवी गच्छ स्वाहेति ॥ प्रजापति
र्वि प्रजाः सृष्ट्वा ता द्यावापृथिवीभ्यां पर्यगृह्णात्ता इमा द्यावापृथिवीभ्यां परि
गृहीतास्तथो एवैष एतत्प्रजाः सृष्ट्वा ता द्यावापृथिवीभ्यां परिगृह्णाति ॥१७॥
अथाप्युपयजति ॥ सर्वान्नात्युपयज द्यावत्याहं वायव्ये प्रजाः सृष्ट्वा स्तावत्या हे
वसुन्नुजानाम नथ यदस्युपयजति प्रैवेतज्जनयति तस्मादिमाः प्रजा
वन्ते प्रजायंते ॥१८॥ ब्राह्मणं ॥५॥ षष्ठमः प्रपाठकः समाप्तः ॥
सा तु उपयजति ॥ यज्ञं गच्छ स्वाहेत्यापो वै यज्ञ आपो यज्ञात एतत्
सा मे गच्छ स्वाहेति ॥ राता वै ... एवैतद् ... वति ॥ ... ॥

मु नो

ह्वति॥ आपो वै दिव्यं न भो॥ आपो एवैतत्सिंचति॥३॥ अग्निर्वृष्ट्वा न र
वि पृथिव्या गिरि द्विभ्या न रः स्वयं प्रतिष्ठेमाम् एवैतत्प्रतिष्ठामस्मिं प्रजन
अथ मुखं विमार्ष्टि॥ मानाम जर्दिं खेद्धाति तथो होपयष्टात्मानं नानु प्रवर्जत्या
अथ जाघन्या पत्नीः संयाजयंति॥ जघनार्द्धो वा एषः जघनार्द्धाद्वै योषा
यै प्रजाः प्रजायते तास्त्रेवैतज्जनपति यज्ञाघन्या पत्नीः संयाजयंतीति॥६॥ सो
तरात्ता देवानां पत्नीस्त्याव द्यति॥ अंतरात्ता विषोबा यै प्रजाः प्रजायंते उपरि
द ग्नाय गृहपतये उपरिष्टाद्धि वृषा योषामधि द्रवति॥७॥ अथ हृदयशूल
नावभृथं यंति॥ पशोर्ह वा आलभ्यमानस्य हृदयं शुक् समन्यावेति हृदया
हृदयशूलम् अथ यच्छृतस्य परिशिष्टं दं ति तदलं जुषते तस्मादु परि वक्ष्यलां कुर्या
न्नेत्रैः प्रच्युत पशोर्हृदयं प्रवृह्यात्तमेवं त्यव दधाति॥८॥ अथ हृदयशूलं प्र
यच्छति॥ तं न पृथिव्यां परास्यन्नाप्सु स यत्पृथिव्यां परास्येद्दाषधीश्च वन
स्पतींश्च सास्तु विशेद्य दप्सु परास्येद प एषा शुग्विशेत्तस्मान्न पृथिव्यां
नाप्सु॥९॥ अप एवान्यावत्यां यत्र शुष्कस्य चार्द्रस्य च संधिः स्यात्तदुप
गूहेद्य द्यु चान्या वापनाय ग्लानि दायप रूपमेदपाच्च निनीय यत्र शु
ष्कस्य चार्द्रस्य च संधिर्भवति तदुपगू मा पामो षधीर्हिंसीरिति तथा

मघर

७१३

नापो मौषधीर्हिंनस्ति धाम्नो धाम्नो राजंस्ततो वरुण नो मुञ्च ॥ यदाहुरघ्न्या
इति वरुणेति शपामहे ततो वरुण नो मुञ्चेति तदनेनैव सर्वस्माद्वरुणपाशात्सर्व
स्माद्वरुण्यात्प्रमुच्यते ॥१०॥ अथ मित्रियं तृचं ॥ सुमित्रिया न आप ओषधयः
सन्त्विति दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति यत्र वा एतेन
प्रचरन्त्यापश्च हवाऽअस्मात्तावदोषधयश्चापक्राम्यवतिष्ठन्ति तदु ता अभिमि
त्रधेयं कुरुते तथो हैनं ताः पुनः प्रविशन्त्येषा तत्र प्रायश्चित्तिः क्रियते स य एना
मीषामीयस्य पशोः करोति नाग्नेयस्य यस्पचशी याऽएवान्नबैध्यायितां हि
॥५८॥ स द्योऽनुपद्भः संतिष्ठतेऽएतद्धास्याग्नीषोमीयस्य पशोरग्नेन यस्य वहृद
यमभ्यानवरिति नेन वतिय दश्या पाश्वरिति ॥११॥ ब्राह्मणम् ॥१॥ प्रजापतिर्ह
प्रजाः ससृजानो रिरिचानऽइवामन्यत ॥ तस्मात्पराच्यः प्रजाऽआसन्नास्य ॥५८॥
प्रजाः श्रियेन्नाद्यायतस्थिरे ॥१॥ सऽऐक्षत रिरिचे हा यस्माद्उकामाय
स्यच्छिन्नमस कामः समार्द्धि परा त्वा म प्रजाऽअभूवन्नामि प्रजाः श्रिय
न्नाद्यायास्थिषतेति ॥२॥ सऽऐक्षत प्रजापतिः ॥ कथन्नु पुनरात्मानमा
प्याययेयोप मा प्रजाः समावर्तेरंस्तिष्ठेरन्मे प्रजाः श्रियेन्नाद्याये
ति सोऽर्चञ्छ्राम्यंश्चचार प्रजाकामः ॥ सऽएतां मित्रविन्दामप
ददर्शोऽन्विष्ट्वा प्रजापतिः पुनरात्मानमाप्याययत

तिष्ठंतास्य श्रियं नाद्यायुस्स वसीयाने वेष्टु जवत्॥४॥ त

न्या वजे त॥ एवं देह ग्रह या ... ना प्या यत ऽ उत्प नं प्रजाः समाव र्त्तं तिदा ...

प्रजः श्रियं नाद्याय स वसीयानि वेष्टुजवात्य तस्मै काम का द ग्नि न्याय ज ...

स्य ऽ आग्नेय ग्रथ मं पशु मा लभ ते॥ अग्नि र्वै दे वा नां मुखं प्रज न यि ता स ... प

तिः स ऽ उ ऽ ए व यज मा ... न स्त स्मा दा ग्ने या ... भ व ति॥ ६॥ अथ सा र स्व तं॥ वाग्वै स र

स्वती वा चा वि व तत्प्र जा प तिः पु न रा त्मा न मा प्या यय त वा चे न मुप स मा वर्त त वा च म नु

का मा त्म नो कु रु त वा चे ऽ ए वि षऽ ए त दा प्या य त वा ग्गे न मुप स मा व र्त्ती ति वा च म नु

का मा त्म नः कु रु ते॥ ७॥ अथा सौम्यं॥ अन्नं वै सो मो न्नं ने व तत्प्र जा प तिः पु न रा त्मा

न मा प्या य य ता न्न मे न मुप स मा वृ त्तं ता न्न म नु क मा त्मा ना कु रु ता न्ने ना ऽ ए वि ष ऽ ए

त दा प्या य ात न्न मे न मुप स मा व र्त्ती ति न्न म नु क मा त्म नः कु रु ते॥ ८॥ त द्य सा र स्व

त म नु भ व ति॥ वा ग्वै स र स्व त्य न्नं ७ सो म स्त स्मा द्यो वा चा प्र सा म्य न्ना दो हि भ

व ति॥ ९॥ अथ पौ ष्णं॥ पशवो वै पूषा पशु भि र्व त त्प्र जा प तिः पु न रा त्मा न मा

प्या य य त प श ऽ व ऽ ए न मुप स मा व र्त्ती ति पशू न नु का ना त्म नो कु रु त पशु भि र्वा ऽ वि ष

ए त दा प्या य ते प श वऽ ए न मुप स मा वृ त्तं ते पशू न नु का ना त्म नः कु रु ते॥ १०॥

अथ बार्हस्पत्यं॥ ब्रह्म वै बृहस्पति र्ब्रह्मणैव तत्प्रजापतिः पुनरात्मानमाप्या

य यत मं ब्रह्मे न मुप स मा व र्त्त त ब्रह्मा नु क मा त्म ना कु रु त ब्रह्मणा ऽ ए व षऽ ए

अवर

तदाप्यायते ब्रह्मैनमुपसमावर्त्तते ब्रह्मानुकमात्मनः कुरुते ॥११॥ तद्यत्सोम मनु नवति
पचा वा वै वृहस्पतिर्ब्रह्म वृहस्पतिस्तस्माद्ब्राह्मणः पश्यन्तीति ध्रुवतमः पुरोहितो ह्यस्य नवं
ति मुख आहितास्तस्मादुत सर्वेदं ब्राह्मणो नवासी चरति ॥१२॥ अथ विश्वान्देवां ॥ सर्वं
वै विश्वेदेवाः साविता वै तत्प्रजापतिः पुनरात्मानमाप्याययत सर्वमेनमुपसमा
60 वर्तते सर्वमनुकमात्मनाकुरुत सावित्र्या एवैषः एतदाप्यायते सर्वमेनमुपसमा
वर्त्तते सर्वमनुकमात्मनः कुरुते ॥१३॥ तद्यद्बार्हस्पत्यमनु नवति ॥ ब्रह्म वै बृहस्प
तिः सर्वमिदं विश्वेदेवा अस्यैवैतत्सर्वस्य ब्रह्म मुखं करोति तस्मादस्य सर्वस्य
ब्राह्मणो मुखं ॥१४॥ अथैन्द्रं ॥ इन्द्रियं वै वीर्यमिन्द्र इन्द्रियेणो वै तद्वीर्येण प्रजाप
॥६०॥ तिः पुनरात्मानमाप्याययतेन्द्रियमेनं वीर्यमुपसमावर्त्तते इन्द्रियं वीर्यं ॥६०
मनुकमात्मनाकुरुतेन्द्रियेणो एवैषः एतद्वीर्येणाप्यायते इन्द्रियमेनं वीर्यमु
पसमावर्त्तत इन्द्रियं वीर्यमनुकमात्मनः कुरुते ॥१५॥ तद्यद्वैश्वदेवमनु नवति ॥
क्षत्रं वा इन्द्रो विशो विश्वेदेवाः अन्नाद्यमेवास्मा एतत्पुरस्तात्करोति ॥१६॥
अथ मारुतं ॥ विशो वै मरुतस्तामु माव विड्भिरेव तत्प्रजापतिः पुनरात्मानमा
प्याययत [illegible] मेनमुपसमावर्त्ते तन्नेमानमनुकमात्मनाकुरुत [illegible]
षः एतदाप्यायते [illegible] मेनमुपसमावर्त्तते [illegible] मानमनुकमात्मनः कुरु
तद्यदिदं द्रमनु नवति ॥ क्षत्रं वा इन्द्रो विशो विश्वेदेवा विशो वै म [illegible]

तन्नूनं परिश्व ऽ इति तदिदं वृत्रमुन यतो हि श्चा प्ररिहृदं ॥१८॥ अथ ॰ मन्नुजवति
आग्निरिन्द्रियं वीर्यमिन्द्रऽ उनान्यामेव तद्वीर्य्याण्यां प्रजापतिः पुनरात्मन्मनुजवं
यपतो नेऽ एनं वीर्येऽ उपसमावर्त्तितामुनि वीर्येऽ अनुके आत्मनो कुरुते यजमानवं
न्यांग्चोवषऽ एत द्वीर्यान्यामाप्यायतऽ उनिऽ एनं वीर्येऽ उपसमावर्त्ते तेऽ उने सर्वं
र्येऽ अनुकाऽ आत्मनः कुरुत ॥१९॥ अथ सावित्रं ॥ सविता वै देवानां प्रसविता
तथो हास्माऽ एते सवितृप्रसूताऽ एव सर्वे कामाः समृध्यन्ते ॥२०॥ अथ वारुणं
मं तत्तऽ आत्मनन्ते ॥ तादनं ॰ सर्वस्माद्वरुणपाशात्सर्वस्माद्वरुण्यात्प्रमुञ्चति ॥२१॥
तस्माद्यदि पापकादर्शिनी स्यात् ॥ आग्नेयमेवाग्निष्ठे नियुञ्ज्याद्यथेतरान्युप
नायुर्यथास्तर्वं ॥२२॥ यद्यु पापकादर्शिनी स्यात् ॥ आग्नेयमेव यूपऽ आलभेरन्न
त रान्यथा हवं ॥२३॥ तान्यत्रो दीक्षा नयन्ति ॥ आग्नेयमेव प्रथमं नयन्त्यथेत
रान्यथा हवं ॥२४॥ तान्यत्र नि विध्यन्ति ॥ आग्नेयमेव प्रथमं दक्षिणार्द्धं नि विध्य
थेतरानुदीनातिनीय यथा हवं ॥२५॥ तेषां यत्र वपाभिः प्रचरन्ति ॥ आग्नेयस्य
व प्रथमस्य वपया प्रचरन्त्यथेतरेषां यथा हवं ॥२६॥ तैर्यत्र प्रचरन्ति ॥ आग्नेयेन
व प्रथमेन प्रचरन्त्यथेतरैर्यथा हवं ॥२७॥ ब्राह्मणम् ॥२॥ यत्रा वै यज्ञस्य शिरो च्छिद्यत
तस्य रसो द्रुत्वापः प्रविवेश तानिवेव तऽ आसन्तापः स्यन्दन्ते तामेवैतद्रसं ॰ स्यन्दमानं
मेन्यात ॥१॥ स यद्वसती वरी राद्यते ॥ तामेवैतद्रसमाहरन्ति यामद्यातिरसं वंतं

...घर ७

यत्तं करोति तस्माद्वसतीवरी राद्वेति ।।२।। ता वै सर्वेषु सवनेषु विसृजति । सर्वेषु
वै तत्सवनेषु रसं दधाति सर्वाणि सवनानि रसवन्ति करोति तस्मात्सर्वेषु सवने
षु विसृजति ।।३।। ता वै स्यन्दमाना गृह्णीयात् । एष हि स यज्ञस्य रसस्तस्मात्ता
दमाना नो गृह्णीयात् ।।४।। नो पीथाय वा एता गृह्णाति । सर्वं वा इदमन्यदिल
61 यति यदिदं किंचाविलयाय पवते तद्वै तन्नेलयतीति तस्मात्स्यन्दमाना नो गृह्णी
यात् । पञ्च यज्ञस्य रसं गृह्णातीति तस्माद्दिवा गृह्णीया
त् ।।५।। दिवा गृह्णीयात् ।। यज्ञ एष तपति विश्वेभ्यो ह्येनादेवेभ्यो गृह्णाति रश्मयो ह्यस्य
देवता स्मो वै गृह्णाति य एष तपति विश्वे देवाः सूर्यो ह्येव दिवा गृह्णीयाद्दि
विश्वेदेवास्तस्माद्दिवा गृह्णीयाद्दिवैव वा एष तस्माद्दिवैव दिवा गृह्णीयात् ।।६।।
।।६१।। एतद्वाव विश्वेदेवाः ।। यजमानस्य गृहानागच्छति स यः पुरा दिवसस्यास्तमया ।।६१।।
एतद्वाव विश्वेदेवाः तिष्ठन्ति यथा श्रेयस्यागमिष्यत्यावसथं नापरेण तेनोपासीतैवं
व सतीवरी गृह्णाति यथा श्रेयस एतास्तु वसतीवरीरुपवसेति स उपवसथः ।।७।।
तत्त एतद्धविः प्रविशन्ति तद्वै तस्तमियात् ।। तत्र प्रायश्चित्तिः क्रियते यदि ह्वारजा नः
स यस्याग्रहीता अभ्यस्तमियात् तस्य ताः पुरा गृहीता न वेति य ऋत्विक् आनी...
स्यान्निनाहा... गृह्णीयाद्दिवाहितस्य ताः पुरा ... वसितावा पर्यवसितावा स्यात्तस्य निनाह्या...
स्याद्य एनमीजानो ... वसितावा ... ति ।।८।। य इत्य एतदु न्यपन्नाविदत ...
द्दिवाहितस्य ताः पुरा गृहीता नवेति ... रपं न गृह्णीयादिदं ...
दावाग्याय पपूरयात्तामुपद्ध...

नगृह्णीयात्तदेतस्य स्वरूपं क्रियात पा रब [illegible] ता॥ऽ॥ अथाता [illegible] ल्ला॥

रिमाऽआपऽइति यज्ञस्य ह्यासु रसः आविष्टस्तस्मादाह हविष्मतीरिमा [illegible] र्वेश

हविष्माँ ३ऽ आविवासतीति हविष्मान्ह्येना यजमानऽआविवासति तस्मादाह

हविष्माँ ३ऽ आविवासतीति॥१०॥ हविष्मान्देवऽअध्वरऽइति॥ अध्वरो वै यज्ञं

स्तद्यस्मै यज्ञाय गृह्णाति तं हविष्मन्तं करोति तस्मादाह हविष्मान्देवोऽअध्वर

इति॥११॥ हविष्माँ ३ऽ अस्तु सूर्यऽइति॥ एतस्मै वै गृह्णाति यऽएष तपति ध्रिष्केत्वो

स्य नादावस्यो गृह्णाति रश्मयो ह्यस्य विश्वे देवास्तस्मादाह हविष्माँ ३ऽ अस्तु

सूर्यऽइति॥१२॥ ताऽआहृत्य जघनेन गार्हपत्यं सादयति॥ अग्नेर्वोऽपन्न

गृहस्य सदसि सादयामीत्यग्नेर्ह्येनास्तद्गृहस्य सदसि सादयामीत्येवैतदा

ह यदाग्नीषोमीयः पशुः संतिष्ठति तत्परिहरति व्युत्क्रामत तस्या ह्ययेण हविर्धा

न यजमानऽआसन्ताऽआदत्ते॥१३॥ स दक्षिणेन निष्क्रामति॥ तां दक्षिणायाँ

श्रोणौ सादयतीन्द्राग्न्योर्भागधेयी स्थेति द्विष्ठ्यो ह्येनादवस्यो गृह्णातीन्द्रा

ग्नीहि विश्वेदेवास्ताः पुनराहृत्याग्रेण पत्नीं सादयति स जघनेन पत्नीं पर्ये

त्य ताऽआदत्ते॥१४॥ सऽउत्तरेण निष्क्रामति॥ ताऽउत्तरायाँ श्रोणौ सादयति ३ सा

त्रा मित्रावरुणयोर्भागधेयी स्थेति निवं सादाय दति रिक्ते हि तान्नवां [illegible]

यतऽइन्द्राग्न्योर्भागधेयी स्थेति वञ्च्या चादेवान्नति रिक्ते तथा [illegible]

उत्से वा एताः परिक्रियंते ॥ अग्निः पुरस्तादथैताः समंतं पल्ययंगं पूतेनाध्वर दाऽं स्यप
न्स्यस्त्ता ऽआग्नीध्रेस्यादयूति विम्बबांदवानी नागाधयी स्युति तदासुक्विश्चांद वं
हां विशयात्य तविनसंतिवरं तस्माद सती वार्यानां मबसतां ८ हविवरसनवतिय ऽए
वामतद्दृदा ॥१६॥ तानिवाऽएतानि ॥ सप्त यजूं८षि नवति चतुर्भिर्गृह्णात्येकेनज
घनेन गार्हपत्ये ८ साद्यात्यकेन परिहरत्येकेनाग्नीध्रे तानि सप्त यजूंवि
चावः प्रजातानिर्णीता ८ स्रि सप्तपदा विराडेषा परा चौराड् एता मत्तिसंपदं तस्मा
सप्त यजूं८षि नवंति ॥७॥ ब्राह्मणम् ॥३॥ तान्त्स्प्रबोधयंति ॥ तपउपस्त्या
ग्नीध्रमुपसमायंति तऽआज्यानि गृह्णंति गृहीत्वाज्यान्यो यत्रा साद्याज्यानि ॥१॥
अथ राजानमुपावहरति ॥ इयं वै प्रतिष्ठा जन्तु रासां प्रजा नामिमाम विन
त्प्रतिष्ठाम पावहरति तमास्य तनुतितमस्य जनयति ॥२॥ अंतरपाषउपावहरति ॥
याज्ञा वा ऽ अन्नस्तं न्वेव यज्ञान्न बहिर्धा करोति यावञ्च सम्मुखं ष्टधिनिदधाति
विसामो विशा यावातः हन्त्रमावर्तते रूपं धूह्यति तद्ध स्म मुखवान्न वंतिविशा
तत्सं मुखं दत्रियमन्त्य विवादिनीं कारोति तस्मान्त्स्मुखवान्न वंति ॥३॥ स
वहरति ॥ हृदत्वा मनसेवेति यजमानस्य तत्काममायाह हृद्ंपि नाति
जमानस्य लोकामंकामयात यत्काम्याय जात तस्मादाह हृदत्वा म
दिवत्वा सूर्या यात्विति ॥ दिवालोकाय

उ ग त्राय॰ प
द खन्यस्त्वे ख जेतदाहो ध्वे मि मम स्य ॥५॥ सोम राजन्विश्वास्त्वं प्रजा ऽ
मिश्र मं यहि दिविद खषु धेहीत्यावेतदाह ॥६॥ अथानुसृज्योपातिष्ठते ऽंस्य
तदेनमाभ्यो प्रजानामाधिपत्याय राज्याय योपावहरति ॥ अथानु सृज्योपातिष्ठ ॐ स्य
तदेनमाभ्यां प्रजानामाधिपत्याय राज्याय यो प्रावहरति यदाह हि [redacted] श्वास्त्वां
श्वास्त्वां प्रजा ऽ उपावरोहं त्विति यथा यथ मिमं वा ऽ एतत्करोति यदाह हि मनु पापव स्य सी
जा ऽ उपावरोह त्विति तत्र त्वो सा मस्तत्पापव स्य संस्करोति तद्धेद मनु पापव स्य सी
यात तथात्र यथा यथं करोति यथा सर्वे यदाह हि स्व श्वास्त्वां प्रजा ऽ उपावरोहं त्विति तादेनमा
नि: प्रजास्ति: प्रत्यवरोहयति तस्मादु त्त्रिय मायंतमिमा: प्रजा त्वि: प्रत्यवरोहति त
मधस्तादुपासत ऽ उपसंन्नाता प्रातरनुवाकमनुवच्य न्नुवति ॥७॥ अथ सामिध
मन्वाद्ध दाह ॥ द खन्य: प्रातर्याव भ्य ऽनु ब्रूहीति छंदा: सिविद वा: प्रातर्यावाणि
छंदाः स्यनुयाजा द खन्य: प्रष्याद वान्यजेति वा ऽ अनुयाजेश्वरेति ॥८॥
लुहेक ऽऽ ॥ द खन्योनु ब्रूहीति तदु तथा न ब्रूया छंदांसि विद वा: प्रातर्यावाणि
छंदाः स्यनुयाजाद खन्य: प्रष्याद वान्यजेति वा ऽ अनुयाजेश्वरेति तस्मादु ब्रू
याद्द खन्य: प्रातर्याव भ्योनुब्रूहीत्येव ॥९॥ अथ यत्स मिध मन्वाद धाति ॥ छंदा
छंदा: स्यावेतत्तु न रापयो
ऽस्य वितत्सामिधेथ यज्ञाता प्रातरनुवाक मन्वाह छंदां स्यावेतत्तु नरा प्या
यत्स्ययात यामानि करोतियात यामानि वि द खिन्छंदा: सि छंदांसि हि दिवा: स्व
गीता ऽ सम मस्तु वत नवा ऽ अत्रस्तुवात नशो: सोति त छंदा स्यावेतत्तुन

रा पायायस्य यातयामानि करोतीति तिरश्च यातयामेव यज्ञं तनुते तस्माद्धोता प्रातरनुवा
कमन्वाह ॥१०॥ तदाहुः ॥ कः प्रातरनुवाकस्य प्रतिगरऽइति जाग्रद्वै वा ... युरूपा
सीत स यन्निमिषति स हि वास्य प्रतिगरस्तदु तथा न कुर्याद्यदि निद्रायादपि कामं
स्वप्यात्स यत्राहोता प्रातरनुवाकं परिदधाति तत्स्वर्गलीति भवति तस्यां चतु
र्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा जुहोति ॥११॥ यत्रा वै यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत । तस्य रसो द्रुत्वा
पः प्रविवेश तमदः स्वर्धूर्वे सती वरीभिराकुर्हरत्यथ यो ऽत्र यज्ञस्य रसः परिशिष्ट
स्तमेवैतदाच्छेति ॥१२॥ यद्वेव वृताम्राकूतिं जुहोति । एतामेवैतद्यज्ञस्य रसमभि
प्रस्तृणीति तमाशं धेयान्यथो चैवैतां देवतान्यऽआकूतिं जुहोति ताऽएवैतत्प्रीणा
६३॥ ति ताऽआस्मिन्नृप्ताः प्रीताऽएतं यज्ञस्य रसं संनमन्ति ॥१३॥ शत ॥ २२०० ॥ स जुहोति ॥
अग्नेर्वोऽग्निः समिधाहवम्मऽइति अनुमऽइदमग्निरनुमजानात्वित्येवैतदाह ... ३॥
त्वं चापां ... धिषणाश्च देवीरिति अनुमऽइदमापोऽनुमजानन्त्वित्येवैतदाह ग्राव
याव्णो विदुषा नयज्ञमिति अनुमऽइदं ग्रावाणोऽनुमजानन्त्वित्येवैतदाह वि
षा नयज्ञमिति विद्वांसो हि ग्रावाणः अनु तु देवः सविता सविता ह वैष्णव स्वाहा
अनुमऽइदं देवः सवितानुमजानात्वित्येवैतदाह सविता वै देवानां प्रसवि
ता सवितृप्रसूतऽएवैतद्यज्ञस्य रसमाच्छेति ॥१४॥ अथापरं चतुर्गृहीतमा
दत्ते स्त्रयन्नाहायऽइष्याहुतरित्यपऽइच्छन्नुतरित्येवैतदाह तद्यद
तामेवैतद्यज्ञस्य रसमभिप्रस्तृणीत ... तान ...

तस्मान्नाष्ट्रा रक्षांसि न सचन्ते ॥ ... प्रत्युपति-
हि नेष्टः पत्नीरुदानयिष्यति न एताग्नीध्राद्वा ... मंती जघनेन चात्वालमन्तरेणुवा
मासेन भवति संश्लिष्ट एव ॥१६॥ तद्वै देवा निष्क्रामन्ति यन्ति तद्यत्सह पत्नीभिः कृपा
मासेन भवति सं ... पापान्नवंति तद्यन्ति विसह पत्नीभिर्यन्ति तद्यत्सह पत्नी ... स्माम
ध्र ... सयस्यान्तता दि ... पापा न वंति तद्यन्ति विसहपत्नीभिर्यन्ति तगेधर्वाः स्मामरच्चीं
यत्र वियज्ञस्य शिरश्छिद्यत ॥ तस्य रसा सादुद्रावः प्रविविशात मेतगन्धर्वाः कथन्निम मनायनाष्ट्रे
यज्ञुः ॥१८॥ तहाद वाऽऊचुः ॥ इयमनु त्वा विहृनाष्ट्रा य दिमे गन्धर्वाः साहैव पत्नीभिरस्याम
यज्ञस्य रसमाहारमिति ॥१९॥ ता हो चुः ॥ या पिस्ता मा विगन्धर्वाः साहरिष्यामऽ इति ॥२०॥
त पत्नीष्वेव गन्धर्वा गर्हिष्यं त्याधे त मन्नायनाष्ट्रु यज्ञस्य रसमाहारिष्यामऽ यज्ञस्य रसमाजह्रुः
त पत्नीष्वेव गन्धर्वा जगृधुरध्येते मन्नायनाष्ट्रु यज्ञस्य रसमाज-
त सहपत्नीभिरीयुः ॥ तत्पत्नीष्वेव गन्धर्वा जगृधुरध्येते तपत्नी ष्वेव गन्धर्वा ध्यैस्वपेह मनः
॥२१॥ तथोऽएवैषऽएतत् ॥ साहैव पत्नीभिरेति तपत्नीष्वेव गन्धर्वा ... हवाऽआकृतिं
त्य नाष्ट्रे य ज्ञस्य रसमाहरति ॥२२॥ स ताभ्यां निजुहोति ॥ एताऽ हवाऽआकृति
॥२३॥ तथोऽएवैषऽएतत् ॥ साहैव पत्नीभिरेति ॥ एताऽ हवाऽआकृतिं
त्य नाष्ट्रे यज्ञस्य रसमाहरति ॥२२॥ स ताभ्यां निजुहोति ॥ एतांऽ हवाऽआकृति
त्यनाष्ट्रे यज्ञस्य रसमऽउपसामति तोपत्युप तिष्ठति तामावेतदा विष्णुरपगच्छति ॥२
कृतामेष यज्ञस्य रसमलिप्स्तल्लीतत माऽरधेतम
पाद्द्वेवतामाकृतिं जुहोति ॥ एतामावेतद्यज्ञस्य रसमलिप्सत्तल्लीतत मारधेतम
याद्द्वेवतामाकृतिं जुहोति ॥ एतामावेतद्यज्ञस्य रसमलिप्स्त्तल्ली ततमाऽरधेतम
पायाचति यान्यऽउ चेविता देवतास्यऽआकृतिं जुहोति ताऽएवैतत्प्रीणाति ताऽ
पायाचति यान्यऽउ चेविता देवतास्यऽआकृतिं जुहोति ॥२४॥ स जुहोति ॥ देवीरापो
पायाचति ... संनमयति ॥२४॥ स जुहोति ॥ देवीरापोऽ
आस्मिन् ह्याः ... ताऽ एतं यज्ञस्य रसं सं नमयति ॥२४॥ स जुहोति ॥ देवीराप
आसन्नहाः ... ताऽ एतं यज्ञस्य रसमस्मा दहाद देवीरापोऽअपान्नपादिति वाव ऊर्मिर्हवि
पान्नपादिति दाव्यो ह्याप स्मादाह ... देवीरापोऽअपान्नपादिति वाचाऊर्मिर्हवि
पान्नपादिति दाव्योह्याप मस्मादाह देवीरापोऽअपान्नपादिति ... ऊर्मिर्हवि
पान्नपादिति दाव्योह्यापस्मादाह ... यो वऽऊर्मिर्हविष्यऽइत्यवितदाह ... इन्द्रियावान्मदिन्तमऽइति वीर्यवानि-
ष्यऽइति यो वऽऊर्मिर्हविष्यऽइत्यवितदाह इन्द्रियावान्मदिन्तमऽइति वीर्यवानि-

तदाह यदाहेंद्रियावानिमद्दितमऽ इति स्वादिष्ठ त्यावेतदाह तादवेन्योद वन्नादत्तोदे
तादनाऽ अथाविष यदाह तं दवान्त्योदक्त्रो दात्त इति शुक्रोपिन्यऽ इति सत्यं विष्णुक्रं६ स
त्यप्रस्यऽ इत्याविवेतदाह यं बंनाग स्वस्वादिति तिषामुख्य पनागः॥२५॥ अथामेत्रा
वरुणा च मासिनेतामाकूतिमपल्लावयति॥ काबिरबीति यथावाऽ अंगारारानिनाप्सा
तः स्यादवाम षाकूति र तयादवतया प्सातान्नेवति सजानं वाऽ एतामिरङ्गिरूपस्त्र
च्यन्नवति याऽ एतामित्रावरुणा चमासद्वन्नावाऽ आज्यं र तं स्वामो निद्वाजपाज्ये
नारतं सामं हिन स्वानीति तस्मा वाऽ अपपल्लावयति॥२६॥ अथ पगट ल्लति॥ समद्ध
॥६४॥ स्य चाच्छिस्याऽ ऊर्न्नेयामी स्यापाविसमुद्वाप्स्वाव त दीन्ति दधाति तस्मादापऽ एताव
ति मोगेतु ज्यमानेन वी यं तत दं त्व कध नात नयंति तेनुपां नेजनीन्॥२७॥
तच्चन्मेत्रावरुणस्य च मास नगच्छाति॥ यत्रावेद विन्या यूशापाक्रा मचमे तद्देवाः ॥६४॥
त्पृ त्पार वत्रिषमेछे न्वारारुणि प्राराच यान्नि विक्षिन्यविदयं स्तस्मान्मेत्रावरुण
चमासनेगच्छाति॥२८॥ तऽ अथैयंति॥ प्रस्युपति छते नीवाचाल वसतीवरी त्रि
तच्चमासनच स्यऽ उपर्युपरिचात्वाल ल६ स्प च यति वसतीवरीस्वामित्रावरुणाच
समाप्पाऽ आदिरमत सामा बधीतिप्राबधीनेरिति यश्चासा नार्धे धुरा
तस्य रासा यश्चा याह नस्तमावेतद तय६ सां ... ति॥२९॥ तौ
मित्रावरुणा च मास वसतीवरीन्नेयंत
स्तितार्धेधुराहत्या ताय ...

इति चेदंतस्तदुत्पाल्कय ... ॥२८॥
उन्नाया यत्नस्य रसः सो स्वजातेर्यथाहोतुज्व मानयजेताविर । यदेका ।
न्यस्त यद्दुपर्थुपरिस्याच्चालनं स च स्पर्द्धीयत्यातावेदवादिवमुपोदके
यजमानमपि तत्स्वर्ग्यं पंथा न मनुसे ख्यापयति ॥ २७ ॥ तस्मात् आयंति ॥ तां हैव
ताह च त्वय्धुर्यावि रपा उ इत्युविदापा उ इत्यवितदाह तं प्रत्याहतेवनं
यदि प्रचरं स्यात् स च स्रुवः परिक्षिपेत् ल्तं हता माप स्यात् तं जुहुया यद्युनाल्तं
हामा यस्या इ परं च तु गर्हितमाज्येन रहीचाजुहोति यमाग्न एतन्नु मे च्यम
वीवा जपुष्पुंजुना ॥ सर्वेता ञाष्वतीरिषः स्वाहेत्याग्ने ध्याजुहात्यग्निर्वा
अग्निष्टोम एवं जुहुयाद्यद्यग्निष्टोमः स्यात् ॥ ३२ ॥ यद्युक्थ्यः स्यात् । मध्य
मं परिधिं पस्पृशोञ्चयः परिधयश्च्युत्सृज्यान्यतेरुहितेहि यज्ञः प्रतिति
छति पुष्य त्रातिरात्रो वाप्तोर्यामो वास्यान्निवज्जुहुयान्नमध्यमं परिधिमं
प स्पृश्य स्त्स मुपोयवज्ज्ञली म्पृश्य स्य प्रपाद्यते तद्यथायर्थ यज्ञोकृतं न्यो
वर्त्तयति ॥ ३३ ॥ अयुं गा ऽ अयुं गाऽ एकधनान् वेति ॥ त्रायावापि च वोर्

ह्वा सप्त वा नव वा नवा वैकादश वैकादशा वा त्रयोदश वा त्रयोदशा वा पञ्च
दशा वा द्वन्द्वं हि मिथुनं प्रजननमथ य एक एकोऽतिरिच्यते स धन्मानुस्य
श्रेयमत्यतिरिच्यात् स वाऽएष बाढं स धनं त्वायजमानस्य श्रियमत्यतिरिच्या
त तद्यदेषा बाढं स धनं तस्मादेकधनानाम ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणम् ॥ ४ ॥ अथाधि
षवणे पर्युपविशन्ति ॥ अथो स्या बाढं हिरण्यं बध्नीत द्वयं वाऽइदं न तृतीयम
स्ति सत्यं चैवानृतं च सत्यमेवाद्वयं वाग् अनृतं मनुष्या अग्निरेतसो वै हिर
ण्यं सत्येनात्मानं अनुपस्पृशानि सत्येन सोमं परा हणानीति तस्माद्वाऽअ
॥ ६५ ॥ स्या बाढं हिरण्यं बध्नीते ॥ १ ॥ अथ ग्रावाणो माददते ॥ तेवऽएते स्म मया ग्रावाणो भवन्ति ॥
देवा वै सोमाद्धि विहिंसामो वृत्रो वै सोम आसीत्तस्य तच्छरीरं यद्गिरयो यद
श्मानस्तच्छरीरेणैव नमेतस्म मर्द्धयति हन्त्येनं करा तस्मादश्ममया भवन्ति
ति वाऽएनामेतद्यदभिषुण्वन्ति तामातन घ्नन्ति तथा तऽउदति तथा सञ्जी
तस्मादश्ममया ग्रावाणो भवन्ति ॥ २ ॥ तमाददते ॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रस
नार्वीक्ष्णोऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददे रावासीति सविता वै देवानां प्र
त्सवितृप्रसूतऽएवैनामेतद्ददाति भिनो [illegible] तान [illegible] हि
त्या रेवद्वाऽअन्या माददत [illegible]

... न्तात
त्येव ... माह जेन खान्पां वज्रो वाऽएष तस्य नमनु ... यदा वाऽएनमित नातिभुक्तं स्पृथाकृतिम ...
... त्तो ॥३॥ आददुराभासीति ॥ ... ष वृद्धयं रासतऽआदकुतीश्च दक्षिणाश्चत
तं जुहोत्यथ दक्षिणा ददात्य तच्छ्र ... धीति ॥ अथ धारा वै यज्ञो महांतमिम
दाहरा वा सीति ॥४॥ गम्भीरमिमम ध्वरं कृधीति ॥ ... वै यज्ञस्य देवता तस्मादाह इन्द्रायेति
कृधीत्य ... तदाह इन्द्राय सुसुतमिति ... वै यज्ञस्य ... उत्तमः पयसोम
सुतममिति सुसुतममित्येवैतदाह ... तमन पविनत्ये ष वाऽउत्तमः पयसेनमिति रसवन्तमित्येवैत
त्तस्मादाह ... मनपविन्स्य ऊर्जस्वन्तं मधुमन्तं पयस्वंतमिति ॥ इ्वाहवयज्ञेत
दाह यदाहोर्जस्वन्तं मधुमन्तं पयस्वंतमिति ॥५॥ अथ ग्रावस्य छति ॥ द्वा ... शुयजामब्रावं
चा नान्ते सुर ... संगाह्निनयां व क्रास्त हा बुरु पाऽं शुयजा म ...
य छा मितितऽउपांशुयजं ... ॥६॥ अथ निग्राभ्याऽआहरति ॥ तास्व
... प ... मनो मे तर्पयत वाचं मे तर्पयत प्रा
णं यावयति निग्राभ्यास्थ देवश्रुतस्तर्पयत मा मनो मे तर्पयत वाचं मे तर्पयत प्रजां मे
त्रा तं मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयतात्मानं मे तर्पयत प्रजां मे
तर्पयत पशून्मे तर्पयत गणान्मे तर्पयत गणा मे मा वितृषन्निति रसो वाऽ
... पस्ता स्वावितामा ... गणा मे मा वितृषन्निति सर्वं ... आत्मानं तर्पय ... सप्त
तर्पयत पशून्मे तर्पयत गणान्मे तर्पयत ... निदानं ... ॥७॥ ...
उपांशुं ... सवनः सवि ... निदानं ...

मीते ॥ घ्नंति वा एतन्मतद्यदभिषुण्वंति तमेतन्नघ्नंति तथा तदुदेति तथा...
व मिमीत तस्मान्मात्रामनु त्र्यक्षु पात्रो याचाप्येन्यामात्रा ॥ ८ ॥ स ... ते ॥
त्वा वसु मातरुद्रवत्य इतीन्द्रो वै यज्ञस्य देवता तस्मादाहेन्द्राय त्वेति वसुमतरु
द्रवत इति तदिंद्रमेवानु स्वं भक्षय रुद्रभ्यो नजती इन्द्राय त्वादित्यवत इति तदिंद्रमे
वान्वादित्यान्नाभजतीन्द्राय त्वाभिमातिघ्न इति सपत्नो वा अभिमातिरिंद्राय
त्वा सपत्नघ्न इत्येवैतदाह सोस्याभ्रारो यथा श्रेष्ठस्याभ्रारा एवमस्यैषा
न्नतादिवि न्यः ॥ ९ ॥ श्येनाय त्वा सोमभृत इति तद्गायत्र्यै मिमीते गायत्री
र्वा य श्येषदत इत्यग्नि र्वै गायत्री तद्गायत्र्यै मिमीते सा यद्गायत्री श्येनो भू
त्वा दिवः सोममाहरत्तेन सा श्येनः सोमभृत्तेनैवास्या एतद्वीर्यंणाद्वितीये ॥ ६६
मि मीते ॥ १० ॥ अथ यत्पंचकृत्वो मिमीते ॥ संवत्सरसंमितो वै यज्ञः पंच वा ऋ
तवः संवत्सरस्य तं पंचभिराप्नोति तस्मात्पंचकृत्वो मिमीते ॥ ११ ॥ तमत्र मृ
यत्ते सोम दिवि ज्योतिर्यत्पृथिव्यां यदुरावंतरिक्षे ॥ तेनास्मै यजमानायोरु
राये कृध्यधि दात्रे वोच इति यत्र वा एषोग्रे देवानां हविर्बभूव तदहं दोन
... सार्विनाद देवानां हविर्बभूवमिति स एतान्ति स्त ...
विन्य ... ॥ १२ ॥ ... देवा ... स्तं एव त ॥ तास्य ... विना ...

[illegible] नाऽ [illegible] तयोऽ एवास्य षऽ एत ता [illegible] ता स्त [illegible]
वादबानाऽ [illegible] वति तस्मादव मूर्त्तिमश्नाति ॥१३॥ अथ निग्राभ्या [illegible]
आप हावै वृत्रं जघ्नुः ता नि वि तद्वीर्येण पः स्यंदात तस्माद नाः स्यंदमाना न [illegible]
न प्रतिधारयति ता ह स्व मेव बीजो वरुः कुस्मिन्नु वयं तिष्ठेम हि या लिरस्मा [illegible]
इत्रो हू तऽ इति स म [illegible] वाऽइदमिन्द्राय तस्थान मास यदिदं किं चापि या यं पवते
॥१४॥ सऽ इन्द्रो ब्रवीत ॥ स र्वं वि मऽइ दं तस्थानं यदिदं किं च तिष्ठ ध्व मेव मऽइति ता ह
तुः किं न स्त तः स्यादिति प्रथम तन्द्र एव वः सोमस्य राज्ञ इति तथेति ता [illegible]
अतिष्ठंत तास्तस्थानाऽउरसि न्यगृह्णीत तद्यादनाऽउरसि न्यगृह्णीत तस्मां
नि या [illegible] ना मताथे वि नाऽउरसि नि गृह्णीत सऽ आसामे ष प्रथम तदेः सा
मस्य राज्ञो यन्निग्राभ्यानि रूप सृजति ॥१५॥ सऽ उपसृजति ॥ [illegible] वृत्रे
नुरऽ इति शिवा [illegible] प स्त स्मादाह [illegible] ता स्थ इति वृत्रतुरऽ इति वृत्र [illegible] तऽ
[illegible] न्नाधा गृह्णीऽ मृतस्य पत्नीरित्य मता [illegible] प स्तादवीद्वृत्रे मयऽ इन
यतति नान्नतिरो हि तमिवा स्तु पहूताः सोमस्य पिबतेति तऽउपहूतऽ एव
थ मतन्त्राः सोमस्य राज्ञा [illegible] यावि ॥१६॥ अथ प्रहरिष्यन्नु ॥ वे [illegible] तं
न साध्या पद म [illegible] अहं [illegible] एव [illegible] तीस [illegible] मिति त्योन्वि वम [illegible]

स्नात॰ इति त… …चते प… …वाहिंसामा घातिवाऽ एनमेत
द्रदत्तिशुष्वेति तामतन ध्नाति तथा त॰ उदति तथा संजीवति तथा नेन स्पंद
नति यद्युनद्विष्याद्दुंपितृणामेव मनसाध्याय तथाऽनेन स्पंदनवति॥१७॥
सप्रहरति मान्नेस्मो से विक्षाऽ इति माखंनीषी मोसंविक्षाऽ अमुष्माऽ अहं प्रहता
मिन तुन्यमित्यवितद्वा हो ऊर्ध्व एवतिरस्से धात्वाल्य वितदाह धिषु नेतदिद्ध
सतीवीडप्यथा म ऊर्ध्व इदधाथ्यामिती म॰ एव तत्फलात्केऽज्यो ऊर्ध्व इत्युहकेऽयो
ऊः किन्तु तत्रयेषोच्चेत फलकेन्निद्यो दिमह व द्यावापृथिवीऽ एतस्माद्दर्जोऽ
द्याता न्सर्व्वः रेजते तद्वान्यामेव नाम तद्यावापृथिवीभ्याॅ शमयति ताभ्यमे
व्रातातानहि नभ्यूर्द्ध दिधाथ्यामिति रस्से दधाथ्यामित्यवेतद्वा हपाभाहता
नासामऽ इतितद्दस्य सर्व्वं पाप्मानं ७ हति॥१८॥ सावित्रिरात्रिशृणोति॥ त्रिः
संत्र ति वेतुन्निग्यान्तमुपितितद्द शद्दशाच्छ राविघिराड्वैराजः सोमस्तस
…चाहत्वः संपादयति॥१९॥ अथ यन्निग्यान्नुपति॥ यत्रवाऽ एवो गादवा
७ होविद्यन्न व तद्धुमादिशोन्निदध्यावातिहिंस्तिमिथुन नवभियत्वधाम
स्वाहायतितामतादवाऽ आलिहिंस्निमिथुनाननविरेण धाम्ना समस
न्यन्निग्यानमुपायेस्तायो पावनमिषऽ एतदान्निहि …मिपते …
ना स… …न्निग्यान्नुपाये॰ ॥२०॥ सद्ध्योपति …
…नेहि नेविना…

धावंत्तितिदेन मा ... पांहिसामाघ्रातिवाऽएनमत
तस्त्वा दिव्... अबालो वीदेवाइति तथासंजीवतितथानून स्पंद
यरसमर्दी ... पावि ... तदाहतस्माध ... अनेनेस्पंदनवति॥२०॥
जावा स्मरी: ... मित्याविति तदाहतस्माध ... अथयस्मात्सोमा ... हवि ... मितितत स्पर्द ...
जानते ... तस्मादाहसमरीविदामिति॥२१॥ अथयस्मात्सोमा ... हवि ... स्वमितितत स्यादृ ...
हविर्भवत ... वक्रेमेव सावि ... मनादवानां ... रूपेवितां प्रव हस्त्व साहवनो
तनूरासतामपनिदधे ताहिद वाऽअस्त्रेवत ... रूपेवितां ... ॥२२॥ अथयस्माद्ध
हविरधीतितांहरऽद्दवा पधाहहत स्वावेमऽएषेति तस्मात्सोमोनाम॥२२॥ अथयस्माद्ध
ह्वानाम॥ घ्नीतिवेऽएनमेतद्यदभिषुण्वंतितद्याद नं तवातताद नंजन यंति सतायमानोजा
यते सर्व जायातत स्माद्यं जो यं जा ... नामेत ... इति॥२३॥ तत्रिता मपिवाव्यमुवाच॥
वमंग ... सिबादेवः सविष्ठमर्त्यो॥ नखुदन्याम घ वन्नस्ति ... ते ... मितह ...
दृति मर्त्यो हि ... वाव खामवाताजनयिता स्तिनान्यस्त्व दिति॥२४॥ अथनिग्रा
... ॥ आण्पाहाविद्वत्रं जग्घ्नास्तानेवतद्वीर्येणापः स्यंदंत स्यंदमा
नायोयग्रहान्विगृह्णाति॥ ... ग्रहान्विगृह्णातेताने
... विवसतीवरीर्गृह्णाति वसतीवरीन्पानियान्पानियान्यन्यो ग्रहान्विगृह्णतेतान
... तद्वीर्येण ग्रहान्विगृह्णात होतृचमसा ... वाऽ ... योषायेवा ... प्रज
प्रजायेत ... ऽन्तावाहोतुः प्रजनयति तस्मात् ... समस्त॥ ... ॥२५
... सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः कण्डिकासंख्या॥ ... ॥२५॥ ...
... ॥५॥ ... पाठकस्यात्मजेन ...
... ॥ ... रहाज ... ...

॥विद्याधरनी पोथि अधरनी छे॥